LEV TOLSTOY

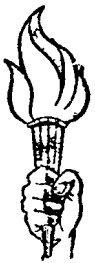
İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

VARLIK YAYINLARI

LEV TOLSTOY

İVAN İLYİÇ'İN ÖLÜMÜ

Rusçadan çeviren:
MEHMET ÖZGÜL

VARLIK YAYINEVİ
Ankara Caddesi, İstanbul

BÜYÜK ESERLER KİTAPLIĞI : 153

Varlık Yayınları, sayı : 1459
İstanbul'da Ekin Basımevi'nde basılmıştır
Şubat, 1969

İVAN İLYİÇ'İN
Ö L Ü M Ü

I

Adliye sarayında Melvinski davasına bakan yargıçlar ve savcı, oturuma ara vererek İvan Yegoroviç Şabak'ın odasında toplandılar. Konuşma döndü dolaştı, meşhur Krasovsk davasına döküldü. Fiyodor Vasilyeviç dosyanın takipsizlik kararıyla kapatılmasını şiddetle savunurken, İvan Yegoroviç kendi düşüncesinde direniyordu. Ta baştan beri tartışmaya katılmamış olan Piyotr İvanoviç ise eline az önce aldığı resmî bülteni gözden geçiriyordu.

— Baylar, dedi, İvan İlyiç ölmüş.

— Doğru mu söylüyorsunuz?

— İşte, okuyun...

Taze taze mürekkep kokan gazeteyi Fiyodor Vasilyeviç'e uzattı.

Siyah bir çerçeve içerisinde şunlar yazılıydı: "Praskovya Fiyodorovna Golovina, sevgili kocası, yargıçlar kurulu üyesi İvan İlyiç Golovin'in 4 şubat 1882 günü öldüğünü bütün akraba ve dostlarına duyurur. Cenaze töreni cuma günü öğleden sonra saat birde yapılacaktır."

İvan İlyiç orada toplanmış olanların meslektaşıydı. Hepsi de onu severlerdi. Birkaç haftadır hasta yatıyor, hastalığının iyi olmayacağı söyleniyordu. Henüz görevinden ayrılmamakla birlikte, ölümü halinde onun yerine Alekseyev'in, Alekseyev'in yerine

ise ya Vinnikov'un, ya da Ştabel'in atanacağı söylentileri dolaşıyordu. Bu nedenle, İvan İlyiç'in öldüğünü öğrenir öğrenmez odadaki bayların ilk aklına gelen, bu ölümün kendilerinin ve tanıdıklarının yer değiştirmesi, yükselmesi üzerinde ne gibi bir etkisi olacağıydı.

Fiyodor Vasilyeviç: "Artık ya Ştabel'in ya da Vinnikov'un yerini alırım. Zaten çoktandır söz veriyorlar. Daire değişikliği bir yana, yılda 800 rublelik bir artış da olacak." diye geçiyordu içinden.

Piyotr İvanoviç ise: "Kaynımın Kaluga'dan naklini istiyebilirim artık." diye düşünüyordu. "Karım çok sevinecek. Böylece akrabaları için bir şey yapmadığımı da söyleyemez."

Piyotr İvanoviç bu düşünceler arasında:

— Onun kalkamayacağını düşünür dururdum. Yazık oldu! dedi.

— Hastalığı neydi?

— Doktorlar bir türlü teşhis koyamadılar. Daha doğrusu her biri başka bir şey söyledi. Onu son görüşümde düzelecekmiş gibi bir durumu vardı.

— Adamcağızı bayramdan beri göreyim dedim, göremedim.

— Malı mülkü var mıydı bari?

— Karısının bir şeyleri var sanırım, ama önemsiz.

— Cenazeye gitsek iyi olur, çok da uzakta oturuyorlar.

— Sizden demek istiyorsun. Sizden herkes uzak.

Şabak'a gülümseyerek bakan Piyotr İvanoviç:

— Siz de nehrin öbür yakasında oturmamı bağışlamadınız gitti, dedi.

Böylece şehir mesafelerinin uzunluğu üstünde konuşarak duruşma salonuna geçtiler.

Bu ölümün zihinlerde uyandırdığı çeşitli yer değişikliği ve yeni bir göreve geçme düşüncesi bir yana, yakın bir tanıdığın ölmüş olması hepsinde, her zaman olduğu gibi, "İyi ki ölen ben değilim de o." şeklinde bir sevinç yarattı.

Her biri: "Gördün mü! Ölüp gitti işte, ama ben yaşıyorum." diye düşünüyor, ya da içinden böyle geçiyordu. İvan İlyiç'in dostları diyebileceğimiz yakın tanıdıkları, bu arada, ellerinde olmadan, sıkıntılı bir nezaket borcunu yerine getirerek, cenaze törenine ve İvan İlyiç'in dul karısına baş sağlığına gitmek gerekeceğini hatırladılar.

En yakınları da Fiyodor Vasilyeviç'le Pyotr İvanoviç'ti.

Piyotr İvanoviç hukuk okulundan beri İvan İlyiç'in arkadaşıydı, kendini ona karşı yükümlü sayıyordu.

Öğle yemeğinde karısına İvan İlyiç'in öldüğünü, artık kardeşini kendi eyaletlerine aldırabileceğini söyleyerek, dinlenmek için uzanmadan frakını giydi, İvan İlyiç'in evine yollandı.

İvan İlyiç'in evinin önünde bir kupa arabasıyla iki fayton duruyordu. Evin girişinde, vestiyerde, üstü simle sırmayla işlemeli püsküllü bir tabut kapağı duvara dayanmıştı. Siyahlar giyinmiş iki kadın

kürklerini çıkarıyordu. Biri İvan İlyiç'in kızkardeşiydi, öteki ise tanımadığı bir bayan. Piyotr İvanoviç'in arkadaşı olan Şvarts merdivenlerden aşağıya iniyordu. Daha yukarıdan onu görür görmez durdu, "İvan İlyiç aptalca bir iş yaptı, biz böyle bir şey yapar mıyız hiç!" dercesine gözünü kırptı.

İngiliz usulü favorilerinin çevrelediği yüzü ve frakının içindeki zayıf vücuduyla, Şvarts'ın gösterişli bir kibarlığı vardı. Hoppa karakterine hiç gitmeyen kibarlığın, burada pek gülünç kaçtığını düşünüyordu Piyotr İvanoviç.

Piyotr İvanoviç kadınların öne geçmesine izin vererek arkalarından merdivene tırmandı. Şvarts yukarda durmuş onu bekliyordu. Piyotr İvanoviç onun niçin durduğunu anladı, belki bugün vint (1) oynayacakları yeri söyleyecekti. Kadınlar İvan İlyiç'in dul karısının yanına gittiler; ciddi bir tavırla dudaklarını sıkan Şvarts ise, gözlerinde oynak bir parıltı, kaşlarının hareketiyle Piyotr İvanoviç'e ölünün bulunduğu odayı gösterdi.

Piyotr İvanoviç, her zaman olduğu gibi, odada ne yapacağını bilmeyerek içeriye girdi. Bildiği tek şey, haç çıkarmanın bir zararı olmayacağıydı. Haç çıkarırken eğilmesi gerekeceğinden emin olmadığı için orta yolu seçti: Odaya girerken eliyle haç çıkarmaya, eğilir gibi yapmaya başladı. El ve baş hareketinin izin verdiği kadarıyla da odayı gözden geçiriyordu. Ölünün yeğenleri olabilecek, biri kolejli, iki

(1) Briçe benzeyen bir kâğıt oyunu. (Çeviren)

delikanlı haç çıkararak odadan çıktılar. İhtiyar bir kadın içerde kımıldamadan duruyordu. Tuhaf bir şekilde kaşlarını kaldıran başka bir kadın ise onun kulağına bir şeyler fısıldıyordu. Redingot giymiş, dinç, oturaklı bir zangoç, yüzünde bütün itirazlara karşı koyan bir anlatımla, yüksek sesle dua ediyordu. Piyotr İvanoviç'in önünden sessizce geçen mutfak uşağı Gerasim yerlere bir şeyler saçıyordu. Saçılan şeyleri görür görmez Piyotr İvanoviç bozulmaya başlayan cesedin hafif kokusunu hissetti. İvan İlyiç'i son ziyaretinde bu köylüyü hastanın odasında hasta bakıcı olarak görmüştü; İvan İlyiç onu pek severdi. Piyotr İvanoviç durmadan haç çıkarıyor; tabut, zangoç ve köşede duran masanın üstündeki tasvirler arası bir doğrultuda hafifçe eğiliyordu. Eiyle haç çıkarmanın çok uzun sürdüğünü anlar anlamaz da biraz duraladı, ölüye bakmaya başladı.

Bütün ölüler gibi, katılaşan uzuvlarının olanca ağırlığıyla içi bezle kaplı tabuta gömülen ölünün başı bir daha kalkmamacasına yastığa düşmüştü. Bütün ölüler gibi, çökük şakaklarının üstünde saçları dökülmüş, balmumu sarısı alnı daha da tümsekleşmişti; burnu ise üst dudağını ezercesine havada dikiliyordu. Son görüşünden beri İvan İlyiç çok değişmiş, daha da zayıflamıştı; ama yüzü, bütün ölülerde olduğu gibi, canlı halinden daha güzel, en önemlisi daha azametli bir görünüşe bürünmüştü. Yüzünde, yapılması gereken şeyin doğruluğuna inanılarak yapılmış olduğunun anlatımı vardı. Bu duruşta, aynı zamanda, yaşayanlara bir sitem, bir hatırlatma oku-

nuyordu. Bu hatırlatma Piyotr İvanoviç'e yersiz, en azından onunla ilgili değilmiş gibi geldi. Birden içinde nahoş bir duygu kabardı; nezaket kurallarına pek de uymadığını sandığı acele bir hareketle bir kez daha haç çıkararak geriye döndü, kapıya doğru yürüdü.

Şvarts onu holde beklemekteydi; ayaklarını genişçe iki yana açmış, elleri arkasında, silindir şapkasıyla oynuyordu. Şvarts'ın, zarif elbisesi içinde, tertemiz, hoppa görünüşü Piyotr İvanoviç'i biraz canlandırdı. Piyotr İvanoviç onun böyle sersemletici duygulara pabuç bırakacak cinsten olmadığını hemen anladı. Onun yalnız bu duruşu bile, İvan İlyiç'in cenaze töreninin, onların düzenli oturumlarını bozmaya yetecek bir sebep olamayacağını gösteriyordu. Yani, uşak şamdana yepyeni dört mum koyarken, bir deste kâğıt açıp bu akşam da oyuna oturmalarını hiçbir şey engelleyemezdi. Zaten böyle bir olayın hoş bir akşam geçirmelerine engel olacağını düşünmek bile abesti. Şvarts, Piyotr İvanoviç önünden geçerken Fiyodor Vasilyeviç'in evindeki vint partisine katılmasını fısıltıyla söyleyivermişti de. Ne yazık ki Piyotr İvanoviç o günkü oyuna katılamayacaktı.

Bütün çabalarına rağmen vücudunun omzundan aşağıya doğru genişlemesini önleyemeyerek şişmanlamış, şimdi de siyah bir tülle örttüğü başına kadar karalara bürünmüş, orta boylu bir kadın olan, İvan İlyiç'in dul karısı Praskovya Fiyodorovna, kaşları tabutun önünde duran kadınınki gibi tuhaf bir şekil-

de kalkık, hanımlarla birlikte ölünün odasına yürürken:

— Tören hemen başlayacak, haydi buyurun, dedi.

Şvarts, kadının önerisini kabul, ya da reddettiği belli olmayan bir hareketle eğilerek durakladı. Praskovya Fiyodorovna, Piyotr İvanoviç'i tanıyınca içini çekti, iyice yanına sokulup elinden tutarak:

— Biliyorum, İvan İlyiç'in gerçek dostu sizdiniz... dedi.

Sonra da ondan bu sözlerine uygun bir davranış beklercesine baktı. Piyotr İvanoviç içerde nasıl haç çıkarmanın gerektiğini anlamışsa, burada da iç çekmenin, kadının elini sıkmanın ve: "Bana güveniniz!" demenin gerektiğini anlamıştı. Böyle de yaptı. Böyle yapınca da istediği sonucu elde ettiğini hissetti: Kendisi de duygulanmıştı, kadın da.

Kadın ona:

— Tören başlamadan gidelim, dedi. Sizinle konuşacaklarım var... Kolunuzu verin.

Piyotr İvanoviç kolunu uzattı, ona üzüntüyle göz kırpan Şvarts'ın önünden geçerek yan yana içerdeki odaya yürüdüler:

Şvarts'ın oynak bakışı: "Aldınız mı şimdi vinti! Eh, kusura bakmayın, biz de başkasını buluruz. Kurtulur gelirseniz beşli bir oyuna geçeriz." diyordu.

Piyotr İvanoviç üzüntüyle daha bir derinden içini çekti, Praskovya Fiyodorovna şükranla kolunu sıktı. Pembe duvar kâğıtlarıyla kaplı, içinde hüzün-

lü bir lâmba yanan konuk odasına girerek masaya oturdular. Kadın divana geçti, Piyotr İvanoviç ise yayları bozulduğu için altında bir türlü durmayan pufa ilişti. Praskovya Fiyodorovna, önceden ona sandalyeye oturmasını söylemek istemiş, ama bunun durumuyla uyuşmayacağını düşünerek vazgeçmişti.

Piyotr İvanoviç pufa otururken İvan İlyiç'in bu odayı nasıl düzenlediğini, yeşil yapraklarla bezenmiş pembe duvar kâğıdını almadan önce ona akıl danıştığını hatırladı. Masanın yanından geçip divana otururken (zaten konuk odası mobilyalarla, ıvır zıvırla ağzına kadar doluydu) kadıncağızın siyah mantosunun üstündeki siyah tül bir sandalyenin oymasına takıldı. Piyotr İvanoviç tülü kurtarmak için doğrulayım derken altındaki puf kabararak onu itmeye başladı. Ama kadın tülünü kendisi kurtarmaya çalıştığı için Piyotr İvanoviç tekrar oturarak ayaklanan pufu altında ezdi. Fakat tül bir türlü kurtulmuyordu; Pyotr İvanoviç bir daha kalktı, puf gene ayaklanarak bu sefer çatırdamaya başladı. Pürüz halledildikten sonra kadın temiz patiska bir mendil çıkararak ağlamaya başladı.

Tülün kurtarılması, pufla olan kavgası, Piyotr İvanoviç'in duygularını yatıştırdığı için, somurtup duruyordu. Onları bu güç durumdan kilerci Sokolov kurtardı. Sokolov, Praskovya Fiyodorovna'nın mezarlıkta ayırttığı yerin 200 ruble tuttuğunu söylemeye gelmişti. Kadın ağlamayı keserek kurbanlık bir zavallı tavrıyla Piyotr İvanoviç'e baktı, fransızca, durumunun çok ağır olduğunu söyledi. Piyotr İva-

noviç, başka türlü olunamayacağına inandığını gösteren sessiz bir işaret yaptı.

Kadın cömert görünmeye çalışarak, aynı zamanda ölgün bir sesle:

— Sigara buyurun, dedi.

Sonra da Sokolov'la yer meselesini görüşmeye devam etti.

Piyotr İvanoviç sigarasını içerken kadının mezar için yer fiyatlarını inceden inceye soruşturduğunu, sonra da alınacak yer üzerinde karar kıldığını öğrendi. Kadın yer işini bitirdikten sonra ilâhiciler için yapılacakları söyledi, Sokolov çıkıp gitti.

Dul kadın masanın üstünde duran albümleri bir kenara iterken:

— Her işimi kendim görüyorum, dedi.

O sırada Piyotr İvanoviç'in sigarasından külün masaya düşmek üzere olduğunu görerek kül tablasını ivediyle ona doğru itti.

— Kederimden para işleriyle uğraşamadığımı söylemek doğru olmaz. Beni avutmasa bile... oyalayan tek şey, işte kocamla ilgili bu gibi işler oluyor.

Böyle diyerek ağlayacakmış gibi yeniden mendilini çıkardı. Ama birden kendini zorlarcasına silkindi, sakin bir sesle konuşmaya başladı.

— Benim sizden bir ricam olacak.

Piyotr İvanoviç altında kımıldamaya başlayan yayların fazla ileri gitmesine meydan vermeden biraz doğrularak kadını selâmladı.

— Son günlerde kocam çok acı çekti.

— Çok mu acı çekti?

— Hem de ne acılar! Değil son dakikalar, son saatler durmadan bağırdı. Son üç gün bağırmasının ardı arkası kesilmedi. Dayanılacak gibi değildi. Nasıl dayandığıma şimdi ben bile şaşıyorum. Sesi üç kapının ötesinde işitiliyordu. Ah, çektiklerimi bir bilseniz!..

— Yoksa kendini biliyor muydu?

— Son anına kadar. Ölümüne çeyrek saat kala hepimizle vedalaştı, hattâ Volodya'yı yanından götürmemizi bile istedi.

Kendisinin ve bu kadının utanmadan rol yaptıklarını bilmesine rağmen, önce afacan bir çocuk, sonra bir okullu, daha sonra da bir iş arkadaşı olarak çok yakından tanıdığı birinin acı çektiğini düşünmek ona birden büyük bir ürperti verdi. Ölünün burnunu üst dudağına yapıştırırcasına kabaran alnı bir kere daha gözünün önüne gelince, kendi kendinden korkmaya başladı.

"Üç gün süren korkunç acılar ve ölüm... Bu durum her an, hattâ hemen şimdi benim de başıma gelebilir." düşüncesi içine bir korkuyu salıyordu. Ama hemen bunun arkasından, nasıl olduğunu anlamadan, bu olayın kendisinin değil, İvan İlyiç'in başına geldiğini, kendine böyle bir şeyin olmaması gerektiğini ve olmayacağını, Şvarts'ın yüzünden de anlaşılacağı gibi, kötü şeyler düşünerek karamsarlığa düşmenin gereksizliğini hatırladı. Bunu hatırlayınca da rahatladı ve ölüm onun şahsıyla ilgili olmayıp, yalnız İvan İlyiç'le ilgili bir şeymiş gibi, İvan İlyiç'in

nasıl öldüğünü inceden inceye soruşturmaya başladı.

İvan İlyiç'in çektiği gerçekten korkunç bedensel acıların bütün ayrıntılarını uzun uzadıya konuştuktan sonra (Piyotr İvanoviç bu acıların neler olduğunu Praskovya Fedorovna'nın sinirleri üzerinde bıraktığı etkiden öğrenmişti.) dul kadın artık asıl konuya geçmenin gerektiğini düşünerek:

— Ah, Piyotr İvanoviç, dedi. Ne kadar zor, ah ne kadar zor! Ne dayanılmaz bir şey!..

Sonra da ağlamaya başladı.

Piyotr İvanoviç içini çekerek ağıdın sonunun gelmesini bekliyordu. Kadın mendiline burnunu silince bir kez daha: "Bana güveniniz..." dedi. Bunun üzerine kadın tekrar konuşmaya başlayarak ondan istediği şeyi anlattı. Onun bütün istediği, kocasının ölümü üzerine hazineden para almaktı. Piyotr İvanoviç'ten, emekli aylığı almanın yollarını öğrenmek ister gibi bir tavır takındığı halde, meselenin inceliklerini ondan daha iyi bildiği gözden kaçmıyordu. Kocasının ölümü üzerine hazineden ne kadar para alacağını da biliyordu, ama onun bütün öğrenmek istediği, daha çok paranın çekilip çekilemeyeceğiydi. Piyotr İvanoviç bir çare bulmaya çalışarak bir süre düşündü, sonra cimriliğinden dolayı sözde hükümete söverek istenilenin mümkün olmayacağını söyledi. Bunun üzerine kadın bir daha içini çekti, ziyaretçisinden kurtulmanın çarelerini aramaya başladı. Adam bunu anladı, sigarasını söndürdü, kadının elini sıkarak hole çıktı.

Bir duvarında İvan İlyiç'in pek beğendiği kelepir saati asılı yemek odasına girince orada papazı, törene gelen birkaç tanıdığı ve İvan İlyiç'in yetişkin güzel kızını gördü. O da karalara bürünmüştü, zaten ince olan beli daha da ince duruyordu. Somurtkan, kararlı, öfkeli bir görünüşü vardı. Piyotr İvanoviç'e bir suçluya selâm verir gibi eğilerek selâm verdi. Kızın arkasında ise, işittiğine göre nişanlısı olan, tanıdığı zengin genç bir sorgu yargıcı dikiliyordu. Onun da yüzünde aynı gücenik anlatım vardı.

Piyotr İvanoviç kederli bir yüzle herkesi selâmladıktan sonra ölünün bulunduğu odaya geçmek üzereydi ki, İvan İlyiç'in tıpkı kendine benzeyen kolejli oğlu merdivenin başında göründü. Piyotr İvanoviç'in hukuk okulundan (1) hatırladığı küçük İvan İlyiç'in ta kendisiydi bu çocuk. Ağlamaklı gözleri, 13 - 14 yaşlarında suç işlemiş çocukların gözlerine benziyordu. Piyotr İvanoviç'i görünce surat asıp utanarak yüzünü buruşturdu. Piyotr İvanoviç çocuğu başıyla selâmladı, ölünün odasına girdi. Cenaze töreni başlarken mum ışıkları, inlemeler, günlük kokusu, gözyaşları, hıçkırıklar birbirine karıştı. Piyotr İvanoviç önündeki ayaklara bakarak somurtuyordu. Bir kerecik olsun başını kaldırıp ölüye bakmadı, içindeki gittikçe zayıflayan karamsarlığa kendini kaptırmadı, dışarıya ilk çıkanlardan biri de o oldu.

(1) Soylu takımının çocukları için ortaokuldan başlayan meslek okulu. (Çeviren)

Sofada kimsecikler yoktu. Mutfak uşağı Gerasim, ölünün odasından dışarıya fırladı, kuvvetli elleriyle bütün kürkleri karıştırarak aralarından Piyotr İvanoviç'inkini bulup çıkardı.

Piyotr İvanoviç bir şey söylemiş olmak için:

— Ne var ne yok Gerasim? dedi. Beyefendiye çok acıdın mı?

— Tanrı'nın emri. Hepimizin gideceği yer orası.

Gerasim bunları söylerken, eksiksiz iki sıra beyaz dişlerini gösteriyordu. Sonra işi başından aşkın birinin ivediliğiyle kapıyı açtı, arabacıya seslendi. Piyotr İvanoviç'in arabaya binmesine yardım ettikten sonra yapılması gereken bir şeyi hatırlamış gibi, tekrar eve doğru seğirtti.

Günlük, ceset ve fenol kokusundan sonra temiz havayı ciğerlerine doldurmak Piyotr İvanoviç'in çok hoşuna gitti.

— Nereye emredersiniz? diye sordu arabacı.

— Daha vakit erken. Fiyodor Vasilyeviç'e uğrayayım bakayım.

Oraya vardığında, oyuna tam birinci partinin sonunda yetişmişti; onun için beşinci olarak aralarına girmesi kolay oldu.

II

İvan İlyiç'in yaşantısının bitmiş öyküsü yalın ve olağan olduğu kadar korkunçtu.

İvan İlyiç 45 yaşında, yargıçlar kurulu üyesi olarak dünyaya gözlerini yummuştu. Petersburg'da çeşitli daire ve bakanlıklarda çalışmış olan bir memurun oğluydu. Babasının meslek hayatı, önemli bir işi yürütemeyecekleri açıkça belli olduğu halde, uzun hizmet yılları ve mevkileri dolayısiyle memurluktan atılamayan, bu nedenle de uydurma makamlarla birlikte, onları çok uzun süren yaşlılıklarının son anına kadar yaşatacak 5 - 6 binlik uydurma ücretler alan insanların meslek hayatının bir benzeri olmuştu.

Üçüncü dereceden memur İlya Yefimoviç Golovin, bir sürü gereksiz kuruluşun gereksiz bir üyesiydi.

İlya Yefimoviç'in üç oğlu vardı. İvan İlyiç evin ikinci oğluydu. En büyükleri başka bir bakanlıkta çalıştığı halde meslek hayatı babasınınkinin aynı olmuş, ücretlerin kendi kendine yükseldiği bir dereceye artık iyice yaklaşmıştı. Üçüncü oğlu başarısızın biriydi. Girdiği bütün işlerde karşısına bir terslik çıkmış, şimdi de demiryolu işletmesine geçmişti. Gerek babası, gerekse ağabeyleri, en çok da onların karıları onunla görüşmekten nefret etmekle kalmıyorlar, pek zorunlu olmadıkça onun adını bile anmıyorlardı. Tek kızkardeşleri ise, babaları gibi Petersburg memuru olan Boran Gref'le evlenmişti.

İvan İlyiç için *le phenix de la famille* (1) derlerdi. İvan İlyiç ne ağabeyi gibi titiz ve soğuk, ne de

(1) Ailenin gözbebeği. (Fransızca).

küçük kardeşi gibi delişmendi. Onların ortası bir şey; zeki, afacan, canayakın, terbiyeliydi. Küçük kardeşiyle birlikte hukuk okuluna girmişler; öteki 5 inci sınıftan koğulduğu halde, o, okulu başarıyla bitirmişti. Hukuk okulunda nasıl bir çocuksa, hayatı boyunca da öyle kalmıştı: Yetenekli, şen, canayakın, girgin, ama görevi saydığı şeyi sonuna kadar götüren bir adam... Onun görev olarak gördüğü şey, üstlerinin görev saydıklarının aynısıydı. Ne küçükken, ne de sonraları başkalarına yaltaklanan biri olmamıştı, ama küçüklüğünden beri, ışığa koşan sinekler gibi, kendisinden yüksektekilerin çekimine kapılarak, onların tavırlarını takınmış, hayat görüşlerini benimsemiş, onlarla dostça ilişkiler kurmuştu. Çocukluk ve gençliğin bütün heyecanları onda büyük bir iz bırakmadan geçip gitmiş, sonunda olgun, gururlu bir delikanlı olmuştu; son sınıfa doğru da, sezgisinin ona doğru dediği bir sınır çerçevesinde hür düşünceleri benimsemişti.

Hukuk okulunda yaptığı birtakım hareketleri o zamanlar çok kötü sayardı. Bunları yaparken kendinden tiksindiği bile olurdu. Ama sonraları aynı hareketlerin büyüklerince de yapılıp üstelik kötü gözle görülmediğini anlayınca kendisi bunları iyi gözle görmemişse bile kolaycacık unutmuş, bir daha da hatırlayıp üzülmemişti.

Hukuk okulunu onuncu sınıf bir memur olarak bitirince babasından para isteyerek Charmer'e bir resmî elbise diktirdi, üzerinde *respice finem* (1) ya-

(1) Her işin sonuna bak. (Lâtince)

zılı bir madalyonu zincirle kemerine taktı, öğretmenlerine veda edip arkadaşlarıyla Donon'da güzel bir yemek yedi. Sonra da en iyi mağazalara ısmarlayıp satın aldığı modaya uygun valizini, çamaşırlarını, tıraş ve tuvalet takımlarıyla yol battaniyesini alarak, bir taşra ilinde babasının onun için bulduğu özel işler memuru olarak görev yerine yollandı.

İvan İlyiç hukuk okulunda olduğu gibi, burada da kolayca işlerini tıkırına koydu. Bir yandan mesleğinde ilerlerken, bir yanda da gününü gün ediyordu. Arada bir görevinin gereği olarak ilçe merkezlerine gidiyor, hem üstleri, hem de astlarıyla iyi geçiniyor, özellikle raskolniklerle (1) ilgili dâvalara övülmeye değer bir dürüstlük ve dikkatle bakıyordu.

Gençliğine, keyfine düşkünlüğüne rağmen göreviyle ilgili konularda çok ağırbaşlı, resmî, hattâ sertti. Toplumsal ilişkilerinde ise şen şakrak, nükteci, terbiyeli, babacan - evlerine aileden biriymiş gibi girip çıktığı şefiyle karısının söyledikleri gibi - *bon enfant*'tı (2).

Bu taşra ilinde ona askıntı olan bir kadınla, sonra da bir kadın terzisiyle gönül bağlantısı kurdu. Oraya gelen hassa subaylarıyla içki âlemlerine katıldı, yemeklerden sonra uzak bir sokağa gittiler. Şefine, hattâ karısının gözüne girmek için uğraştığı zamanlar oldu, ama bu davranışlar, toplumun kabul ettiği kurallara uygunluğu dolayısıyla kötü sözlerle

(1) Ortodoks kilisesinden ayrılarak âyinlerini eski usullere göre yapan mezhep mensupları. (Çeviren)

(2) Hoş çocuk. (Fransızca)

adlandırılamaz, olsa olsa Fransızca şu özdeyişin kapsamına girebilirdi: *Il faut que jeunesse se passe* (1). Bütün bunlar tertemiz ellerle, temiz gömlekler giyilmiş olarak, Fransızca (2) konuşarak, en önemlisi de seçkin bir toplulukta oluyordu. Seçkin bir toplulukta olduğu için de yüksek memurlarca hoş karşılanıyordu.

İvan İlyiç böylece beş yıl hizmet etti, daha sonra görevinde bir değişiklik oldu. Yeni hukuk kuruluşları ortaya çıkmış, yeni yeni insanlara ihtiyaç duyulmuştu.

İşte İvan İlyiç bu yeni insanlardan biriydi.

İvan İlyiç'e sorgu yargıçlığı teklif edilmiş, bu görevin başka bir ilde olması dolayısıyla, kurulu düzeni bozup yeni bir düzen kurması gerektiği halde, o, bunu kabul etmişti. Dostları onu geçirmeden önce birleşip gümüş bir sigaralık armağan ettiler, İvan İlyiç böylece yeni görev yerine gitti.

İvan İlyiç özel işler memurluğunda olduğu gibi, sorgu yargıçlığında da, ne istediğini bilerek, görevini özel yaşantısından ayırarak, kendini herkese saydırıp herkesi sayarak çalışıyordu. Yeni görevi eskisinden daha çok ilgisini çekiyordu. Eski görevinde, bir müdürün kapısında korkudan titreşerek bekleşen dilek sahiplerinin, memurların imrenen bakışları arasından, sırtında Charmer'in diktiği elbise, elini kolunu sallayarak içeri girmesi, müdürle karşı

(1) Gençleri hoş görmeli. (Fransızca)

(2) Kibarların, soylu takımının konuştuğu dil. (Çeviren)

karşıya oturup çayını içerken sigarasını tüttürmesi hoş bir şeydi. Ama o zaman emrinin altında bu kadar insan yoktu. Olsa olsa görev için ilçelere gittiği zamanlar bir emniyet âmiri, bir de anlaşmazlığa düşenlerin kendileri oluyordu böyle insanlar. İvan İlyiç emrinin altındaki bu insanlara nazik, hemen hemen arkadaşça davranır, onlardan çok kuvvetli olduğu halde, dostça, senli benli davrandığını hissettirmek isterdi. Ama böyle kimseler fazla değildi ki...

Sorgu yargıcı olduğu zaman ise en forslu, en kendini beğenmiş kişileri avucunun içine aldığını; başlıklı resmî kâğıda yazacağı birkaç satır yazıyla bu forslu, kendini beğenmiş kişileri karşısına sanık, ya da tanık olarak getirteceğini; onlara oturmasını söylemezse karşısında dikilerek sorularına cevap vereceklerini biliyordu. Ama o, yetkisini kötüye kulllanmıyor, tersine, davranışlarını yumuşatmaya çalışıyordu. Yeni görevinin bütün çekiciliği de, gücünü anlamış olmasıyla, bunun etkisini yumuşatabilme olanağıydı.

Görevini yürütürken, özellikle soruşturmalarda, meseleyle ilgili olmayan ayrıntılardan kolayca sıyrılmasını biliyor; incelediği konu ne kadar karışık olursa olsun, kendi kişisel görüşünden hiç söz etmeden, dâvanın kâğıt üzerinde yalnız dış hatlarıyla belirtilmesini, en önemlisi de, bütün formalitelere uyulmasını sağlıyordu. Bu tarz çalışma yeniydi. Ayrıca 1864 yasalarının ilk uygulamasına geçenlerden biri de oydu.

İvan İlyiç sorgu yargıcı olarak yeni bir şehre

atanınca yeni dostluklar, ilişkiler kurdu, tavrını değiştirerek kendini buna göre kabul ettirdi. İl yöneticileriyle arasında epeyce bir uzaklık bırakarak adliye personelinden ve şehirde yaşayan zengin soylular takımından (1) kendine iyi bir arkadaş çevresi seçti. Bu arada hükümetten pek memnun değilmiş gibi bir tavır takınarak, ılımlı bir liberalliği ve batılaşma görüşünü benimsedi. Ayrıca giyim kuşamının inceliğinden bir şey yitirmeden, sakalının istediği biçimde büyümesine izin verdi.

Yeni kentteki yaşantısı da iyi bir düzene girmişti. Valiyi karşılarına alan memurların topluluğu birbirine tutkundu, aylığı da artmıştı. Burada oynamaya başladığı vist (2) oyunu da yaşantısına ayrı bir tat katıyordu. İvan İlyiç'in bir an neşesini yitirmeden, uzağı görerek hızlı oyun oynayabilmesi, onu, çoğu zaman kazançlı çıkarıyordu.

Yeni kentteki görevinin ikinci yılında gelecekteki karısıyla tanıştı. Praskovya Fiyodorovna Mihel, İvan İlyiç'in bulunduğu topluluktaki kızların en zekisi, en çekicisi, en göz kamaştırıcısıydı. Öteki eğlenceleri ve görev yorgunluklarından sonraki dinlenmeleri dışında, İvan İlyiç, Praskovya Fiyodorovna ile hoşça vakit geçirir, karşılıklı sıkılmadan eğlenirlerdi.

Özel işler memuruyken danslara katılırdı, ama sorgu yargıçlığına başladıktan sonra dansa arada

(1) Derebeylerin, toprak ağalarının bir kısmı çiftliklerinin yönetimini kâhyalara bırakarak şehirlerde otururlardı. (Ç.)

(2) Vint ve briçe benzeyen bir kâğıt oyunu. (Çeviren)

bir kalkar oldu. "Her zaman dansa kalkmam, hem pek dikkat de etmem, ama iş iddiaya bindi mi, herkesten daha güzel dansetmesini bilirim." demeye getirirdi. Praskovya Fiyodorovna'yla da seyrek olarak, toplantıların sonuna doğru dansederdi; işte daha çok bu danslar dolayısıyladır ki kızcağızın gönlünü avladı.

İvan İlyiç'in kafasında açık olarak belirmiş bir evlenme düşüncesi yoktu, ama kız kendisine âşık olunca evliliği ciddi olarak düşünmeye başladı. Kendi kendine: "Sahiden, evlensem nasıl olur?" diye sordu.

Praskovya Fiyodorovna soylu bir ailenin, güzel, fazla drahoması olmayan bir kızıydı. İvan İlyiç kendisine daha iyi bir eş seçebilirdi, ama bu da iyi sayılırdı. Kendi aylığı vardı, ondan da bir o kadar umuyordu. Üstelik soylu bir aileden, cana yakın, hoş, çok da aklı başında bir kızdı. İvan İlyiç'in Praskovya Fiyodorovna'yı sevdiği, onunla anlaştığı için evlendiğini söylemek ne kadar yanlış olursa, onunla, çevresinin insanlarının böyle bir birleşmeyi uygun buldukları için evlendiğini söylemek de o kadar haksız olur. İvan İlyiç kendi düşüncelerine göre kararını verdi. Hem iyi bir kızla evlenmiş olacak, hem de böylece, büyüklerinin isteklerini yerine getirecekti.

Düşündüğü gibi de yaptı.

Düğün hazırlıklarından başlayıp karısının gebeliğine kadar karşılıklı sevgi, yeni mobilyalar, yeni kapkacak, yeni çamaşırlar arasında geçen ilk evlilik

günleri İvan İlyiç'in o kadar hoşuna gitti ki, şimdiye dek sürdüğü için hep öyle sandığı hayatın başkalarınca da tasvip gören ağırbaşlı, sıkıntısız, hoş, eğlenceli havasının evlilikle bozulmak şöyle dursun, daha da canlanacağını düşünmeye başladı. Ama karısının ilk gebelik aylarından sonra, hiç beklemediği ve bir türlü de yakasını kurtaramadığı yepyeni, umulmadık, nezaket kurallarına aykırı, dayanılması zor olaylar geçmeye başladı.

Karısı, ortada fol yok yumurta yokken, kendi deyimiyle *de gaîté de coeur* (1) hayatın tadını tuzunu kaçırıyordu. Durup dururken onu kıskanıyor, ondan kendisine ilgi göstermesini istiyor, sağa sola çatıyor, bir takım hoş olmayan kaba davranışlarda bulunuyordu.

İvan İlyiç, önce, hayata karşı her zamanki kolaydan alan, saygılı tutumuyla bu can sıkıcı durumdan kurtulmaya çalıştı. Bu şekilde şimdiye dek burnu bile kanamamıştı. Karısının suratsızlığını görmezlikten gelerek, evine arkadaşlarını çağırıp oyun partileri düzenliyor, arada bir de kulübe, ya da arkadaşlarının evine gidiyordu. Böylece eski kolay, eğlenceli yaşantısını sürdürüyordu. Ama bir gün karısı açtı ağzını, yumdu gözünü, ona söylemediğini bırakmadı; sonra da kocasına istediklerini her yaptıramayışında onu aynı şekilde azarlamaya başladı.

Karısının dediklerini yapmadıkça, yani onunla birlikte evde oturup çile doldurmadıkça, onun bu hır güre bir son vermeyeceğini anlayan İvan İlyiç'in içi-

(1) Canı öyle istediği için. (Fransızca).

ne bir korku düştü. Evlilik hayatının, en azından karısıyla geçecek olanın, her zaman eğlenceli, huzur dolu olamayacağını, tersine, huzurunu kaçıracağını görerek bu durumdan kurtulmak için çareler düşünmeye başladı. Görevinin Praskovya İvanovna üzerinde olumlu bir etkisi bulunduğunu biliyordu; işte bu yoldan ve göreviyle ilgili öteki yükümlülüklerle karısına karşı savaşmayı, böylece bağımsızlığını korumayı deneyecekti.

Çocuğun doğumundan sonra ortaya çıkan beslenme sorunlarıyla ilgili başarısız denemeler, anneyle bebeğin hem gerçek, hem hayali hastalıkları, bu gibi durumlarda kendisinden ilgi beklenen, fakat hiçbirinden bir şey anlamayan İvan İlyiç'e bağımsız yaşantısını koruması için daha çok baskı yapıyordu.

Karısının hırçınlığı artıp daha çok sinirlendikçe, o da, hayatın ağırlık merkezini görevine doğru kaydırmaya başladı. Eskisine göre görevini daha çok seviyor, yükselme hırsı gözünü bürüdükçe bürüyordu.

Evliliğinin üzerinden bir yıl bile geçmemişti ki, birtakım yaşama rahatlığından başka bir şey vermeyen bu hayatın, aslında, dayanılması güç, çetrefilli bir şey olduğunu anladı. Üzerine düşen borcu ödemek, yani toplumun hoş göreceği edepli bir hayat sürmek için göreviyle olduğu gibi eviyle de bazı belirli ilişkiler kurması gerekecekti.

O da bu ilişkileri kurdu. Onun evden istedikleri, karısının ona verebildiği kadarıyla ev yemekleri, ev kadınlığıyla, yatak rahatlığıydı. En çok da, dış gö-

rünüşüyle bile olsa, toplumun sınırlarını çizdiği terbiyeli bir davranış bekliyordu karısından. Bunların dışında ölçülü hareket etmekten, gönlünü hoş tutmaktan başka aradığı ne vardı ki! Bunları bulursa haline şükrediyor; bulamayıp sertlikle, azarla karşılaşırsa görevi çevresinde kurduğu kalın duvarlı dünyasına çekilerek orada huzur buluyordu.

Çalışkan bir memur olduğu için herkes İvan İlyiç'i beğenirdi, bu yüzden üç yıl sonra onu savcı yardımcısı yaptılar. Yeni görevler, bu görevlerin önemi, her istenilenin mahkemeye çağrılıp kodese atılabilmesi, kalabalık önünde konuşma ve İvan İlyiç'in büyük başarısı onu görevine daha çok bağlıyordu.

Üst üstüne çocukları oluyordu. Praskovya Fiyodorovna'nın sinirliliği, hırçınlığı arttıkça artıyor, ama İvan İlyiç'in ailesiyle olan ilişkileri onu karısının hırçınlığından koruyordu.

Aynı şehirde yedi yıl kadar kaldıktan sonra İvan İlyiç'i başka bir il merkezine savcı olarak atadılar. Yeni yerlerine taşındılar, paraları da azdı, onun için burası Praskovya Fiyodorovna'nın hoşuna gitmedi. Aylıkları eskisine göre biraz artmıştı, ama hayat pahalıydı, üstelik ölen iki çocukları aile hayatını İvan İlyiç için dayanılması zor bir hale getirdi.

Praskovya Fiyodorovna yeni yerlerinde başlarına gelen bütün felâketlerde kocasını suçluyordu. Karı koca arasında geçen konuşmalar, özellikle çocukların eğitim konusu, dönüp dolaşıp onlara tartışmalarını hatırlatan sorunlara dayanıyordu; zaten tartışmalar alevlenmek için fırsat kolluyordu. Tek

mutlu anları, seyrek olarak gelip kısa zamanda sönen karşılıklı sevgi devreleriydi. Bu devreler, gizli düşmanlık denizinde bir an için karaya çıkıp sonra tekrar açılarak birbirinden iyice uzaklaştıkları ufacık adacıklar gibiydi. Karısından uzaklaşmasının tuhaf bir durum olmayıp üstelik ailesine karşı davranışın asıl amacı olduğunu kabul eden İvan İlyiç'in hiçbir şeye canı sıkılmıyordu. Böyle düşünmese belki üzülüp kederlenirdi. Zaten onun amacı, kendisini aile kavgalarından uzakta tutup, bunları her ailede görülebilecek cinsten, zararsız bir biçime sokmak değil miydi? Evinde geçirdiği zamanı günden güne azaltarak, böyle durumları da başkalarının bulunduğu zamana raslatarak amacına eriyordu.

Onun için en önemli şey göreviydi. Yaşantısının bütün özünü çalışmaya veriyordu. Böylece de her şeyi unutuyordu. Nüfuzunu anlamış olması, mahvetmek istediğini mahvedebilme olanağı, mahkemeye girerken ve kendinden aşağılarla konuşurken takındığı tavır, gerek büyüklerinin, gerekse küçüklerinin karşısında kazandığı başarı, dâvayı yürütmedeki ustalığı onu son derece sevindiriyor; akşamları arkadaş toplantıları, yemekler, vist partileriyle birlikte hayatını dolduruyordu. Yaşantısı böylece, kendi istediği gibi, göreneklere uygun, hoş tarzıyla akıp gidiyordu.

Yedi yıl daha bu şekilde geçti. Büyük kız 16 yaşına girdi. Bir çocukları daha ölerek anlaşmazlık konusu olan kolejli oğlanla birlikte iki çocukları kaldı. İvan İlyiç oğlanı hukuk okuluna vermek istemiş,

Praskovya Fiyodorovna ise inadına koleje göndermişti. Kız evde ders alarak iyi yetişmişti, oğlan ise kötü okumuyordu.

III

Evlendiğinden beri İvan İlyiç'in 17 yıllık yaşantısı böylece akıp gitti. Bir gün az kalsın bütün huzurunu kaçıracak, beklenmeyen tatsız bir olayın başına geldiği sırada artık eski bir savcıydı. İstediği yere verilmesini bekleyerek birkaç atanmayı reddetmişti. İvan İlyiç üniversite bulunan bir şehirde başsavcı olmayı umarken Goppe birdenbire önüne geçerek yerini almıştı. O da buna sinirlenmiş, sitem etmiş, Goppe ile, en yakın âmiriyle atışmıştı. Bunun üzerine ona karşı soğuk davranmaya başlamışlar, ikinci tayinde de gene atlatmışlardı.

Bu olay 1880 yılında geçti. İvan İlyiç'in hayatında en zor yıl da budur. Bir yandan aylığının geçinmeye yetmediğini o yıl farkederken, öte yandan herkesin kendisini unuttuğunu, onunla ilgili durumlarda ona son derece haksızlık yaptıklarını, ama bunların başkalarınca olağan karşılandığını anladı. Babası bile ona yardım etmek sorumluluğunu unutmuştu. İvan İlyiç yılda 3500 rublelik geliriyle normal, hattâ mutlu bir hayat sürdüğünü kabul ederek herkesin onu kendi halinde bıraktığını sanıyordu. Yapılan haksızlıklar, karısının ömrünü törpüleyip durması, imkânlarının üstünde yaşayarak girdiği borç-

lar sonunda, durumunun normalden çok uzak olduğunu bilen tek kişi oydu.

Malî durumlarının biraz düzelmesi için, o yaz izin alarak, hep birlikte kaynının oturduğu köye gittiler.

Köyde görevinden uzak kalan İvan İlyiç ilk kez can sıkıntısı, hem de dayanılmaz bir sıkıntı duyarak, bu yaşayışın yaşayış olmadığına, birtakım kesin tedbirler almak zamanı geldiğine karar verdi.

Terasta geçirdiği uykusuz bir gecenin sabahında Petersburg'a gidip işlerini halletmeyi, *değerini anlamayanları* cezalandırmak için başka bir bakanlığa geçmeyi aklına koydu.

Karısının ve kaynının bütün ısrarlarına aldırmaksızın ertesi gün yola çıktı.

Tek bir istediği vardı: 5000 rublelik geliri olan bir görev almak. Ne herhangi bir bakanlıkta gözü vardı, ne bir siyasal görüşte, ne de çalışmanın çeşidinde... Bütün istediği, yılda ona 5000 ruble getirebilecek bir yerdi. Bunun için bankalarda, denizyollarında, İmparatoriçe Mariya kurumlarında (1), hattâ gümrükte bile çalışabilirdi. Yeter ki, 5000 rublesini versinler, bir de onun değerini anlayamayanların bakanlığından ayrılsın.

Bu yolculuk, umulmadık, şaşırtıcı bir başarıyla bitti. Kursk'ta trenin birinci mevkiine F. S. İlyin adında bir tanıdığı bindi. Onun anlattığına göre, Kursk valisi az önce bir telgraf almıştı; telgrafta ba-

(1) Hayır dernekleri. (Çeviren)

kanlığın yakınlarda bir devrim geçireceği, Piyotr İvanoviç'in yerine İvan Semyonoviç'in atanacağı bildiriliyordu.

Tahmin edilen devrim Rusya için olduğundan çok İvan İlyiç için önemliydi, çünkü Piyotr İvanoviç'i ve besbelli ki dostu Zahar İvanoviç'i ön sıralara iterek çok işine yarayacaktı. Zahar İvanoviç'le çok yakın görüşürlerdi.

Moskova'da haber doğru çıktı. Petersburg'a gelir gelmez Zahar İvanoviç'i bularak, ondan, eski işinin bulunduğu adliye bakanlığında sağlam bir yer için söz aldı.

Bir hafta sonra karısına şu teli çekti:

Zahar, Miller'in yerini aldı. Bakana ilk çıkışında atanmamı sağlayacak.

İvan İlyiç, bu değişiklikler sayesinde, eski bakanlığında ,beklemediği anda iyi bir yere geçiverdi. Arkadaşlarından iki derece üste yükseldiği gibi, yılda 5000 rubleden başka barem üstü 3500 ruble alacaktı. Eski hasımlarıyla bakanlığına duyduğu hıncı unutarak mutluluğa kavuştu.

İvan İlyiç, onu çoktandır görmedikleri bir sevinç ve neşeyle köye döndü. Praskovya Fiyodorovna'nın neşesi yerine gelerek aralarında barış andlaşması imzalandı. İvan İlyiç, Petersburg'da saygıyla karşılandığını, ona düşmanca davrananların yüzleri kara çıkınca yaltaklanmaya başladıklarını, herkesin yerini kıskandığını, hele hele onu Petersburg'da sevenlerin ne kadar çok olduğunu anlata anlata bitiremedi.

Praskovya Fiyodorovna inanmıyormuş gibi ya-

parak anlatılanları sonuna kadar dinledi. Kocasının söylediklerine hiç itiraz etmiyor, gidecekleri şehirde yeni yerleşme tasarıları yapıyordu. Karısının tasarılarının kendi düşünceleriyle tıpatıp uyduğunu gören İvan İlyiç, onunla tekrar anlaşarak, gölgelenen yaşantılarına eski neşesini, tadını, düzenini verebilecekleri ümidiyle sevinmeye başladı.

İvan İlyiç köye kısa bir süre için dönmüştü. Eylülün 10 unda göreve başlaması, daha önce de, taşra ilinden bütün eşyalarını getirdikten sonra, ısmarlanacak, alınacak pek çok yenileriyle birlikte yeni evlerini yerleştirmesi gerekiyordu. Bu kez gönlünden geçirdiği gibi, aynı zamanda karısının tasarladığı şekilde düzenleyecekti evlerini.

Bütün işlerinin yoluna girmesi, karısıyla amaçlarında birleşmeleri, ayrıca onunla fazlaca yan yana kalmamaları evliliklerinin ilk yıllarında bile görülmeyen bir yakınlık kurmuştu aralarında. İvan İlyiç ailesini de alarak hemen yola çıkmak istedi, ama ona ve ailesine karşı birdenbire son derece akrabaca davranmaya başlayan kaynıyla baldızının ısrarlarına dayanamadığı için yalnız başına hareket etti.

Elde ettiği başarılar ve karısıyla anlaşmış olmasının verdiği kıvanç, yol boyunca bir an olsun onu bırakmadı. İstedikleri gibi bir daire de bulunmuştu. Eski tarza uygun, yüksek tavanlı geniş bir konuk odası, çalışmak için kocaman bir salon, karısıyla kızı için ayrıca odalar, oğlu için bir derslik; kısacası her şey tam onlar için düşünülmüş gibiydi. İvan İlyiç evin düzenini de üzerine aldı. Duvar kâğıtlarını

kendi eliyle seçti, evin mobilyasını elden düşme eşyalardan alarak beğendiği döşemelik kumaşlarla bunlara günün anlayışına uygun bir görünüş verdi. Her şey yavaş yavaş tamamlandıkça hayalinde yaşattığı şekle bürünüyordu. Bütün işler yarı yarıya bitmişti ki, yeni düzen bekleneni de geçti. İvan İlyiç her şey olup bittikten sonra, evin, günün zevkine uygun, ince, kibar bir görünüş alacağını anlamıştı. Akşamleyin uykuya yatarken salonun gireceği şekli hayal ediyordu. Henüz tamamlanmayan konuk odasına baktıkça ocağı, ocağın önüne konulacak paravanayı, etajeri, sağa sola dağıtılacak ufak sandalyeleri, duvarlara asılacak tabakları, tunç bibloları yerli yerinde görüyordu. Bu işlerde zevki olan Paşa ile Lizanka'nın yapılanları görünce nasıl şaşıracaklarını düşündükçe seviniyordu. Herhalde böyle bir şey beklemezlerdi. Odalara kibar bir görünüş veren eski eşyaları ne iyi etmişti de ucuzca alıvermişti!

Karısıyla çocukları şaşırtmak için mektuplarında yapılanları olduklarından daha kötü gösteriyordu. Bu işler onu öylesine oyalıyordu ki, çalışmayı sevdiği halde, yeni görevine pek aldırdığı yoktu. Duruşmalarda bazan dalıp giderdi, bu sırada düz ya da kabartmalı kornişlerden hangisinin perdelere daha iyi gideceğini düşünüyor olmalıydı. Bu işe kendini öyle kaptırmıştı ki, sağa sola koşuyor, ikide bir eşyaların yerlerini değiştiriyor, perdeleri çıkarıp çıkarıp takıyordu. Bir keresinde de, tarifini bir türlü anlamayan duvar kaplamacısına yakından göster-

mek için merdivene tırmandı, ama ayağı kayarak aşağıya yuvarlandı. Neyse ki çevik, güçlü, kuvvetli bir adam olduğundan bir yerlere tutunmuş, yalnızca böğrü bir dolap kapağının kulpuna gelmişti. Böğrü biraz ağrıdı, sonra da geçip gitti.

İvan İlyiç'in neşesi yerindeydi, kendini sapasağlam hissediyordu. Mektuplarında 15 yaş gençleştiğini yazıyordu. Eylülde bitirmeyi düşündüğü halde, işler ekim ortalarına kadar sürdü. Ama her şey istediği gibi olmuştu; bunu yalnız o değil, bütün görenler söylüyorlardı.

Aslına bakılırsa pek zengin olmayanların zenginlere benzemek için aldıkları, ancak birbirininkine benzer. İvan İlyiç'inkinin olup olacağı da buydu. O da, kendisi gibi orta halli insanların birtakım belirli kişilere özenerek aldıkları döşemelik kumaş, abanoz ağacı, çiçekler, halılar, tunç biblolar cinsinden koyulu açıklı birtakım belirli eşyalar almıştı. Bütün eşyaları bu benzerlikle değerlerinden yitiriyordu, ama gelin bir de ona sorun!..

Çoluk çocuğu istasyonda karşılayıp pırıl pırıl aydınlattığı daireye getirdikten sonra, beyaz boyunbağlı bir uşak onları önce çiçeklerle süslenmiş sofaya, oradan da konuk odasına ve salona götürünce sevinçten hepsinin ağzı bir karış açık kaldı. İvan İlyiç çok mutluydu, çocukların övgüsünü yutarcasına dinliyor, sevinçten ağzı kulaklarına varıyordu. O akşam çay içerlerken Praskovya Fiyodorovna, söz arasında nasıl düştüğünü sorunca, İvan İlyiç güldü, düşmesiyle kaplamacıyı çok korkuttuğunu söyledi.

— Boşuna sporcu dememişler. Yerimde başkası olsa bir yerini kırardı, bense azıcık şuramı vurdum. Dokunursam ağrıyor, ama geçti artık; biraz morluk var, o kadar.

Böylece yeni evlerinde yaşamaya başladılar. Ama her zaman olduğu gibi, iyice yerleşince bir odanın eksik geldiği anlaşıldı. Gelirleri de aynı şekilde 500 ruble kadar eksik gözüküyordu, gene de gül gibi geçinip gidiyorlardı. Hele eşyalar daha yerli yerine konmadan önce hayat ne kadar da tatlıydı! Alınacak şeyler çıkıyor, bazı ısmarlamalar yapılıyor, eşyaların yerleri değiştirilerek başka düzenlere sokuluyordu. Arada bir karı koca arasında bazı anlaşmazlık çıkmıyor değildi, ama ikisinin de durumlarından memnun olmaları ve işlerin çokluğu büyük kavgaların çıkmasını önlüyordu. Her şey düzenine girince biraz canları sıkılmaya, bir şeyin eksikliğini duymaya başladılar; neyse o zamana kadar dostluklar kurulmuş, hayat yeni alışkanlıklarla dolmuştu.

İvan İlyiç gündüzleri mahkemede geçirdikten sonra öğle yemeğine (1) eve geliyordu, evden dolayı biraz başı ağrımakla birlikte keyfine diyecek yoktu. (Masa örtüsündeki, döşeme kumaşlarındaki lekeler, perdenin eskimiş kordonu ikide bir sinirlerini bozuyordu. Nasıl bozmasın ki, hepsine teker teker bunca emek vermişti!) Hayatı geçmesini istediği şekilde kolay, hoş, göreneklere uygun olarak geçiyordu. Saat 9'da kalkıyor, kahvesini içerken gaze-

(1) Günlük çalışma saat 10'dan 5'e kadar sürer, öğle yemeği ondan sonra yenirdi. (Çeviren)

tesini okuyor, sonra elbisesini giyip mahkemeye gidiyordu. Orada ise çekeceği arabanın hamutu hazırdı, takıveriyordu hemen. Dâvacılar, mahkeme ilmühaberleri, dairenin kendisi, açık ve gizli oturumlar... İşte bütün bunlardan, dâvanın dürüst olarak yürütülmesini engelleyecek, duyguyla ilgili ne varsa hepsini çıkarmak gerekiyordu. İnsanlarla görev dışı alış verişte bulunulmuyor, onlara ancak dâva ile ilgili durumlarda yaklaşılıyordu.

Diyelim, biri gelmiş, bir şey sormak istiyor. O işin sorumlusu olmayan İvan İlyiç'in bu adama söyleyeceği bir şeyi yoktur. Ama öyle değil de, başlıklı kâğıda yazılabilecek cinsten şeylerle kendisine başvuruluyorsa, resmiyet sınırları içerisinde elinden gelen her şeyi yapacaktır. Hem de iş sahibiyle arasında dostça ilişkiler varmışçasına, yani ona son derece nazik davranarak...

Resmî bağlantılar kesilir kesilmez bütün ötekiler de kesiliyordu. Yaşantısının görevle ilgili bölümünü şahsıyla ilgili olanından ayırma yeteneği uzun yıllar boyunca o denli gelişmiş, bu yanını öyle ustalıkla kullanır duruma gelmişti ki, arada bir gönlünü eğlendirmek için, görev ilişkileriyle kişisel davranışlarını birbirine karıştırdığı olurdu. Böyle yapmakta kendini serbest bırakmasının nedeni, gerektiği anda yalnızca görevle ilgili alış verişi bırakarak geri kalanı kesip atmakta kendine sonsuz güveniydi.

Bu çeşit işleri yalnız yoluna yordamına uyarak, kolayca, kimseyi kırmadan yapmakla kalmıyor; aynı zamanda büyük bir ustalık da gösteriyordu. Du-

ruşma aralarında çayını içip, sigarasını tüttürerek, biraz siyasetten, biraz günlük işlerden, biraz kâğıt oyunlarından, daha çok da atanmalardan söz açardı. Ama orkestrada kendi partisini birinci kemanlardan bütün seçikliğiyle ayıran bir virtüöz tavrıyla, eve yorgun argın dönerdi. Karısıyla kızı bir yerlere gitmiş olurlardı, ya da evlerinde birileri bulunurdu. Koleje giden oğlu orada okutulan dersleri bir çalıştırma hocasının denetiminde günü gününe hazırlardı. İvan İlyiç'in keyfine diyecek yoktur. Öğle yemeğinden sonra konuklar gelmemişse, bazan, sözü çok edilen bir kitabı okumaya başlardı. Akşamleyin de işinin başına geçerdi; evrakları okur, verilen ifadeleri karşılaştırır, yasa kitaplarını karıştırarak ilgili maddeleri bulurdu. Bu çalışma iç açıcı değilse bile can sıkıcı da değildi. Daha olmadı tutar vint oynardı. Vint oynamadığı zamanlar yalnız başına, ya da karısıyla konuşmaktan daha iyiydi ya çalışmak!..

İvan İlyiç'in bütün zevki, sosyetenin ileri gelenlerinden birkaç kişiyi çağırarak onlarla birlikte öğle yemeği yemekti. Onun bu öğle yemekleri de, evlerinin konuk odaları nasıl birbirine benziyorsa, kendi düzeyindekilerin öğle yemeklerinin aynısıydı.

Bir gün evinde danslı bir akşam toplantısı bile düzenledi. Her şey mükemmel olmuş, çok da eğlenmişlerdi; ne var ki sonradan pastalarla şekerlemeler yüzünden karısıyla aralarında büyük bir kavga çıktı. Pasta konusunda Praskovya Fiyodorovna'nın kendine göre tasarıları vardı, fakat İvan İlyiç pahalı bir şekerciden almakta ısrar ederek bir sürü pasta

almıştı. Toplantıdan sonra pastalar kalıp şekerciye borçları da 45 ruble çıkınca kızılca kıyamet koptu. Praskovya Fiyodorovna kocasına "bunak, mıymıntı" diyecek kadar ileri gitti. İvan İlyiç başını döverek, öfkeyle, "ayrılmak" gibi lâflar etti. Oysa ne güzel akşam geçirmişlerdi! Seçkin kişiler gelmiş, İvan İlyiç, "Kederimi al benden" derneğini kuran kadının kızkardeşi Prenses Trufanova'yla dansetmişti.

İvan İlyiç'in görevindeki sevinçleri bencilce sevinçler, topluluktaki sevinçleriyse gösteriş düşkünlüğünden başka bir şey değildi. Onun asıl sevinci vint masasında oyundan aldığı sevinçti. Cinsi ne olursa olsun, başından geçen can sıkıcı bir olaydan sonra, karşısına ağırbaşlı bir arkadaş alarak ciddî oyuncular arasında düşüne düşüne oynanan ciddî bir oyuna başladı mı, sıkıntıdan eser mi kalırdı? Oyun dört kişiyle oynanır, hele bir de kâğıt gelirse tadına doyum olmazdı. (Beş kişiyle oynamaktan zevk aldığını söylerse de dörtlünün hali başkaydı.) Sonra da akşam yemeği yenerek (1) birer bardak şarap içilirdi. Ufak bir kazançla vint partisinden kalkınca (büyük kazanç pek hoşuna gitmezdi) hayatından çok memnun olarak uykuya yatardı.

İşte böyle yaşayıp gidiyorlardı. Bulundukları çevre en seçkin kimselerden meydana gelmişti. Evlerine önemli kişilerden de gelip giden oluyordu, gençlerden de...

Erkek tanıdıkları hakkında İvan İlyiç olsun, karısı ya da kızı olsun aynı fikirdeydiler. Duvarların-

(1) Akşam yemeği gece 10 da yenirdi. (Çeviren)

da Japon işi tabaklar asılı konuk odasına, türlü türlü iltifatlarla dolan çapaçul akraba ve ahbaplarından, söz birliği etmiş gibi aynı zamanda yüz çevirip yakayı sıyırıyorlardı. Çok geçmeden bu çapaçul tanıdıkların ayakları iyice kesilmiş, Golovinlere seçkin bir topluluk gelip gitmeye başlamıştı. Gençler Lizanka'ya kur yapıyorlardı. En sonunda Dmitriy İvanoviç Petrişçev'in oğlu ve tek varisi olan sorgu yargıcı Petrişçev de Liza'ya kur yapmaya başladı. Hattâ bir gün İvan İlyiç'le karısı arasında bu konu görüşülüp danışıldı: Acaba gençleri bir araba gezintisine mi göndermeliydi, yoksa evde bir temsil mi vermeliydi?...

Böylece yaşayıp gidiyorlardı. Fazlaca değişen bir şey yoktu, hayatlarından memnundular.

IV

Hepsinin sağlığı yerindeydi. İvan İlyiç arada bir ağzının tadının bozulduğunu, karnının sol yanında tuhaf bir rahatsızlık duyduğunu söylüyorsa da, bunlar hastalık sayılmazdı.

Ama terslik bu ya, karnındaki rahatsızlık arttıkça arttı; henüz bir ağrı haline gelmediyse bile, böğründe bir ağırlığın bulunduğunu hisseden İvan İlyiç'in keyfi kaçmaya başladı. Bu keyifsizliği günden güne artıyor, bir süredir ailede kurulmuş olan karşılıklı anlayış ve huzur havasını bozuyordu. Bunun üzerine karı koca sık sık kavga etmeye başladı-

lar, evde ne dirlik kaldı, ne düzen; durumu başkalarının gözünden güçlükle gizliyorlardı.

Bu kavgaların sonunda karı kocanın patırtısız geçirdikleri zaman adacıkları azaldıkça azaldı. Bu sefer Praskovya Fiyodorovna kocasının çekilmez bir adam olduğunu söylemekte hiç de haksız değildi. Her şeyi büyütme alışkanlığıyla, kocası gibi bir adamı yirmi yıldır çekmek için ancak melek olmak gerektiğini söylüyordu. Kavgaların hep İvan İlyiç'in yüzünden çıktığı da doğruydu. Hem de tam öğle yemeğine oturdukları sırada, çorba içmeye başlarken patlak veriyordu anlaşmazlıklar. İvan İlyiç kâh tabaklardan birinin kırılması, kâh oğlunun masaya dirseklerini dayaması, kâh kızının saç tuvaleti yüzünden hır çıkarıyordu. Üstelik hepsinde de Praskovya Fiyodorovna'yı suçluyordu.

Praskovya Fiyodorovna başlangıçta aynı şekilde karşılık vererek olmadık lâflar söyledi. Ama baktı ki, kocası hep sofraya oturunca böyle sağa sola çatıyor, bunun yemek yemekten ileri gelen bir hastalık olduğunu anlayarak biraz yatıştı, hemen yemeğini yiyip sesini çıkarmadan sofradan kalkmaya başladı. Kocasının karşısında susmanın yüce bir davranış olduğuna inanan Praskovya Fiyodorovna, hayatını zehir eden çekilmez bir adamla evlendiği için kendine acıyordu. Sonra kendisine acıdıkça kocasına olan hıncı da artıyordu. Hattâ kocasının ölümünü bile istemeye başladı, ama geçimleri için gerekli parayı düşününce bu isteğinden vazgeçti. Ona bağlı olması, onun ölümünden sonra bile kurtulamayaca-

ğını anlaması bu mutsuz kadını kocasına karşı daha çok kin duymaya yöneltiyor, kinini saklayıp dertlerini içine attıkça öfkesi depreşiyordu.

Bir gün böyle, İvan İlyiç'in gerçekten haksız olduğu bir çatışma sonunda, İvan İlyiç sinirlerinin çok bozuk olduğunu, ama bütün bunların rahatsızlığından ileri geldiğini söyledi. Bunun üzerine, karısı, hastaysa kendisini tedavi ettirmesini, bunun için de hemen ünlü bir doktora görünmesini salık verdi.

O da muayeneye gitti. Her şey beklediği gibi çıktı, zaten bundan başkası da olamazdı. Sırasını beklemesi, doktorun - mahkemedeyken kendisinin de takındığı - yapmacık tavırlar takınarak şurasına burasına vurup dinlemesi, cevabı önceden hazır, hiç gereği olmayan sorular sorması, "Siz kendinizi bize bırakın, gerisini düşünmeyin" dercesine çalım satması - bizim memlekette kendinizi birilerinin eline bırakırsanız hakkınızda en iyisinin düşünüleceğinden kuşkunuz olmasın - tıpkı mahkemelerde olduğu gibiydi. İvan İlyiç'in mahkemede sanıklar karşısında takındığı tavrı şimdi de ünlü doktor ona karşı takınıyordu.

Doktor: "Şunlar şunlar sizde şöyle bir hastalığın olduğunu gösteriyor, ama falanın falanın incelenmesi bu durumu doğrultmazsa sizde falan falan hastalıkların bulunduğunu düşünmek gerekiyor." diyordu. Oysa İvan İlyiç için asıl soru, durumunun tehlikeli olup olmadığıydı. Ama doktor bu yersiz sorunun cevabından hep kaçınıyordu. Ona göre boş bir soruydu bu, üstünde kafa yormaya bile değmezdi.

Asıl mesele, ihtimallerin iyice tartılmasıydı; böbrek kayması mı vardı, midesinde ülser mi, yoksa körbarsak mı tıkanmıştı?..

İvan İlyiç'in önünde bu konuyu gözden geçirerek körbarsak lehinde başarılı bir karara varan doktor, idrar tahlili sonunda eline yeni kanıtlar geçince durumu bir daha inceleyeceğini söyledi. İvan İlyiç de sanıkların durumunu tıpkı böyle, hem de binlerce kez başarılı bir karara bağlamıştı. Kendi sanığına gözlükleri üzerinden cakayla, üstelik neşeli gözlerle bakan doktor da aynı şekilde kararını vermişti. İvan İlyiç doktorun kararından durumunun kötü olduğunu, doktor da dahil, belki kimsenin buna aldırış etmediğini anladı. Bunu anlayınca da büyük bir şaşkınlık geçirerek kendine acımaya, böyle önemli bir konuya ilgisiz kalan doktoruna kin duymaya başladı.

Ama ona bir şey söylemeden ayağa kalktı, masanın üzerine muayene ücretini koydu, içini çekerek:

— Biz hastalar muhakkak çok yersiz sorular sorarız, dedi. Benim hastalığım nasıl bir şey? Önemli mi, değil mi?

Doktor gözlüğünün üzerinden tek gözüyle ona sertçe baktı. Sanki bu bakışıyla: "Bay sanık, size sorulan sorular çerçevesinde kalmak istemiyorsanız sizi duruşma salonundan çıkarmak zorunda kalacağım!" demek istiyordu.

— Size uygun bulduğum kadarını söyledim. İlerki incelemeler bizi daha çok aydınlatacak.

Doktor böyle söyleyerek İvan İlyiç'i selâmladı.

İvan İlyiç ağır ağır dışarı çıktı, içinde bir sıkıntıyla kızağa bindi, evine yollandı. Yol boyunca doktorun söylemiş olduğu kelimeleri bir bir hatırından geçiriyor, anlamını pek bilmediği çetrefilli bilimsel sözleri basit konuşma diline çevirerek hastalığını çıkarmaya çalışıyordu. Durumu kötü müydü, çok mu kötüydü, yoksa önemli bir şey yok muydu?.. Doktorun bütün söylediklerine bakılırsa hiç de iç açıcı bir durumu yoktu.

Sokaklarda ona her şey hüzünlü görünüyordu. Arabacılar, evler, gelip geçenler, dükkânlar, hepsi hepsi derin bir hüzne gömülmüştü. Bir an olsun kesilmeyen, sağır, iğne gibi batan ağrı doktorun belirsiz sözleriyle birleşince bambaşka bir anlam kazanıyordu. İçine düşen yeni bir korkuyla İvan İlyiç ağrılarını dinlemeye başladı.

Eve gelince olan biteni karısına anlattı. Kadın kulak kesilmiş dinliyordu. Ama daha konuşmanın yarısında, başında şapkasıyla kızı içeri girdi: Annesiyle bir yere gideceklerdi. Neyse, kendini zorlayıp bu can sıkıcı hikâyeyi dinlemek için sandalyeye iliştı. Biraz sonra kız dayanamayıp ayağa kalktı, bunun üzerine karısı da dinlemekten vazgeçti.

— Eh, çok memnun oldum, dedi. Bak gör işte, ilâçlarını düzenli almayı ihmal etme. Reçeteni ver, Gerasim'i eczaneye göndereyim.

Karısı böyle diyerek giyinmek için odasına gitti.

Henüz derin bir soluk bile almayan İvan İlyiç karısı çıkınca derin derin içini çekti.

— Ne diyelim?.. Belki de sandığım kadar korkulacak bir şey yok.

İlâçlarını almaya, doktorun söylediklerini harfî harfine yapmaya başladı. Ama idrar tahlilinden sonra doktorun söyledikleri de allak bullak oldu. Gerek tahlilde, gerekse bundan sonra yapılan işlerde bir anlaşmazlık ortaya çıkmıştı. İvan İlyiç bir türlü doktorla görüşemiyordu. Yapılanlar doktorun ona söylediklerini tutmuyordu. Ya doktor bir şeyler daha söylemeyi unutmuş, ya yalan söylemiş, ya da ondan bazı şeyleri gizlemişti.

O gene de söylenenleri aksatmadan yapıyor, ilk zamanlar bundan büyük bir avuntu buluyordu.

Doktoru ziyaret edeli beri İvan İlyiç'in başlıca uğraşısı, doktorun sağlığını koruması için söylediklerini harfi harfine uygulamak, ilâçlarını almak ve vücudunu günden güne kemiren ağrılarına kulak vermek olmuştu. Çevresindekilerin hastalıkları, sağlık durumları, onun en çok ilgi duyduğu konular arasına girdi. Yanında birilerinin hastalığından, ölümünden, iyileşmesinden, hele hele kendisininkine benzeyen bir hastalığından söz edilmeyegörsün, hemen dikkat kesiliyor, heyecanını belli etmeden sorup soruşturuyordu, kendi hastalığıyla karşılaştırmalar yapıyordu.

Ama ağrıları bir türlü azalmak bilmiyordu. İvan İlyiç durumunun daha iyi olduğunu düşünmek için elinden ne gelirse yapıyordu. Herhangi bir şeyden heyecanlanmadığı sürece de kendini kolayca aldatıyordu. Ama karısıyla kavga edecek olsa, görevinde

bir başarısızlığa uğrasa, vint oyununda eline kötü kâğıt gelse, hastalığı olanca ağırlığıyla hemen üzerine çöküyordu. Eskiden olsa bu başarısızlıklara dayanır, kötü günlerin geçip iyi günlerin geleceğine güvenle dişini sıkardı; ama şimdi her türlü aksaklık elini kolunu bağlayıp onu ümitsizliğe sürüklüyordu.

Bu gibi durumlarda kendi kendine: "Yeni yeni iyileşmeye başlamıştım, ilâcın da ne güzel faydasını görüyordum. Nerden çıktı şu terslik, şu mendebur iş?" diye söylenip duruyordu... Karşısına çıkan bu tersliklere, başının belâsı insanlara hırslanıp öfkeleniyor, üstelik bu öfkenin onu yiyip bitirdiğini de biliyordu; ama kendisini bundan alamıyordu ki!.. İnsanlara, çevresinde olup bitenlere kızdıkça hastalığının artacağını, bu yüzden de hiçbir şeye aldırış etmemesi gerektiğini kabul ettiği halde tam tersini yapıyordu. Huzurun sağlığına çok iyi geldiğini bildiği için her yerde onu arıyor, huzurunu kaçıran en ufak bir olayla da zıvanadan çıkıyordu.

Tıp kitapları okuması, doktorlara başvurması ise ona en büyük kötülüğü yapıyordu. Günden güne kötüleşmesi öyle tatlı bir meyille gidiyordu ki, bir gününü ötekiyle kıyaslayınca arada görünen ufak fark kendi kendini aldatmasına engel olmuyordu. Ama doktorlara gittiği zaman durumunun kötüleştiğini, hem de yıldırım hızıyla kötüleştiğini düşünmeye başlıyordu. Bütün bunlara rağmen doktorlara gitmekten de geri durmuyordu.

O ay başka bir ünlü doktora gitti, o da birincisinin söylediğinin aynısını söyledi, yalnız meseleyi

biraz değişik açıdan inceledi. İkinci ünlü doktorla konuşması İvan İlyiç'in kuşkularını, korkusunu artırmaktan başka bir işe yaramamıştı. Bu doktorun dostu olan başka iyi bir doktor İvan İlyiç'in hastalığına büsbütün değişik bir teşhis koyarak ona iyileşeceğini söyledi, fakat sorduğu sorularla, birtakım varsayımlarla adamcağızın zihnini iyice bulandırdı. Bu arada İvan İlyiç'in danıştığı bir hekim onda başka bir hastalık bularak birtakım ilâçlar verdi. İvan İlyiç bir hafta kadar da bu ilâçları aldı. Ama bu sürenin sonunda ağrılarında bir hafifleme duymadığı, üstelik hem önceki doktorlara, hem de sonuncusuna güvenini yitirdiği için daha büyük bir ümitsizliğe düştü.

Bir gün tanıdığı bir kadın, ona, aziz resimleriyle tedavi yapılan bir yerden söz etti. İvan İlyiç kadını can kulağıyla dinlediğini, böyle bir şeyin olabileceğine inandığını neden sonra fardekerek büyük bir korkuya kapıldı. Kendi kendine şöyle söylüyordu: "Ben manen bu kadar zayıfladım mı? Olacak şey değil! Bırak bu saçmalıkları şimdi'.. Kendini vesveseye kaptırmadan bir doktor seç de sıkı bir tedavi yolunu tut! Tamam, bu iş burada biter! Düşündüğüm gibi yapacağım. Kafamı fazla yormadan yaza kadar çok iyi tedavi olacağım. O zaman neyin nasıl olduğunu görürüz, tereddüde yer yok artık!.."

Bunları söylemek kolaysa da yapmak olanaksızdı. Bu arada ağrıları arttıkça artarak böğrüne gelip yerleşti, çok da canını sıkıyordu üstelik. Ağzının tadı da iyice kaçmıştı. Ona ağzı çok kötü kokuyor-

muş gibi geliyordu. İştahı azalmış, kuvvetten düşmüştü. Artık kendini kandırmak olanağı da kalmamıştı: Başına şimdiye dek görmediği, yepyeni, korkunç mu korkunç, çok önemli bir olayın geldiğini anlıyordu. İşin kötüsü, bunu tek o biliyordu; çevresindekiler ise ya anlamadıkları, ya da anlamak istemedikleri için hiçbir şey olmamış gibi davranıyorlardı. Onu en çok üzen de buydu ya! Ev halkı, özellikle karısıyla kızı her zamankinden daha çok gezintilere çıkarken bir türlü İvan İlyiç'i anlamıyorlar; onun asık suratlı, titiz olmasında sanki kendisi suçluymuş gibi, için için ona kızıyordu. Her ne kadar bunu ona sezdirmemeye çalışıyorlarsa da İvan İlyiç'in gözünden hiçbir şey kaçmıyordu. Onların ayaklarına bağ olduğunu, karısının, hastalığına karşı değişmez bir tavır takınarak onun yaptıklarına, söylediklerine pek kulak asmadığını anlıyordu.

İşte karsının ona nasıl davrandığına bir örnek!

Praskovya Fiyodorovna ahbaplarına:

— Biliyor musunuz, derdi, bütün iyi insanlar gibi İvan İlyiç de doktorların söylediklerini tamı tamına yapmaz. Bir gün damlalarını alır, izin verilen yemekleri yer, zamanında yatar; ama benim gözümden kaçacak olsa, bir de bakmışsın ilâcını içmeyi unutmuş, mersin balığı yemiş (yemesi yasaktı), vint masası başında saatin birine kadar oturmuş.

Canı sıkılan İvan İlyiç:

— Ne zaman gördün? diye bağırırdı. Bir kere Piyotr İvanoviçlerde oldu.

— Dün gece de Şabaklardaydın ya!..

— Ne yapayım! Nasıl olsa ağrıdan uyuyamayacaktım...

— Her neyse, sen bu gidişle iyileşemezsin. Bizi de çok üzüyorsun.

Praskovya Fiyodorovna'nın, kocasının hastalığıyla ilgili olarak gerek başkaları yanında, gerekse ona karşı tutumunun dış görünüşü, hastalığında asıl suçlunun onun kendisi olduğu, salt karısına kötülük yapmak için başına bu hastalığı çıkardığı şeklindeydi. İvan İlyiç karısının isteyerek böyle davranmadığını biliyordu, ama bunu bilmek ağrılarını dindirmezdi ki!..

İvan İlyiç mahkemede de kendisine karşı tuhaf davranıldığını farkediyor, ya da öyle sanıyordu. Ona hep, çok geçmeden yerini boşaltacak bir adam gözüyle bakıyorlarmış gibi geliyordu. Ya da arkadaşları, ummadığı bir zamanda başına gelerek günden güne onu kemiren, kimbilir sonunda nerelere kadar götürecek korkunç derdi tam da şaka konusuymuş gibi, birdenbire vehimleriyle alay etmeye başlıyorlardı. Kıvraklığı, şakacılığı ve ölçülü davranışlarıyla on yıl öncesinin İvan İlyiç'ini andıran Şvarts, hepsinden çok damarına basıyordu.

Arkadaşları geliyorlar, oyun oynamak için masaya oturuyorlardı. Gıcır gıcır kâğıtlar dağıtılıyor, karolar karoların yanına konuluyordu: Elinde tam yedi karo oluyordu. Eşi oyunu kozsuz başlatıyor, sonra iki karoya yükseltiyordu. Daha ne isterdi? Şlem diyebileceği için sevinmesi, hop oturup hop kalkması gerekmez mi?.. Ama hayır, birden böğrün-

deki ince ağrıyı, ağzındaki tatsızlığı hissederek şlem dediğine de, diyeceğine de bin pişman oluyordu.

Başını kaldırıp ortağı Mihail Mihayloviç'e bakıyordu. Bütün sıcakkanlılığıyla elini masaya vuran ortağı, kazançlarını kendisi almamak nezaketini göstererek, toplama zevkini İvan İlyiç'e bırakmak için kolunu fazla ileri uzatmak zahmetine katlanmadan paraları onun önüne doğru sürüyordu. İvan İlyiç: "Yoksa elimi ileriye uzatacak kadar kuvvetten düştüğümü mü sanıyor?" diye düşünüyordu. Böyle düşünürken de hangi kâğıdın koz olduğunu unutarak gereksiz yerde koz istiyor ve üç içeri gidiyordu. Hepsinden korkuncu da, Mihail Mihayloviç'in çok üzüldüğünü gördüğü halde kendisinin buna pek aldırmamasıydı. Niçin aldırmadığını düşünmek ise onu öldürüyordu.

İvan İlyiç'in kötüleştiğini gören arkadaşları:

— Yoruldunuzsa bırakalım... Siz dinlenin, diyorlardı.

Yorulmak mı? Hayır, hiç yorulmamıştır, partiyi tamamlamaları gerek. Herkesin suratı bir karış asıktır, kimseden çıt çıkmıyor. İvan İlyiç arkadaşlarının suratsızlığına kendisinin sebep olduğunu hisseder, ama onları neşelendirmek gelmez elinden. Birlikte akşam yemeği yerler, herkes evine gider. Yalnız kalan İvan İlyiç hayatının zehirlendiğini, üstelik şimdi de başkalarınınkini zehirlemeye başladığını, bu zehirlenmenin azalacağı yerde günden güne çoğalarak bütün benliğini sardığını anlar.

Bu düşüncelerle, böğründeki ağrıyla ve içinde bir korkuyla yatağa yatmak, çoğu zaman da ağrıdan gözünü kırpmamaktı tek yapacağı... Ama sabahleyin gene kalkmak, giyinmek, mahkemeye gitmek, yazıp çizmek, konuşmak; gitmeyip evde kaldıysa, her biri başlı başına bir ıstırap kaynağı olan 24 saatini evde geçirmek gerekiyordu. Hem de kendisini anlayıp yakınlık gösterecek bir kişi bile bulamadan, ölümün eşiğinde tek başına yaşayarak...

V

Böylece iki ay daha geçti. Yılbaşından önce bir gün kaynı çıkageldi evlerine. O sırada İvan İlyiç mahkemedeydi, Praskovya Fiyodorovna ise alış veriş e çıkmıştı. İvan İlyiç eve döndüğünde sıcakkanlı bir adam olan kaynını çalışma odasında, valizlerini açarken buldu. O içeri girerken kaynı gözlerini dikmiş, konuşmadan ona bakıyordu. İvan İlyiç bu bakıştan her şeyi anladı. Hattâ kaynı "ah" çekmek için ağzını açmış, ama sonra kendini zor tutmuştu. Onun bu hareketi anladığı şeyi daha da pekiştirdi.

— Nasıl, değişmiş miyim yoksa? diye sordu.

— Evet... Var bir değişiklik.

Ondan sonra da İvan İlyiç kaynını dış görünüşü hakkında ne kadar konuşmaya zorladıysa zorlasın, kaynı hep susmakta ısrar etti; Praskovya Fiyodorovna gelince de onun yanına gitti. İvan İlyiç odaya kapanıp kapıyı arkadan kitledi. Aynanın karşısına ge-

çerek kendisine bir karşıdan, bir yandan uzun uzun baktı... Karısıyla çektirdikleri resmi aynadaki görüntüsüyle karşılaştırdı. Arada büyük bir değişiklik vardı .Sonra kollarını dirseklerine kadar sıvayarak kollarına baktı, tekrar yenini aşağıya indirdi, kanapeye oturup kara düşüncelere daldı.

Kendi kendine, "Bırak bu düşünceleri" diyerek ayağa fırladı, masaya yaklaştı. Orada bir dosya açıp okumaya başladıysa da yapamıyordu. Kapıyı açarak salona çıktı. Konuk odasının kapısı örtülüydü. Ayak uçlarına basarak kapıya yaklaştı, dinlemeye başladı.

Praskovya Fiyodorovna:

— Hadi canım sen de, büyütüyorsun! diyordu.

— Ne büyütmesi? Sen farkında değilsin. Bakışlarından ölüp gittiği belli adamın. Işığı sönmüş gözlerinin. Nesi vardı onun?

— Kimse bilmiyor. Nikolayev (ikinci doktor) bir şeyler dediydi ama, aklımda kalmadı. Oysa Leşçetitskiy (ünlü doktor) bambaşka şeyler söylemişti.

İvan İlyiç kapıdan uzaklaşarak odasına gitti, yatağına yatıp düşünmeye başladı: "Böbreğim kaymış... Evet böbreğim kaymış." Doktorların söylediklerini bir bir hatırladı: Böbreğinin biri yerinden koparak kaymıştı. Hayalinde bu böbreği yakalayıp durdurmaya, yerine yerleştirmeye çalışıyordu. Hani bunu yapmak öyle uzun boylu bir iş de değildi. "Hele ben bir Pyotr İvanoviç'e gideyim de." (Bir doktor arkadaşı olan dostuydu bu) diye düşündü.

İvan İlyiç çıngırağı çaldı, arabayı koşmalarını söyledikten sonra hazırlanmaya başladı.

Karısı, yüzünde keder izleri, sesinde başka zaman görülmeyen bir tatlılıkla:

— Nereye Jean (1) ? diye seslendi.

Karısının sesinde alışmadığı bu yumuşaklık onu çileden çıkardı. Yüzünü ekşiterek baktı ona.

— Piyotr İvanoviç'e uğrayacağım.

Doktor arkadaşı olan dostunun evine gitti. Onunla birlikte de doktora. Adamı yerinde buldular, uzun uzun konuştular.

Doktor kendi düşüncesine göre hastanın vücudunda olan biteni bir kere anatomik, bir kere de fizyolojik açıdan inceleyince her şeyi anladı. Körbarsağında bir şey, ufacık bir şey vardı. Ama iyileşmesi mümkündü. Organlarından birinin gücünü artırıp ötekininkini azalttın mı, vücut makine gibi tıkır tıkır işlemeye başlayacaktı.

İvan İlyiç yemeğe biraz geç geldi. Yemekte çok neşeliydi, durmadan konuştu durdu, canı bir türlü çalışmak istemiyordu. En sonunda odasına giderek hemen işlerinin başına oturdu. Dosyaları okuyor, yazıp çiziyor, ama geriye bıraktığı, çalışmasının sonunda ilgileneceği önemli bir meselenin onu beklediği bir an olsun çıkmıyordu aklından. Çalışmasını bitirince bu önemli meselenin körbarsağıyla ilgili düşünceler olduğunu hatırladı. Kendisini bu düşüncelere kaptırmadan salona çay içmeye gitti. Orada konuklar vardı; konuşuyorlar, piyano çalıyorlar, şarkı söylüyorlardı. Kızları için beğendikleri delikanlı, sorgu yargıcı da oradaydı.

(1) İvan. (Fransızca)

Praskovya Fiyodorovna'ya bakılırsa İvan İlyiç akşamı herkesten daha neşeli geçirmişti. Ama kendisine sorarsanız, körbarsağıyla ilgili düşünceleri bir an için bırakmamıştı onu. Saat 11 de konuklardan izin alarak odasına çekildi. Hastalandığından beri çalışma odasının yanındaki bölmede yalnız başına yatıyordu.

Odasına gidip soyundu, eline Zola'nın bir romanını aldı. Ama bir türlü kendini okumaya veremiyordu. Hayalinde körbarsağını isteğine uygun olarak düzeltti. Bütün organları görevlerini düzenli şekilde yaparak tıkır tıkır çalışıyordu. Kendi kendine: "Olacağı zaten buydu, yalnız biraz doğaya yardım etmek gerek" diye düşünüyordu. Bu sırada ilâcını hatırlayarak doğrulup aldı, suyla içerek sırt üstü uzandı. İlâcın etkisini, ağrıyı nasıl yavaş yavaş kestiğini dinlemeye başladı.

"İlâcımı aksatmadan alarak zararlı şeylerden korunmalıyım... Daha şimdiden iyileştiğimi, hem de epey iyileştiğimi hissediyorum." Böyle düşünerek, böğrünü yokladı, dokununca ağrımıyordu. "Hiçbir şey duymuyorum, gerçekten daha iyiyim şimdi."

Mumu söndürüp yan yattı... Körbarsağı düzeliyor, hiçbir aksaklık yok... Ama, o pek iyi bildiği, derinden derine gelen, inatçı, sessiz, küt, rahatsız edici ağrıyı hissetmeye başladı ansızın. Ağzında gene o berbat tatsızlık... Yüreği cız etti, zihni karıştı. "Aman Tanrım! Aman!... Gene başladı, gene... Bitmeyecek bu, hiç bitmeyecek!.."

Birdenbire durumunu başka bir açıdan görme-

ye başladı. "Körbarsakmış! Böbrekmiş! Ne körbarsak önemli olan, ne de böbrek! Benim hayatım söz konusu burada. Ölmek, ya da yaşamak!.. Sağdım, sağlamdım, ama eriyorum işte! Bu gidişi durdurabiliyor muyum? Hayır! Öyleyse, ne diye kendi kendimi kandırıyorum? Ölmekte olduğum benden başka kimsenin gözünden kaçıyor mu? Ölümüm şurada hafta, gün, belki de an meselesi... Demin ortalık aydınlıktı, şu anda karanlık... Şimdi buradayım, birazdan oraya gideceğim... Ama nereye?" Birdenbire ürperdi, soluğu kesildi. Yalnız kalbinin vuruşlarını işitiyordu.

"Ben yok olacağım, o zaman ne olacak? Hiçbir şey olmayacak... Peki burada olmazsam nereye gideceğim? Ölüm, ölüm mü bu yoksa? Hayır, istemiyorum..." Yatağından fırlayarak mumu yakmak istedi; titreyen elleriyle sağı solu yoklarken mumu şamdanla birlikte yere devirdi, kendisi de gerisin geriye yastığın üzerine yıkıldı. Gözleri açık, yattığı yerden karanlığa bakıyordu. "Hiçbir şeyin önemi yok... Ölüm! Evet ölüm!.. İçerdekilerin hiçbiri bilmiyor, bilmek istemiyor... Acımıyorlar, keyif sürüyorlar. (Uzaktan, kapalı kapıların ötesinden şen, şakrak kahkahalar, şarkı sesleri geliyordu.) Dünya umurlarında değil, ama bir gün onlar da ölecekler! Bugün ben, yarın onlar; bundan kurtuluş yok!.. Oturmuş eğleniyorlar. Hayvanlar." Öfkeden boğulacak gibiydi. Duyduğu üzüntüye, çektiği acılara dayanamıyordu. "Bu korku... herkesin bu korkuyu duyması olacak şey değil!" diye söylendi, yatağından kalktı.

"Doğru yapmıyorum, sakinleşmeliyim. Her şeyi ta başından bir kere daha düşünmeliyim." Düşünmeye başladı. "Evet... Hastalığın başlangıcı... Böğrümü vurdum. Bir şey olmamış gibiydi. Üzerinden günler geçti, başlangıçta biraz sızlıyordu, sonra ağrı fazlalaştı, sonra doktorlar ortaya çıktı, ümitsizlik, üzüntü, gene doktorlar... Derken adım adım uçurumun kenarına geldim. Kuvvetten düştüm, bir deri, bir kemik kaldım, gözlerimin feri kaçtı. İşte ölüm gelip çattı, ben hâlâ körbarsağımı düşünüyorum. Körbarsağı nasıl düzeltsek diye yollar arıyorum. Oysa ölüm karşımda... Yoksa ölüm mü?" Yeniden korku sardı benliğini, tıkanacak gibiydi. Eğilerek kibriti aramaya başladı, bir dirseğini komodine dayadı. Komodin eğilmesine engel oluyor, kolunu acıtıyordu Öfkelenerek hızlıca bastı ve komodini devirdi; kendisi de ölümün hemen gelmesini bekleyerek, ümitsizlik içinde, soluk soluğa, sırt üstü yatağa düştü.

O sırada konuklar evlerine gidiyorlardı. Praskovya Fiyodorovna onları uğurlarken gürültüyü duyarak içeriye girdi.

— Ne oldu?

— Hiç! Komodini devirdim de...

Kadın dışarı çıkarak mum getirdi. İvan İlyiç bir kilometre yol koşmuş gibi derinden, sık sık soluk alıyor, durgun gözlerini karısına dikmiş bakıyordu.

— Ne oldu Jean?

— Hi...ç... Dü...şür...düm...

"Ne desem boş. Zaten anlamaz ki!" diye düşündü.

Karısı gerçekten de anlamamıştı. Mumu yerden aldı, yaktı, ivediyle dışarı çıktı. Bir bayan konuğunu geçirecekti. Döndüğü zaman İvan İlyiç hep öyle, arka üstü, tavana bakarak yatıyordu.

— Sana ne oluyor? Yoksa kötüleştin mi?

— Evet.

Kadın başını sallayarak yanına oturdu.

— Beni dinle Jean, bana kalırsa Leşçetitski'yi eve çağıralım. Ne dersin?

Bu, ünlü doktoru çağırıp parayı esirgememek demekti .İvan İlyiç zehir gibi bir gülümseyişle:

— Hayır istemez, dedi.

Kadın biraz daha oturdu, sonra yaklaşıp alnından öptü.

İvan İlyiç karısı onu öperken bütün benliğiyle ondan iğreniyor, onu itmemek için kendini zor tutuyordu.

— Haydi hoşça kal. Uyursun inşallah!

— Bakalım...

VI

İvan İlyiç ölmekte olduğunu görüyor, büyük bir ümitsizlik içinde çırpınıyordu.

Ölmekte olduğuna ta derinden inanmakla birlikte, buna alışmak şöyle dursun, ölümün nasıl bir şey olduğunu anlamıyor, anlamak istemiyordu.

Kizeveter'in mantık kitabından şu akıl yürütme yolunu bilirdi:

"Gaius bir insandır. İnsanlar ölümlü oldukları-na göre Gaius da ölümlüdür."

Ama Gaius için doğruydu bu, kendisine gelince durum değişiyordu. Gaius bir insandı, hem de sıradan bir insan; onun için sonucun böyle olması normaldi. Kendisi ise ne bir Gaius idi, ne de sıradan bir insan; ötekilerden ayrı, bambaşka biriydi. Annesiyle babasıyla, Mitya ve Volodya'sıyla (1), oyuncaklarıyla, arabacısıyla, dadısıyla, sonra mürebbiye Katenka'sıyla; çocukluğunun, erginliğinin, gençliğinin sevinçleri, anıları, heyecanlarıyla Vanya (2) idi o.

Gaius, Vanya'nın o kadar sevdiği çizgili meşin topunun kokusunu bilir miydi? Gaius onun gibi annesinin elini öper miydi? Gaius'un annesinin ipek entarisi de onun annesininki gibi tatlı hışırdar mıydı? Hukuk okulunda börek yüzünden baş kaldıran Gaius muydu? Vanya gibi o da âşık olmuş muydu? Onun gibi dâva yürütebilir miydi?

Gaius gerçekten ölümlüdür, onun ölmemesi için bir sebep yok; ama ben Vanya, İvan İlyiç başkayım... Bütün duygularımla, düşüncelerimle herkesten ayrıyım. Benim ölmek zorunda olmam akıl almayacak bir şey. Çok korkunç olurdu bu!

İvan İlyiç'in aklından geçen bunlardı.

"Benim de Gaius gibi ölmem gerekseydi bunu bilirdim, içimden bir şey böyle olacağını bana önceden söylerdi. Ama hiç de böyle olmadı; ne ben, ne de arkadaşlarım başımıza Gaius'unki gibi bir şey gele-

(1) Kardeşleri. (Çeviren)

(2) İvan'ın küçüklük adı. (Çeviren)

ceğini anlayamadık. Oysa şimdi durum değişti... Olamaz öyle şey! "Olamaz" diyorum ama oluyor işte!.. Nasıl bir şey bu? Nasıl anlamalı?.."

Ölüm düşüncesini bir türlü anlayamıyor; bu saçma sapan, marazlı düşünceleri kendinden uzaklaştırarak yerine doğru, sağlam olanlarını koymak istiyordu. Ama aynı düşünceler, hem de düşüncelikten sıyrılıp bir gerçek olarak gene gelip karşısına dikiliyordu.

Bunun üzerine bu düşüncenin yerine sırasıyla başka düşünceleri çağırarak onlardan destek bulmaya çalışıyordu. Ölüm düşüncesini perdeleyen eski düşünme tarzına dönüyordu. İşin tuhafı, önceleri ölüm düşüncesini perdeleyen, gizleyen, yok eden düşünceler şimdi aynı etkiyi göstermiyordu.

Son zamanda İvan İlyiç'in işi gücü ona ölümü unutturacak şeyler aramak oldu. Bazan kendi kendine: "İşimle uğraşayım, eskiden bütün hayatımı o doldururdu." diyor, bütün kaygılarını bir yana bırakıp mahkemeye gidiyordu. Orada arkadaşlarıyla konuşmaya dalıyor, öteden beri alıştığı gibi, dalgın, düşünceli bir bakışla mahkemeyi dolduran kalabalığı süzüyordu. Sonra, zayıflayan ellerini meşe koltuğun kenarlarına dayayarak alışılmış bir hareketle arkadaşına doğru eğiliyor, dosyayı önüne çekip onunla fısıldaşıyor, sonra birdenbire gözlerini kaldırıp koltuğunda dikilerek bilinen kelimeleri söylüyor, duruşma başlıyordu.

Ama tam duruşmanın ortasında böğründeki ağrı, dâvanın nasıl gittiğine aldırmadan, sinsi, kemiri-

ci *işine* başlıyordu. İvan İlyiç hem kendini dinliyor, hem de *ölüm* hakkındaki düşünceyi kafasından kovmaya çalışıyordu. Ama işte ağrı sürüp gitmektedir; *ölüm* gelmiş karşısına dikilmiş, *ona* bakarken taş kesilen İvan İlyiç'in gözlerinin ışığı sönmüştür. Kendi kendine: "Tek gerçek o mu?" diye sormaktadır. O zaman arkadaşlarıyla küçük memurlar, onun gibi parlak, hassas bir yargıcın nasıl olup da şaşırdığını, yanlış yaptığını ağızları bir karış açık, üzülerek görüyorlardı. İvan İlyiç silkinerek kendisini toparlamaya çalışıyor, duruşmayı zar zor sonuna kadar götürüyordu. Sonra, artık mahkemedeki çalışmasının bile gizlemek istediği şeyi ondan gizleyemediğini, mahkemedeki çalışmasıyla eskisi gibi *ondan* kurtulamayacağını anlayarak üzüntüyle evine dönüyordu. İşin en kötüsü de, o, İvan İlyiç'i, bir şey yapması için değil, gözlerini *ona* dikip bakması, *ona* baktıkça da eli kolu bağlı, acılar içinde kıvranması için kendine çekiyordu.

Bu durumdan kurtulunca İvan İlyiç başka avuntular, başka kaçamaklar arıyordu. Bunlar bulunuyor, ama kısa bir süre onu kurtarır gibi olduktan sonra, bütün bütüne yıkılmasalar bile, işe yaramaz hale geliyorlardı. Sanki *ölüm düşüncesi,* karşısına konan hiçbir engeli tanımıyormuş gibi hepsinin arkasından aşıp çıkıyordu.

Diyelim, son günlerde olduğu gibi, kendi eliyle döşediği oturma odasına girerken cilâlı masanın kıyısındaki bir çizik gözüne ilişiverir. Döşenmesi için hayatını feda ettiği bu odada - hatırladıkça içi bur-

kularak güler, çünkü hastalığının, düşüp böğrünün zedelenmesiyle başladığını çok iyi bilmektedir - böyle şey olmamalıdır.

İvan İlyiç çiziğin neden olabileceğini araştırıp bulur. Albümün tunç süsünün kalkık kenarı yapmıştır bunu. Özene bezene düzenlediği pahalı albümü eline alır, kızının ve arkadaşlarının savrukluğuna canı sıkılır. Resimlerin kimisi yırtılmış, kimisi ters konmuştur. İvan İlyiç resimleri tekrar düzene koyar, süsün kalkık kenarını düzeltir.

Sonra aklına bütün albümleri oradan kaldırıp başka bir yere, diyelim çiçeklerin yanına koymak gelir. Bunun üzerine uşağı çağırır, onun seslendiğini işiten karısı, ya da kızı yardıma gelir. Ama onun fikrini beğenmezler, karşı koyarlar; o da kızar, bağırıp çağırır. Ama bütün bunlar iyidir, çünkü İvan İlyiç *onu* unutmuştur, o artık gözünün önüne gelmez.

Ama eşyaların yerlerini kendisi değiştirmeye kalkışınca hemen karısı araya girer;

— Bırak canım, uşaklar yapsınlar. Sonra gene bir yerini incitirsin, der.

İşte *o*, engelleri aşıp birden gözünün önünden geçmiştir, *onu* bir an için görür. *Onun* geçip gittiğini, bir daha gelmeyeceğini umar, ama bir de böğründeki ağrıyı dinleyince orada aynı şeyin sızlayıp durduğunu anlar. *Onu* kafasından atamayacaktır, çiçeklerin arkasından bakıp bakıp sırıtmaktadır. Bütün bu çabalar ne işe yarar?..

"Doğru mu benim şurada, şu döşemeler yüzünden hayatımı yitirdiğim? Olacak şey değil!.. Kor-

kunç, korkunç olduğu kadar anlamsız! Olamaz, olamaz. Ama gerçek bu işte!.."

Odasına çekilip yatağa yatar, yeniden *onunla* başbaşa kalır. Hem de göz göze... Ama *onunla* yapacak bir şeyi yoktur, yalnız bakıp bakıp buz kesilecektir...

VII

Nasıl olduysa oldu, ama nasıl olduğunu kimse söyleyemez, çünkü her şey adım adım, farkına varılmadan ortaya çıktı. Hastalığının üçüncü ayında İvan İlyiç'in karısı, kızı, oğlu, hizmetçiler, uşaklar, ahbaplar, doktorlar, en başta da kendisi, onun artık başkalarını yalnız bir bakımdan ilgilendirdiğini biliyorlardı: Şimdi en önemli mesele, onun yerini hemen boşaltıp boşaltmıyacağı, çevresindekileri varlığıyla tedirgin olmaktan, kendisini de çektiği acılardan ne zaman kurtaracağıydı.

Geceleri gitgide daha az uyuyordu. Önceleri afyon veriyorlardı, daha sonra morfin iğnelerine başladılar. Acıları gene de dinmek bilmiyordu. Yarı uykuluyken duyduğu sıkıntılı bir ağırlık başlangıçta yeni bir şey olarak onu yatıştırmıştı, ama sonraları açık ağrı kadar, hattâ daha çok bunaltmaya başladı onu.

Doktorun tavsiyesine uyarak ona özel yemekler pişiriyorlardı. Bunlar da tatsızlaşıyor, günden güne tiksindirici geliyordu.

Dışarı çıkması için de özel düzenekler yapılmış

tı. Gene de her seferinde bir sürü azap çekiyordu. Pislikten, utanç verici durumundan, kokudan, bu iş olurken yanında bir başkasının da bulunmasından kahroluyordu.

Neyse ki bu en pis işte talih İvan İlyiç'in yüzüne gülmüştü. Ona mutfak uşağı Gerasim yardım ediyordu.

Gerasim şehir yemekleriyle semirmiş, eli yüzü düzgün, temiz bir köy delikanlısıydı. Aydınlık yüzü durmadan gülerdi. Akpak Rus köylüsü elbisesiyle bu pis işi yapması önce İvan İlyiç'in çok tuhafına gitti.

Bir keresinde oturaktan kalkıp da kendinde pantalonunu çekecek güç bulamayınca, oracıkta yumuşak bir koltuğa yığılıverdi. Korku dolu gözlerini, zayıflıktan kasları belli çıplak kalçalarına dikmiş, öylece duruyordu.

O sırada içeriye ağır, ama kuvvetli adımlarla Gerasim girdi. Ayağında kalın çizmeler, üzerinde kendir bezinden bir önlük ve temiz basma bir mintan vardı. Mintanının yenlerini sıvayarak genç, sağlam kollarını açıkta bırakmıştı. İçeri girerken çizmelerinin hoş katran kokusunu ve taze kış havasını da birlikte getirdi.

Gerasim, İvan İlyiç'e bakmadan, besbelli hastayı incitmemek için yüzündeki yaşama sevincini gizlemeye çalışarak, oturağa yaklaştı.

İvan İlyiç zayıf bir sesle ona:

— Gerasim! diye seslendi.

Gerasim, belli ki bir yanlışlık yapmış olmasın-

dan korkarak, birden irkildi. Sakalları yeni çıkmaya başlamış, genç, körpe, güleç, saf yüzünü hızlı bir hareketle hastaya çevirdi.

— Bir şey mi buyurdunuz efendim?

— Belki iğreniyorsundur, oğlum... Ne yapayım, kusura bakma...

Gerasim parlayan gözlerini ona çevirdi, pırıl pırıl beyaz dişleriyle sırıtıyordu.

— Hiç iğrenilir mi? Ne yapalım, hastasınız...

Böyle diyerek becerikli, güçlü elleriyle alıştığı işi bitirdikten sonra sessiz adımlarla dışarı çıktı. Beş dakika sonra aynı sessiz yürüyüşle tekrar döndü.

İvan İlyiç hep koltukta oturuyordu. Uşak temizleyip yıkadığı oturağı yerine koyunca:

— Gerasim, dedi. Ne olur, şuraya gel de bana yardım et.

Gerasim yaklaştı.

— Kaldır beni... Yalnız kalkamıyorum... Dmitriy'i de dışarı gönderdim...

Gerasim yanına geldi, tıpkı yürüyüşündeki çeviklikle onu kucaklayıp becerikli, yumuşak bir hareketle kaldırdı, öylece tuttu. Bir eliyle de pantalonunu yukarı çekip tekrar oturtmak istedi. Ama İvan İlyiç ona kendisini kanapeye kadar götürmesini söyledi. Gerasim, sanki kollarında tüy taşıyormuş gibi, onu incitmeden kanapeye götürüp oturttu.

— Sağol oğlum. Çok beceriklisin. Bu işleri ne kadar kolay yapıyorsun!..

Gerasim tekrar gülümseyerek dışarı çıkmak istedi. İvan İlyiç kendini bu çocuğun yanında çok ra-

hat hissettiği için onu bir türlü bırakmak istemiyordu.

— Bak oğlum, şu sandalyeyi çekiver lütfen. Hayır onu değil; ötekini... Şöyle ayaklarımın altına koyuver. Ayaklarım yüksekte olunca rahatlıyorum.

Gerasim sandalyeyi alarak hiç gürültü çıkarmadan birden yere bıraktı, hastanın ayaklarını üstüne koydu. İvan İlyiç, Gerasim ayaklarını yükseğe kaldırınca biraz rahatladığını hissetti.

— Hah, bak ne kadar iyi oldu!.. Şu yastığı da ayaklarımın altına koy bari.

Gerasim bunu da yaptı, ayaklarını bir daha kaldırıp yastığı koydu. Gerasim ayaklarını kaldırınca İvan İlyiç daha bir rahatlamış gibiydi. Gerasim ayaklarını yastığın üzerine bırakınca yeniden kötüleşir gibi oldu.

— Gerasim, senin şimdi işin var mı?

Şehirlilerden beylerle nasıl konuşulacağını öğrenen Gerasim:

— Hayır efendim, dedi.

— Yapılacak başka ne işin kaldı?

— Daha ne işim kalacak? Hepsini yaptım. Yalnız yarına odun kıracağım, o kadar.

— Öyleyse ayaklarımı biraz yukarda tut... Olmaz mı?

— Niçin olmasın? Tutarım?

Gerasim hastanın ayaklarını kaldırdı. İvan İlyiç bu durumda ağrılarını hiç duymuyor gibiydi.

— Odun işi ne olacak?

— Siz hiç merak etmeyin. Onu da yetiştiririz.

İvan İlyiç, Gerasim'e, oturarak ayaklarını tutmasını söyledi ve onunla konuşmaya başladı. İşin tuhafı, Gerasim ayaklarını yukarda tutarken kendini çok iyi hissediyordu.

İvan İlyiç o günden sonra Gerasim'i arada bir yanına çağırıp ayaklarını omzunda tutturmaya başladı. O sırada onunla konuşmaktan da zevk alıyordu. Gerasim bunu, zorluk çekmeden, istekle, büyük bir sadelikle ve İvan İlyiç'i duygulandıran bir içtenlikle yapıyordu. Başkalarının canlılığı, sağlamlığı, dinçliği, gücü İvan İlyiç'i incittiği halde yalnız Gerasim'in kuvveti ve dinçliği zorunu gitmiyor, üstelik onu yatıştırıyordu.

İvan İlyiç'i en çok üzen, herkesin yalan söylemesiydi. Sanki ölmek üzere değilmiş de yalnızca hastaymış; sinirlenmez, tedavi olursa her şey düzelecekmiş gibi bir tavır takınıyorlardı. Oysa ne denli uğraşılırsa uğraşılsın durumunun düzelmeyeceğini, üstelik ağrılarının artıp öleceğini iyice biliyordu. İşte herkes gibi onun da bildiği bu gerçeği örtbas ederek gözüne baka baka yalan söylemeleri, ayrıca bu yalana katılması için onu da zorlamaları onu kahrediyordu.

Ölmek üzereyken çevresini saran bu yalanlar ne kadar aşağılıktı! Ölüm gibi korkunç, görkemli bir olayı günlük ziyaretler, ev eşyaları, yemek için alınan mersin balığı derecesine düşürmeleri İvan İlyiç'e büyük bir azap veriyordu. İşin tuhafı, onlar böyle gözüne baka baka yalan söylerken, kaç kere:

"Bırakın artık şu yalanları! Ölmek üzere olduğumu siz de biliyorsunuz, ben de. Hiç olmazsa yalan söylemeyin!" diye bağıracak olmuş, ama hiçbir zaman kendinde bu gücü bulamamıştı.

Korkunç, feci ölüm olayına çevresindekiler herhangi bir tatsız olay, hattâ yakışıksız bir davranış gözüyle bakıyorlardı. (Bir salona girerken pis kokular saçan bir adammış gibi tavır takınıyorlardı ona karşı.) Bütün bunları yaptıran da, hayatı boyunca hizmet ettiği "nezaket" kurallarıydı. Ona kimse acımıyordu, çünkü durumunu anlamak isteyen Tanrı'nın bir kulu çıkmıyordu... Yalnızca Gerasim her şeyi anlıyor, ona acıyordu. Bu yüzden İvan İlyiç yalnız Gerasim'le baş başa kaldığı zamanlar kendini iyi hissediyordu. Gerasim sabahlara kadar uyumadan yanında kalır da bacaklarını tutarsa acıları diner gibi oluyordu.

— Siz hiç merak etmeyin İvan İlyiç, ben sonra uyurum, diyordu Gerasim.

Bazan da birdenbire senli benli olarak:

— Keşke sen hasta olmasaydın. Yoksa ben hizmet etmekten kaçınır mıyım hiç! diye gönlünü alıyordu.

Yalan söz söylemeyen yalnız Gerasim'di; işin aslını yalnız onun anladığı, bunu gizlemeyi gerekli bulmadan, eriyip giden efendisine açıkça acıdığı ortadaydı. Hattâ bir keresinde İvan İlyiç onu yatmaya gönderirken:

— Hepimiz ölüp gideceğiz. Ne diye yardımı yüksünelim! deyivermişti.

Gerasim bu sözlerle, ölmekte olan birine yardım ettiği için çalışmaktan kaçınmadığını, bir gün o da ölürken birinin de ona yardım edeceğini söylemek istiyordu.

Bu yalanlardan başka ya da bu yalanların sonucu olarak onu üzen tek şey, herkesin ona istediği gibi acımamasıydı. Çektiği uzun acılardan sonra öyle anlar oluyordu ki - bunu kendi kendine bile açıklamaktan utanıyordu - biri ona acısın, hem de hasta bir çocuğa acır gibi acısın istiyordu... Çocuklar gibi sevilip avutulmayı, okşanmayı, başında oturulup ağlanmayı istiyordu. Yaşını başını almış önemli bir yargıca böyle şeylerin yapılamayacağını bile bile istiyordu bunu...

Gerasim'le yakınlığından az da olsa bunu bulduğu için, onun yanında avunabiliyordu.

Evet, İvan İlyiç ağlamak, okşanmak ve başında ağlayanları görmek istiyordu. Ama onu yoklamaya gelen arkadaşı, mahkeme üyesi Şabak'a ağlayıp içini dökeceği yerde somurtuyor; sert, haşin bir tavır takınarak, sözü yargıtaya gönderilen bir karara getirip görüşünü şiddetle savunmaya başlıyordu.

İvan İlyiç'in son günlerini en çok çevresindeki ve içindeki bu yalanlar zehirliyordu.

VIII

Bir sabah, evet bir sabah... Çünkü Gerasim gitmiş, yerine gelen uşak Piyotr mumları söndürüp bir

perdeyi açtıktan sonra gürültü etmemeye çalışarak yavaşça ortalığı toplamaya başlamıştı. Sabah mıydı, akşam mıydı; cuma mıydı, pazar mıydı?.. Hangisi olursa olsun ne farkederdi!.. Bir dakikacık dinmeyen öldürücü ağrılar; umutsuzca süren, gene de sönmemiş yaşama isteği; biricik gerçek olan, şu gittikçe yaklaşan korkunç, iğrenç ölüm olayı ve çevresini saran yalan... Bu durumda haftanın, günün, vaktin değeri mi olurdu?

— Çayınızı getireyim mi efendim?

İvan İlyiç: "Uşak düzen istiyor; beyler sabahleyin çay içmeli..." diye düşündü.

— İstemez! diyerek kesip attı.

— Kanapeye geçmek ister misiniz?

"Odayı toplaması gerek. Ona engel oluyorum; üstelik bir pislik, düzensizlik kaynağıyım."

— Hayır, rahat bırak beni!

Uşak ortalığı topladı. İvan İlyiç elini uzattı. Piyotr hizmete hazır, koşup yanına geldi.

— Bir emriniz mi var beyefendi?

— Şu saati...

Piyotr hastanın uzansa alabileceği saati alıp ona verdi.

— Sekiz buçuk. Daha kalkmadılar mı?

— Hayır efendim. Vasiliy İvanoviç (oğlu) okula gittiler. Praskovya Fiyodorovna çağırdığınız zaman uyandırmamızı söylediler. Uyandıralım mı?

— Yok istemez.

"Bir çay içsem nasıl olur?" dedi kendi kendine.

— Şey... Getir bir çay!..

Piyotr kapıya doğru yürüdü. İvan İlyiç yalnız başına kalmaktan korkarak: "Ne yapsam da onu burada oyalasam?" diye düşünmeye başladı. "Hah, ilâç isterim!"

— Piyotr, ilâcımı ver.

"Alayım bari, belki faydası olur."

Kaşığı alarak bir yudum içti. Ağzında ilâcın o pek iyi tanıdığı, ümit vermeyen, iç bayıltıcı tadını duyunca: "Yok, fayda etmez! Bütün bunlar saçma, boş şeyler..." diye karar verdi. "Hayır, hiçbirine inanamam artık. Ama şu ağrı, şu ağrı yok mu ya!.. Bir dakikacık dinsin hiç olmazsa!"

İnledi. Piyotr geri döndü.

— Yok, yok... Git çayımı getir!

Piyotr çıktı. İvan İlyiç yalnız kalınca inlemeye başladı; inlemesi, şiddetlenen ağrılarından çok, içinin sıkıntısındandı. "Her gün aynı şey... Bitmeyen geceler ve gündüzler... Çabuk olsa bari! Ama çabuk olacak ne? Ölüm, karanlık?.. Hayır, hayır! Ölüm olmasın da ne olursa olsun!"

Piyotr tepsiyle koyduğu bir bardak çayla geri döndüğü zaman İvan İlyiç ona kim olduğunu, niçin geldiğini anlamadan şaşkın bakışlarla uzun uzun baktı. Piyotr bu bakışlardan şaşırınca ancak kendisine gelebildi.

— Ha, çay mı getirdin?.. Peki, koy şuraya. Ama önce yıkanmama yardım et, bir de temiz bir gömlek...

İvan İlyiç yıkanmaya başladı. Dinlene dinlene ellerini, yüzünü yıkadı, dişlerini fırçaladı. Saçını ta-

rarken aynaya baktı. Aynada kendini görünce, özellikle saçları solgun alnına yapışınca içine bir korku düştü.

Gömleğini değiştirirken vücuduna bakarsa daha çok korkacağını bildiği için hep aynadan gözlerini kaçırıyordu. Bunu da bitirdikten sonra sabahlığını giydi, dizlerine battaniyesini örterek çay içmek için koltuğa oturdu. Bir an için canlandığını hissetti, ama çayını içmeye başlamıştı ki gene aynı tadı, aynı ağrıyı duydu. Çayını güçlükle bitirdi, sonra bacaklarını uzatarak yattı. Piyotr'u da gönderdi.

— Hep aynı şey... Kâh bir ümit kıvılcımı parlıyor, kâh ümitsizlik dalgaları kabarıyor. Ağrılar ve can sıkıntısı arasında değişmeyen, aynı kalan bir dünya... Yalnızlıktan patlayacak gibi oluyor. Birini çağırmak istiyor, ama başkalarının yanında daha da kötü olacağını önceden biliyor. "Bari gene morfin verseler de kendimden geçsem. Doktora söyleyeyim de bulsun bir şey. Dayanılmaz buna... Dayanılmaz!"

Bir iki saat böyle geçti. Birdenbire bir zil sesi geldi dışardan. 'Doktor olsa bari!" Gerçekten de doktordur bu; canlı, dinç, besili ve neşeli. Yüzünün: "Siz bir şeyden korkmuşa benziyorsunuz, ama biz şimdi bunun çaresine bakarız." der gibi bir hali vardır. Doktor bu tavrın burada sökmeyeceğini pek iyi bilmektedir, ama bir kere takınmıştır onu, bir daha da çıkaramamaktadır. Ziyaretlere giden birinin sabahleyin giydiği frakını çıkaramadığı gibi...

Doktor onu da canlandırmak için çabuk çabuk ellerini oğuşturdu.

— Üşüdüm. Hava çok soğuk. Önce bir ısınayım... dedi.

Sanki iş onun ısınmasındaymış, ısındıktan sonra her şeyi yoluna koyacakmış gibi bir havası vardı. İvan İlyiç doktorun ona: "E, durumunuz nasıl bakalım?" diye sormak istediğini, ama böyle sormanın yakışıksız kaçacağını düşünerek, ona:

— Geceyi nasıl geçirdiniz? diye sorduğunu hissetti.

Doktora: "Yalan söylemekten sıkılmıyor musun?" der gibi baktı. Ama doktor onun bu sorusunu anlamak istemiyordu.

— Hep öyle, dedi İvan İlyiç, çok ağrıyor. Ağrının bir türlü önüne geçemedik... Başka bir şey verseniz bari...

— Ah bu hastalar, sizler hep böylesinizdir işte!.. Eh, artık ısınmış gibiyim. Titiz Praskovya Fiyodorovna bile ısı dereceme sesini çıkarmaz herhalde.. E, merhabalar!

Böyle diyerek İvan İlyiç'in elini sıktı.

Deminki hoppaca tavırlarını bırakarak, ciddî bir yüzle hastanın nabzını, vücut ısısını ölçtü; şurasına burasına vurarak dinledi.

İvan İlyiç bütün bunların göz boyamaca, aldatmaca olduğunu kesin olarak biliyordu. Ama doktor diz çöküp onun üzerine abanarak kulağını bir aşağıya, bir yukarıya koydukça, yüzünde önemli bir anlatımla çeşitli beden hareketleri yaptıkça, kendini bu işe kaptırıyordu. Tıpkı bir zamanlar, hem de ni-

çin yalan söylediklerini bildiği avukatların konuşmalarına kapıldığı gibi...

Doktor kanapenin üstüne diz çökmüş, daha bir yerlerine vururken kapıdan Praskovya Fiyodorovna'nın ipek elbisesinin hışırtısı işitildi. Praskovya Fiyodorovna, doktorun geldiğini haber vermediği için Piyotr'a çıkışıyordu.

İçeri girip kocasını öptü; kalkalı çok olduğunu, doktorun gelişi sırasında burada bulunamamışsa, bunun bir anlaşmazlıktan ileri geldiğini anlatmaya çalışıyordu.

İvan İlyiç gözlerini ona çevirerek yukardan aşağıya süzdü. Karısını, beyazlığı, tombulluğu, ellerinin, boynunun parlaklığı, saçlarının parıltısı, hayal dolu gözlerinin ışıltısı dolayısıyla için için ayıpladı. Bütün benliğiyle nefret ediyor, onun kendisine dokunmasıyla içinden kabaran nefret dalgasının verdiği acıyla kıvranıyordu.

Karısının ona ve hastalığına karşı olan davranışı hiç değişmemişti. Nasıl doktor hastalarına karşı bir tavır takınarak, bunu hiçbir zaman değiştirmezse, o da kocasına karşı değişmez bir tavır takınmıştı. Sözde İvan İlyiç gerekeni yapmamaktadır ve suç hep ondadır. Kocasını sevdiği için ona sitem etmektedir Praskovya Fiyodorovna... Ve bu tavrını üzerinden atamamaktadır.

— Hiç söz dinlemiyor. İlâcını vaktinde almıyor. Hele yatış şekli sağlığına çok zararlı olmalı. Hep ayaklarını yukarı kaldırıp yatıyor.

Böyle söyleyerek kocasının Gerasim'e ayakları-

nı havaya kaldırttığını anlattı. Doktor: "Ne yaparsınız! Hastaların aklına bazan böyle saçma sapan şeyler eser. Mazur görmeli..." gibisinden yarı alaylı, yarı acıyan bir gülümseyişle gülümsedi.

Doktor muayenesini bitirince saatine baktı. O zaman Praskovya Fiyodorovna, İvan İlyiç'e, o kızsa da kızmasa da bugün ünlü doktoru eve çağırdığını, Mihail Daniloviç ile (muayeneyi bitiren her zamanki doktor) durumu görüşüp bir karara varacaklarını söyledi.

— Rica ederim, aksilik çıkarma. Bunu kendim için yapıyorum.

Kadın bunu alaylı bir sesle söylerken her şeyi onun için yaptığını, bu yüzden de ona itiraz hakkı vermediğini hissettirmek istiyordu.

İvan İlyiç ses çıkarmıyor, yüzünü buruşturuyordu. Çevresini saran yalan ağı öyle karışıp dolaşmıştı ki, içinden kurtulup çıkana aşkolsun! Karısı ona yaptığı şeyleri salt kendisi için yapıyordu, üstelik böyle yaptığını da açık açık söylüyordu. Ona göre, yapılan bu olağanüstü şeyler kocası tarafından söylediğinin tam tersi olarak anlaşılacaktı.

Gerçekten saat on bir buçukta ünlü doktor geldi. Tekrar dinlemeler başladı, İvan İlyiç'in yanında, başka bir odada ciddi konuşmalar oldu, tekrar böbreği, körbarsağı görüşüldü. Doktorların hastalığı incelerken takındıkları tavırlar öyle önemliydi ki, zavallı İvan İlyiç'in gözünün önünden bir an olsun ayrılmayan yaşamak ya da ölmek gerçeği geride kalarak böbrek ve körbarsak meselesi gene ön plana çık-

tı. Bazı arızaları olan bu organlara Mihail Daniloviç'le ünlü doktor öyle bir yükleneceklerdi ki, düzeltmekten başka çareleri kalmayacaktı.

Ünlü doktor ciddi, ama ümitsiz görünmeyen bir yüzle veda etti. İvan İlyiç korkuyla, umutla parlayan gözlerini doktora çevirerek iyi olma ihtimalinin olup olmadığını çekine çekine sordu. Bunun üzerine o da kesin bir şey söylememekle birlikte bir ihtimalin bulunduğunu bildirdi. İvan İlyiç'in doktoru uğurlarken umut dolu bakışı öyle acıklıydı ki, doktorun vizite parasını vermek için odadan çıkan Praskovya Fiyodorovna ağlamaya başladı.

Doktorun umut verici sözlerinin etkisi uzun sürmedi. Gene aynı oda, aynı tablolar, perdeler, duvar kâğıtları, ilâç şişeleri, gene o ağrılı vücut... İvan İlyiç inlemeye başladı. İğne yaptılar, daldı.

Kendine geldiği zaman ortalık kararıyordu. Yemeğini getirdiler. Et suyu çorbadan zorla birkaç kaşık alabildi. Sonra gene aynı şey, gene karanlık gece.

Yemekten sonra saat yedide odasına Praskovya Fiyodorovna geldi. Akşam toplantısına gidilecek gibi giyinmiş, iri göğüslerini korseyle sıkmıştı. Yüzünde pudra izleri vardı. Sabahleyin ona tiyatroya gideceklerini söylemişti. Yabancı bir sanatçı olan Sarah Bernard şehirlerindeydi. İvan İlyiç loca almalarını ısrarla söylemiş, onlar da almışlardı. Ama sonra o bunu unuttuğu için karısının giyimli hali gücüne gitti. Çocuklar için estetik ve öğretici bir şey olacağı düşüncesiyle loca alıp tiyatroya gitmelerin-

deki ısrarını hatırlayınca kırgınlığını gizledi.

Praskovya Fiyodorovna içeriye kendinden memnun, aynı zamanda sanki suçlu bir tavırla girmişti. Kocasının yanına oturdu. Sağlık durumunu sordu.

İvan İlyiç karısının öğrenecek bir şey olmadığını bildiğini, bu soruyu durumunu öğrenmek için değil, lâf olsun diye sorduğunu anlıyordu.

Praskovya Fiyodorovna'nın söylemek istediği şeyler vardı: Loca alınmamış olsa, Elen, kızları ve Petrişçev (sorgu yargıcı, kızlarının nişanlısı) gitmeseler, dışarıya adımını bile atmazdı. Şimdi onları yalnız başlarına bırakmak olmazdı tabiî. Oysa kocasının yanında oturmak onun için büyük bir zevkti. Bari o evde yokken doktorların söylediklerini yapsaydı.

— Şey... Fiyodor Dmitriyeviç (nişanlı) seni yoklamak istiyordu. Gelsin mi? Liza da...

— Gelsinler.

Elbisesi körpe vücudunu bütün çıplaklığıyla açıkta bırakan kızı girdi içeriye. İvan İlyiç'e vücudu sonsuz acılar çektirirken, o kendi vücudunu gözler önüne seriyordu. Sağlam yapılı, güçlü kuvvetli, âşık olduğu gözden kaçmayan Liza, mutluluğunu gölgeleyen hastalığa, ıstıraba, ölüme diş biliyordu.

Saçları *Kapoul biçimi* kıvrılmış, fraklı Fiyodor Dmitriyeviç de girdi içeriye. Damarları çıkmış uzun boynunu beyaz yakalığı sımsıkı sarmıştı. Kolalı kocaman bir göğüslüğü, kuvvetli kalçalarını saran dar siyah pantalonu, beyaz eldiven taktığı elinde silindiri vardı.

Fiyodor Dmitriyeviç'in arkasından kolejli oğlu da gizlice içeriye süzüldü. Zavallıcık yeni bir resmî elbise giymiş, ellerine eldiven takmıştı. Gözlerinin altında, İvan İlyiç'in anlamını çok iyi bildiği morluklar vardı.

İvan İlyiç oğluna karşı her zaman şefkat duyardı. Çocuğun ürkek, acıyan bakışı korkunçtu. Evde Gerasim'den başka durumunu yalnız o anlıyor, ona yalnız o acıyordu belki de.

Hepsi oturdular, gene sağlığını sordular. Bir sessizlik oldu. Liza annesinden dürbününü istedi. Ana kız arasında dürbünü nereye koydukları konusunda ufak bir ağız kavgası çıktı. Tatsız bir durum oldu.

Fiyodor Dmitriyeviç, İvan İlyiç'ten Sarah Bernard'ı seyredip seyretmediğini sordu.. İvan İlyiç önce sorulanı anlamamıştı. Sonra:

— Hayır, dedi. Siz seyrettiniz mi?

— Evet, *Adrienne Lecouvreur*'de.

Praskovya Fiyodorovna artistin özellikle falanca piyeste güzel olduğunu söyledi .Liza buna karşı çıktı. Artistin oyununun inceliği, gerçekçiliği üstüne her zamanki konuşmalardan biri başladı.

Konuşmanın ortasında Fiyodor Dmitriyeviç İvan İlyiç'e bakarak birden sustu. Ötekiler de bakıp sustular. İvan İlyiç ışıl ışıl gözlerini önüne dikmiş, anlaşılan onlara kızıyordu. Durumu düzeltmek gerekiyordu, ama düzeltmek mümkün müydü? Ne yapıp yapmalı, ortalığa çöken bu sessizliği bozmalıydı. Kimse bu işi üzerine almıyor, nezaket yalanının birdenbire yıkılarak gerçeğin ortaya çıkacağı düşüncesiy-

le hepsi korkulu anlar yaşıyordu. İlk olarak Liza davranıp sessizliği bozdu. Herkesin duyup açıkça söyleyemediğini ağzından kaçırıverdi. Babasının armağanı olan saatine bakarak:

— Eh, *gideceksek gidelim.* Vakit geldi, dedi.

Yalnız ikisinin bildikleri bir şey için nişanlısına hafifçe, anlamlı anlamlı gülümsedi. Sonra elbisesini hışırdatarak kalktı.

Liza'nın arkasından hepsi kalktılar, vedalaşıp çıktılar.

Onlar çıkıp gidince İvan İlyiç sanki birden hafifledi. Yalan da onlarla birlikte gitmiş, ama ağrı kalmıştı. Aynı ağrı, aynı korku durumunu ne ağırlaştırıyor, ne de düzeltiyordu. Kendini iyi hissetmiyordu, o kadar...

Gene dakikalar dakikaları, saatler saatleri kovalamaya başladı. Bitip tükenmek bilmeyen zaman akışı ve kaçınılmaz korkunç son...

Piyotr'un sorusuna:

— Evet, Gerasim'i gönderin, dedi.

IX

Karısı gece geç dönmüştü. Parmaklarının ucuna basarak kocasının odasına girdiyse de İvan İlyiç onun gelişini duydu, gözlerini açmasıyla kapaması bir oldu. Kadın Gerasim'i gönderip kocasının başında kalmak istiyordu. İvan İlyiç gözlerini açarak:

— Hayır, istemez, dedi.

— Çok ağrıyor mu?

— Ağrısa ne çıkar...

— Afyon al bari...

Razı oldu, bir afyon hapı yuttu. Praskovya Fiyodorovna çıktı.

Saat üçe kadar azap verici bir dalgınlık içinde kaldı. Sanki her yerini acıtarak onu dar, karanlık, derin bir çuvala sokmaya çalışıyorlar; durmadan tıkıştırdıkları halde bir türlü işlerini bitiremiyorlardı. Bu iş korkunç acılar içinde uzayıp gidiyordu. İvan İlyiç bir yandan korkuyor, bir yandan da çuvala girmek için debelenip çırpınarak onu itenlere yardım ediyordu. Böyle debelenirken birdenbire kurtularak yere düştü, kendine geldi. Gene aynı Gerasim ayak ucunda oturmuş, sessiz ve sabırlı, uyuklayıp duruyordu. Kendisi ise ayağında çoraplar, bitkin bacaklarını Gerasim'in omuzlarına dayamış yatıyordu. Hep aynı abajurlu mum, dinmek bilmeyen ağrı...

Fısıltıyla:

— Sen git, Gerasim... dedi.

— Zararı yok... Otururum.

— Hayır, git.

Bacaklarını indirdi, kolunun üstüne yan yattı. Kendine çok acıyordu... Gerasim'in bitişik odaya gitmesine kadar zor bekleyerek çocuk gibi hüngür hüngür ağlamaya başladı. Zavallılığına, korkunç yalnızlığına, insanların, Tanrı'nın gaddarlığına, Tanrı'nın olmayışına ağlıyordu... "Bütün bunları niçin yaptın? Niçin beni buraya getirdin? Ben ne yaptım da bana bu acıları çektiriyorsun?.."

Cevap beklemiyordu; cevap olmayacağına, olamıyacağına da ağlıyordu. Ağrı gene depreşti, ama o kıpırdamıyor, kimseyi çağırmıyordu. Kendi kendine: "Haydi daha vur!.. Ne duruyorsun? Vursana!.. Ama neden? Ben sana ne yaptım?.." diyordu.

Sonra sustu, yatıştı. Yalnız ağlaması değil, soluk alması bile durdu; dikkat kesilip dinlemeye başladı. Dinlediği, bir ses, bir konuşma değildi; ta derinden gelen, düşüncelerin kıpırdanışını dinliyordu sanki.

— Ne istiyorsun?

Ruhu ona açıkça böyle sesleniyordu.

— Ne istiyorsun? Ne istiyorsun? diye üsteledi. Sonra cevap verdi:

— Ne mi istiyorum? Acı çekmemek. Yaşamak.

Sonra tekrar dinlemeye başladı. Öyle dikkatli dinliyordu ki, ağrıyı bile hissetmez oldu.

Ruhunun sesi:

— Yaşamak mı? Nasıl yaşamak? diye soruyordu.

— Eskiden nasıl yaşıyorsam öyle. Rahat, tatlı...

— Eskiden rahat, tatlı mı yaşıyordun?

İvan İlyiç hayalinde tatlı yaşantısının en iyi anlarını gözden geçirmeye başladı. İşin tuhafı, tatlı yaşantısının en iyi anları şimdi ona eskisinden çok farklı görünüyordu. Hem de ilk çocukluk anlarından başka, hepsi... Orada, çocukluğunda, gerçekten tatlı olan, yeniden döndürülebilse, yaşamaktan zevk alacağı bir şeyler vardı. Ama bu tatlılığı duyan o adam

değildi artık... Sanki başka birine ait anılardı bunlar.

Sonucunda bugünkü İvan İlyiç'in meydana geldiği dönem başlar başlamaz, o zaman sevinç dolu görünen her şey şimdi gözünde eriyor, eriyor, bir hiç, çoğu kere de iğrenç bir şey halini alıyordu.

Çocukluğundan uzaklaşıp bugüne yaklaştıkça sevinçleri hiçleşiyor, sevinçliğini yitiriyordu. Bu dönem hukuk okuluyla başlıyordu. O zaman gerçekten tatlı olan bir şeyler vardı gene de. Neşe vardı, arkadaşlık vardı, umut vardı... Ama üst sınıflarda bu tatlı anlar da iyice seyrekleşiyordu. Sonra, valinin yanındaki ilk görevi sırasında tekrar iyi zamanlar başlıyordu. Bunlar kadın sevgisiyle ilgili anılardı. Sonra her şey karışıyor, iyi zamanlar yeniden azalıyordu. Daha sonra büsbütün azalıyor, böylece gitgide azalmasına devam ediyordu.

Hiç beklemediği anda karşısına çıkan evlilik, karısının yapmacıkları... Ve o öldürücü çalışma, o para hırsı; böylece geçen bir iki, on, yirmi yıl... Yıllar ilerledikçe ağırlık omuzlarına daha çok biniyordu. Başarılı bir yolda yürüdüğünü sandığı halde başarısızlığa doğru koşuyordu. Gerçekten de öyleydi. "Başkalarının gözünde iyi yaşıyor görünürken hayat ayaklarımın altından akıp gidiyordu... Şimdi de ölmeye hazırlan bakalım."

Ama bunun anlamı ne? Neden böyle oluyor? Mümkün değil, hayatın bu derece anlamsız, bu derece çirkin olması mümkün değil! Hayat gerçekten bu derece çirkin ve anlamsızsa, bu, ölmek için bir se-

bep mi? Hem de böyle acıdan kıvranarak?.. Başka bir şey var bunda...

"Belki de gerektiği gibi yaşamadım?" diye geldi aklına. Kendi kendine: "Ama nasıl olur, her şeyi gerektiği gibi yaptım." diyordu.

Sonra hayat ve ölüm bilmecesinin bu biricik çözümünü, olmayacak bir şeymiş gibi hemen kendinden uzaklaştırıyordu.

"Peki, şimdi istediğin nedir? Yaşamak mı? Nasıl yaşamak?.. Mahkemede mübaşirin: "Mahkeme başlıyor!" diye bağırdığı zamanki gibi mi?"

"Mahkeme başlıyor, mahkeme başlıyor." diye üsteledi kendi kendine. "Al işte sana mahkeme!"

— Ama ben suçlu değilim! diye bağırdı öfkeyle. Niçin yapıyorsunuz bunu?

Ağlamayı kesti, yüzünü duvara döndürerek hep aynı şeyi düşünmeye başladı: "Nedendir bu korkunç acılar? Nedendir? Ha?.."

Ne kadar düşünürse düşünsün, soruları cevapsız kalıyordu. Her zaman olduğu gibi, gereken hayatı yaşamadığı aklına gelince hemen doğru yaşadığını tasarlayarak bu garip düşünceyi kafasından atıyordu.

X

İki hafta daha geçti. İvan İlyiç kanapeden kalkamaz olmuştu. Yatağa yatmak istemediği için ka-

napede yatıyordu. Yüzü duvara dönük, bir yandan bitmek tükenmek bilmez acılar çekiyor, bir yandan da kafasında yer etmiş olan düşünceye cevap arıyordu. Neydi bu? Bunun ölüm olduğu doğru muydu? İçindeki ses: "Evet doğru." diye cevap veriyordu. "Peki ya bu ıstırapların ne gereği var!" "Hiç, öyle işte!.." Bundan başka ve bunun ötesinde cevap yoktu...

Hastalığının ortaya çıkıp doktora ilk gidişinden beri İvan İlyiç'in hayatı psikolojik olarak birbirinin tersi iki kısma bölünmüştü. Nöbetleşe gelen bu durumlardan birinde, anlaşılması güç korkunç ölümü umutsuzluk içinde beklerken, ötekinde, içinde bir umut kıvılcımı, vücudunun her türlü kıpırdanışını ilgiyle izliyordu. Gözünün önüne bazan geçici bir zaman için ödevini yapmaktan uzaklaşan böbreği, ya da barsağı geliyor; bazan da bir türlü elinden kurtulamadığı, anlaşılmaz, korkunç ölümü düşünüyordu.

Bu iki ruh durumu hastalığının başlangıcından beri sırayla birbirini kovalıyordu. Ama hastalık ilerledikçe böbrekle ilgili düşüncesi daha çok şüpheli, hayalî oluyor; yaklaşan ölüm kavramı ise gitgide gerçek görünümü alıyordu.

Üç ay öncesiyle o andaki durumunu gözünün önüne getirip adım adım ölüme doğru gittiğini düşünmesi, bütün iyileşme umutlarının yıkılmasına yetiyordu.

Kalabalık bir kentte, ahbapları arasında, ailesinin içinde olduğu halde, İvan İlyiç, son zamanlarını korkunç bir yalnızlık içinde, yüzünü kanapenin ar-

kalığına çevirip yalnız geçmişini düşünerek yaşıyordu. İçine düştüğü yalnızlık ne denizin dibinde, ne de yerin altında bulunabilecek cinstendi. Bu yalnızlıkta geçmişin bütün hayallerini birbiri ardından gözünün önüne getiriyordu. Her zaman da en yakın günlerle ilgili olandan başlayıp en uzaktakilere, çocukluk hayallerine varıp dayanıyordu. O gün verdikleri kuru erik hoşafı mı geldi aklına, hemen çocukluğunda yediği buruşuk, ham frenk eriğini, eriğin kendine özgü tadını, çekirdeğine kadar yiyince ağzının salyayla dolmasını hatırlıyordu. Oradan da, sırayla, o zamanın bitmez tükenmez anıları birbirini kovalamaya başlıyordu: Dadısı, kardeşleri, oyuncakları...

İvan İlyiç kendi kendine: "Bunları bırakalım... çok acı..." diyor, yeniden bugünkü hayata dönüyordu. Kanapenin arkalığında bir düğme, sahtiyan kaplamada kırışıklar, derken... "Sahtiyan hem pahalı, hem de dayanıksız... Onun yüzünden az mı kavga ettik?.. Ama babamızın yırtılan çantasının sahtiyanı da, o yüzden çıkan kavga da bir başkaydı... Bunun için bizi odaya kapatmışlar, annemiz bize börek getirmişti..." diye düşünerek gene çocukluğuna gidiyor, gene acı şeyler hatırlıyor, bu düşünceleri kendinden uzaklaştırıp başka şeyler düşünmeye çalışıyordu.

Anılar zihninde birbirini kovalayadursun, bir yandan da hastalığının nasıl başlayıp geliştiği geliyordu aklına. Bunda da aynı şekilde gerilere gidildikçe yaşama gücü artıyordu. Yalnız yaşama gücü değil, hayattaki iyi günler de çoğalıyordu. Daha

doğrusu bunlar birbirine karışıyordu. "Çektiğim acılar arttıkça hayatın yaşanacak yanı kalmadı." diye düşünüyordu. Ta gerilerde, hayatın başlangıcında, aydınlık bir nokta vardı, ondan bu yana her şey gittikçe hızlanarak karanlığa gömülüyordu. İvan İlyiç "Ölüme olan uzaklığın karesiyle ters orantılı bir hız..." diye düşündü. Hızı artarak düşen bir taşın hayali saplandı zihnine. Gittikçe çoğalan acılar dizisi olan hayat, acıların en korkuncu olan bir sona doğru tepetaklak uçuyordu. "Ben de uçuyorum..." diyordu İvan İlyiç.

İvan İlyiç ürperiyor, kıpırdanıyor, karşı koymak istiyordu. Ama artık karşı koyamıyacağını biliyordu. Gene de, baka baka yorulduğu halde, *gözünün önündekine* bakmaktan kendini alamayarak, kanapenin arkalığına bakıyor; tepetaklak düşüşü sonunda korkunç bir çarpmayla paramparça olacağı anı bekliyordu. "Karşı konulamaz." diyordu. "Ama hiç olmazsa sebebini anlayabileydim! Bu da olmuyor... Gerektiği gibi yaşamamış olsaydım aklım yatardı. Böyle bir şeyi nasıl kabul ederim?" İvan İlyiç şöyle bir gerilere gidince hayatının geleneklere, göreneklere, nezaket kurallarına uygun olarak geçtiğini hatırlıyordu. "Böyle bir şey olamaz!" diyordu kendi kendine. Bir yandan da gülümsüyordu. Sanki birisi bu gülümsemeyi görüp de aldanacaktı. "Aklı ermez! Acılar, ölüm... Neden?"

XI

Böylece iki hafta geçti. Bu sırada hem İvan İlyiç'in, hem de karısının istedikleri bir şey gerçekleşti: Petrişçev kızlarını resmen istedi. Bir akşamüstü olmuştu bu. Ertesi sabah Praskovya Fiyodorovna, Petrişçev'in evlenme teklifini kocasına nasıl söyleyeceğini düşünerek odasına girdi. O gece İvan İlyiç'te kötüleşmeye giden yeni bir değişiklik olmuştu.

Praskovya Fiyodorovna onu aynı kanapenin üstünde, ama yeni bir durumda buldu. İvan İlyiç sırt üstü yatıyor, inliyordu; gözlerini tavana dikmişti. Karısı ilâçlardan söz açınca İvan İlyiç gözlerini ona dikti bu sefer, kadının lâfı ağzında kaldı. Kocasının bakışı özellikle ona karşı büyük bir kinle doluydu.

— Allah rızası için, bırak beni rahat öleyim, dedi.

Praskovya Fiyodorovna odadan gitmek için davrandı, tam bu sırada kızları içeri girerek, babasını selâmlamak için yanına yaklaştı. İvan İlyiç ona da karısına baktığı gibi baktı. Kızının sağlığını sormasına karşılık, soğuk bir sesle, yakında kendisinden kurtulacaklarını söyledi. Ona cevap vermediler, biraz oturduktan sonra sessizce çıktılar.

Liza:

— Bizim ne suçumuz var? dedi annesine. Sanki yapan bizmişiz gibi... Babama acıyorum, ama onun bize azap çektirmesi doğru mu?

Doktor her zamanki saatte geldi. İvan İlyiç kin dolu gözlerini bu sefer ona dikerek bütün sorularına kısaca "Evet" ya da "Hayır"la cevap verdi. Sonunda da:

— Elinizden bir şey gelmeyeceğini biliyorsunuz. Bırakın beni artık, dedi.

— Acıları hafifletebiliriz, karşılığını verdi doktor.

— Onu da yapamıyorsunuz. Bırakın...

Doktor dışarı çıktı. Praskovya Fiyodorovna'ya kocasının durumunun çok kötü olduğunu söyledi. Acılar son derece şiddetlenmiş olmalıydı, dindirmek için tek çare afyondu.

Doktorun bedensel acıların korkunç olduğunu söylemesi bir gerçekti. Ama hastanın çektiği manevî acılar bedensel acılardan kat kat üstündü. Bugün ıstıraptan kıvramasının asıl nedeni de buydu.

İvan ilyiç'in manevî acısı şundan ileri geliyordu: O gece ayakucunda uyuklayan Gerasim'in çıkık elmacık kemikli, uysal yüzüne bakarken aklına birdenbire şu düşünce geldi: "Ya bütün hayatım, yaşadığım bilinçli hayat gerçekten gerektiği gibi değil idiyse?"

Şimdiye dek mümkün olmayacağını sandığı şey, yani hayatının gerektiği şekilde yaşanmamış olabileceği düşüncesi aklına yatmaya başladı. Kendisinden yüksekte olanların iyi saydığı şeylere karşı içinde uyanan belli belirsiz kıpırdanışlar, hani şu içinde uyanır uyanmaz kovmaya çalıştığı zayıf kuşkular doğru olabilirdi ve belki bunun dışındakiler gerçeğe

aykırıydı!.. Görevi de, hayat düzeni de, aile anlayışı da, görev ve toplum ilişkileri de temelden yanlıştı belki de.

İvan İlyiç bunları kendisine karşı savunmak istedi. Ama savunmasının ne kadar güçsüz olduğunu o anda anladı. Hem savunsa eline ne geçecekti? "Mademki gerçek bu," dedi, "Hayatta bana verilenleri heder ederek gidiyorum, üstelik düzeltmeme de imkân yok, öyleyse niye uğraşıyorum?"

Sırt üstü uzandı, hayatını başka bir görüş açısından incelemeye başladı. Ertesi sabah önce uşağın, sonra karısının, sonra kızının, sonra da doktorun her davranışı, her sözü, o gece gözlerinin önünde açılan korkunç gerçeği doğrulamaktaydı. Bütün bu hareketlerde kendini, şimdiye dek nasıl yaşadığını gördü. Artık açıkça anlıyordu ki, hayatı da, ölümü de kaplayan korkunç bir yanlış işlemişti. Bunu anlaması bedensel acılarını artırdı, on katına çıkardı. İnliyor, çırpınıyor, üstünü başını paralıyordu. Elbisesi onu sıkıyor, boğuyordu sanki; bu yüzden de herkesten nefret ediyordu.

İvan İlyiç'e fazlaca afyon verdiler, çok geçmeden daldı, ama öğle yemeğinde hepsi yeniden tekrarlanmaya başladı. Herkesi yanından kovuyor, kendini yerden yere atıyordu. Karısı yanına geldi.

— Jean, canım, dedi. Benim için yap bunu... (Benim için?) Bunun bir zararı dokunmaz, çoğu zaman faydası bile olur... Sonra zor bir şey de değil... Çoğu sağlıklı kimseler bile...

İvan İlyiç gözlerini kocaman kocaman açtı.

— Ne?... Priçastiye (1) mi? Ne gereği var? İstemem... Ama şey...

Karısı ağlamaya başladı.

— Yapılsın, değil mi dostum? Bizimkini çağırayım. Çok iyidir.

— Peki. Yapın ne istiyorsanız...

Papaz gelip günahlarını çıkardığı zaman yatıştı, kuşkularından, dolayısıyla ıstıraplarından kurtulduğunu hissetti, içinde yeni bir umut ışığı parladı. Şimdi gene körbarsağını, onun düzelme olasılığını düşünüyordu. Gözleri yaşla dolarak kutsal şaraplı ekmeği yedi.

Âyinden sonra yatırılınca bir süre hafiflik duydu, içine yaşama umudu yeniden doğdu. Doktorların önerdikleri ameliyatı düşünmeye başladı. İçinden: "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyorum" diyordu. Karısı âyinin bitiminden sonra onu kutlayarak:

— Şimdi daha iyisin, değil mi? diye sordu.

İvan İlyiç onun yüzüne bakmadan:

— Evet, dedi.

Karısının giyinişi, duruşu, yüz anlatımı, sesinin tonu ona hep aynı şeyi söylüyordu: "Hayır, hayır... Ne o zaman, ne de şimdi doğru olanı yaşamadın. Senin yaşadığın, hayatı ve ölümü kendinden gizleyen kocaman bir yalandı."

İvan İlyiç bunları düşünür düşünmez içindeki kin yeniden kabardı; kinle birlikte bedensel ağrıları, ağrılarla birlikte, yaklaşan kaçınılmaz ölüm korku-

(1) Günah çıkarma töreninden sonra yapılan şaraplı ekmek yedirme âyini. (Çeviren)

su tepreşti. Yeni bir durum geldi üzerine; içerisinden bir şey yükselerek soluğu daralmaya başladı.

"Evet" derken yüzünün korkunç bir anlatımı vardı. Karısına dik dik bakarak zayıflığından umulmayan bir çeviklikle yüzükoyun döndü:

— Gidin, hepiniz gidin!.. Bırakın beni!.. diye bağırdı.

XII

O andan sonra da, üç gün ardı arkası kesilmeyen haykırmalar başladı. Bu korkunç çığlıkları iki - üç kapı öteden işitenler dehşete düşüyorlardı.

Karısına "Evet" dediği zaman artık mahvolduğunu, bir daha geriye dönemeyeceğini, sonunun, kesin sonunun geldiğini, kuşkularının çözülmeden gene kuşku olarak kaldığını anlamıştı.

Çeşitli seslerle:

— Uu.. Uu... Uu!... diye haykırıyordu.

Önce: "Yaşamak istiyorum, yaşamak istiyoru-u-m" diye tutturmuş, sonra da "u" sesine geçerek bağırmaya devam etmişti.

Zaman kavramını unuttuğu üç gün içinde, görünmeyen, karşı konulmaz bir kuvvetin onu sokmaya çalıştığı siyah çuvalda debelendi durdu.

Ölüm hükmü giyen bir adamın cellâdın elinden kurtulamayacağını bile bile çırpınması gibi çırpınıyordu. Karşı koymak için harcadığı bütün çabalara rağmen, içine korku salan şeye her an yaklaştığını

hissediyordu. Istırabının, hem o kara deliğin içine sokulmaktan, hem de daha çok, onun içine girmekten olduğunu anlıyordu. Hayatının iyi geçmiş olmasına inancı, oraya girmesini engelliyordu. Kendisini haklı görmesi, hem takılıp ileri gidememesine, hem de daha çok acı çekmesine sebep oluyordu.

Birdenbire bilinmeyen bir kuvvet onu önce göğsünden, sonra böğründen itti; soluğu daha çok kesildi. İvan İlyiç deliğe yuvarlanıverdi... Orada, deliğin dibinde bir aydınlık belirdi... Yolculukta bazan tren geri geri giderken ileri gittiğimizi sanırız, sonra asıl yönümüzü anlarız. İvan İlyiç'e de aynı şey oldu.

Kendi kendine: "Evet gerekenin yapılmadığı doğru." diyordu. "Ama zararı yok. *Gereken şey* de yapılabilir. Peki nedir bu *gereken şey*?" İvan İlyiç bu soruyu sorduktan sonra birdenbire sakinleşti.

Bu hal üçüncü günün sonunda, ölümüne iki saat kala olmuştu. Tam o sırada küçük kolejli, babasının odasına yavaşça girdi, yatağına sokuldu. Can çekişen İvan İlyiç avaz avaz bağırıyor, kollarını oradan oraya savuruyordu. Eli birden oğlunun başına çarptı. Çocuk bunu yakaladı, dudaklarına götürdü, ağlamaya başladı.

İşte o anda kara deliğe yuvarlanarak oradaki ışığı görmüş, hayatının gerektiği şekilde geçmediğini, ama henüz bunu düzeltebileceğini anlamıştı. Kendi kendine: "Nedir bu gereken şey?" diye sorduktan sonra sakinleşip içindeki sesi dinlemeye başladı. O anda birinin elini öptüğünü hissetti. Gözlerini açıp oğluna baktı. Acımaya başladı çocuğa. Karısı yak-

laştı. İvan İlyiç ona da baktı. Kadının ağzı açıktı; burnundaki, yanaklarındaki gözyaşlarını silmemişti. Keder dolu gözlerle ona bakıyordu. İvan İlyiç karısına acıdı.

"Evet, üzüyorum onları." diye düşündü. "Bana acıyorlar ama ben ölünce her şey düzelecek." Bunu söylemek istediyse de kendinde konuşacak güç bulamadı. "Zaten söylemekten ne çıkar? Yapmak gerek," diye geçirdi içinden. Gözleriyle oğlunu gösterdi karısına.

— Çıkar... Yazık... Sana da... dedi.

"Prosti" (1) diye eklemek istedi, dili dolaşarak "Propusti" (2) dedi. Kendinde bunu düzeltecek gücü bulamayınca elini salladı. Anlayacak olan nasıl olsa anlardı...

İçini sıkan, içinden çıkmayan şeyin birden çıkmaya başladığını, hem de iki yerinden, on yerinden, her yerinden çıkmaya başladığını anladı. Ailesine acıyordu. Onların üzülmemesi için bir şeyler yapmalıydı. Hem onları, hem kendisini bu acıdan kurtarmalıydı. "Ne kadar rahat, hem de ne kadar kolaymış!.." diye düşündü. "Ya ağrı? Onu ne yapmalı?.."

— Ağrı! Söyle, nerdesin?

Böyle söyleyerek dinlemeye başladı.

"Hah, işte şurada! Ne yapalım, varsın olsun!.."

"Ya ölüm? O nerede?"

İçinde ölüme karşı her zamanki korkuyu arıyor, bulamıyordu. Ölüm nerede?.. Ne ölümü?.. Kor-

(1) Affet.

(2) Çıkar, bırak gitsin.

kunun zerresi yoktu, çünkü ölüm de yoktu. Ölüm yerine ışık vardı.

— Demek öyle! Ne büyük mutluluk!..

Bütün bunlar onun için bir anda oluverdi ve bu anın anlamı artık değişmedi.

Orada bulunanlar için ise can çekişmesi daha iki saat sürdü. Göğsünde bir şeyler hırıldıyor, bitkin vücudu tir tir titriyordu. Sonra hırlamalar, titremeler gitgide azaldı.

Birisi üzerine eğilerek:

— Bitti! dedi.

İvan İlyiç bunu işitti, içerden aynı sözü tekrarladı. "Ölüm bitti, o yok artık." diyordu.

Derin bir soluk aldı. Daha soluğun yarısındayken durdu, gerindi ve öldü.

ALBERT

ALBERT

I

Beş zengin ve genç adam gecenin saat üçünde küçük bir Petersburg balosuna eğlenmeye geldiler.

Çok şampanya içilmişti. Bayların büyük bir kısmı çok genç, kızlar güzeldi; piyano ve keman, polka (1) üstüne polka çalıyor, dans ve gürültünün arkası kesilmiyordu. Ama ortalıkta can sıkıcı, durgun bir hava vardı. (Sık sık olduğu gibi) Herkes nedense umduğunu bulamamanın kırgınlığı içindeydi.

Birkaç kere eğleniyorlarmış gibi yapmaya çalışmışlarsa da yapmacık neşe can sıkıntısından daha beter olmuştu.

Yeni gelenler arasında kendinden, yanındakilerden ve bütün akşamdan hiç memnun olmayan biri, içinde bir bulantıyla ayağa kalktı, şapkasını buldu, sıvışıp gitmek niyetiyle dışarı çıktı.

Holde kimse yoktu, yalnız komşu odanın kapısı ardından, birbiriyle tartışan iki ses işitiliyordu. Adam biraz durdu, kulak verdi.

Bir kadın sesi:

— Olmaz, orada konuklar var, diyordu

Zayıf bir erkek sesi yalvarıyordu:

— Bırakın canım, bana bir şey söylemezler.

---

(1) Bir çeşit İslav dansı. (Çeviren)

— Hanımefendinin izni olmadan bırakamam... Hey, nereye?.. Ah seni!..

Kapı açıldı, eşikte yabancı bir adam göründü. Hizmetçi kız holde konuğu görünce onu tutmaktan vazgeçti. Yabancı adam ürkekçe selâm verip çıplak bacakları üzerinde sallanarak içeri girdi. Bu, dar, kambur sırtlı, uzun dağınık saçlı, orta boylu biriydi. Kısa bir paltosu, eciş bücüş çizmelerinin üstünde dar, yırtık bir pantalonu vardı. Urgan gibi dolanmış bir kravat, uzun beyaz boynunu sarıyordu. Zayıf elleri üzerine gömleğinin kirli uçları çıkmıştı. Vücudunun çok fazla zayıf olmasına rağmen ince beyaz bir yüzü vardı; hattâ seyrek siyah sakalı ve favorileri arasındaki yanaklarında bir kırmızılık oynuyordu. Arkaya atılı taranmış saçları dar tertemiz alnını açıkta bırakıyordu. Yorgun kara gözleri tatlı bir anlatımla ileri doğru, ararcasına, aynı zamanda cakayla bakıyordu. Gözlerinin anlatımı seyrek bıyığının arasından görünen, köşeleri kıvrık, körpe dudaklarının anlatımıyla büyüleyici bir şekilde kaynaşıyordu.

Yabancı, birkaç adım atarak yerinde durdu, genç adama döndü, gülümsedi. Gülümsemek için sanki kendini zorluyordu, ama tatlı bir gülümseme yüzünü aydınlatınca; niçin olduğunu bilmeden, genç adam da gülümsedi.

Yabancı, müzik sesleri gelen odaya girer girmez genç adam hizmetçiye fısıltıyla sordu:

— Kimdir bu?

— Tiyatrodan serseri bir müzisyen. Arasıra bizim hanımı görmeye gelir.

Bu sırada salondan:

— Hey, Delesov! Nereye gittin yahu? diye sesleniyorlardı.

Delesov adındaki genç adam salona döndü.

Müzisyen, kapının yanında durup dans edenlere bakarken, gülümsemesi, bakışı, ayaklarını yere vuruşuyla bu manzaranın kendisine verdiği kıvancı anlatıyordu.

Konuklardan biri ona:

— Hey, siz de dansa gelsenize, dedi.

Müzisyen selâm verdi, evin hanımına sorarcasına baktı. Kadın araya girdi:

— Yürüyün, yürüyün, beyler çağırdıktan sonra daha ne duruyorsunuz?

Müzisyenin cılız, güçsüz vücudu zorlukla kımıldandı. Zavallıcık gözlerini kırpıştırıp gülümseyerek, ağır ağır, beceriksizce hoplamaya başladı. Kadrilin (1) ortasında, çok güzel ve hızlı danseden neşeli bir subay, sırtıyla müzisyeni istemeyerek itti. Zayıf yorgun bacakları adamın dengesini koruyamadı ve müzisyen yan yan birkaç adım atıp yere boylu boyunca kapaklandı. Düşmesinden çıkan kuru sese aldırmadan hemen hemen herkes ilk defa güldü.

Ama müzisyen yerinden kalkmıyordu. Herkes susmuştu, piyano bile çalmaz olmuştu. Düşen ada-

(1) Üç çiftin karşı karşıya dansı. (Çeviren)

mın yanına ilk koşanlar Delesov ile evin hanımı oldular. Adam dirseklerine dayanmış, yere baygın baygın bakıyordu. Kaldırıp bir sandalyeye oturttukları zaman, kemikli elinin çabuk bir hareketiyle saçlarını alnından yukarıya itti, sorulara cevap vermeden gülmeye başladı.

Evin hanımı telâşla:

— Bay Albert! Bay Albert! Bir yeriniz acıdı mı? Nereniz acıdı? Dansetmeyin der dururum size, diyordu.

Sonra yanındakilere dönerek:

— Öyle de zayıf ki, güçlükle yürüyor... Dansetmek onun nesine!.. diye devam etti.

Kadınlar sordular:

— Kimdir bu?

— Zavallı bir adam, sanatçı. Çok iyi bir delikanlı, yalnız gördüğünüz gibi acınacak durumda.

Bunu müzisyenin işitmesine aldırmadan söylemişti. Müzisyen kendine gelince bir şeyden korkmuş gibi büzüldü, onu çevreleyenleri itti. Göze çarpan bir çabayla sandalyeden doğrulurken:

— Bir şey olmadı, dedi.

Hiçbir yerinin incinmediğini göstermek için salonun ortasına doğru ilerledi, bir kere daha hoplamak istedi, fakat sallandı; tutmasalardı yine düşecekti.

Herkes şaşırmıştı, ona bakarken susuyorlardı.

Müzisyenin gözleri donuklaştı, eliyle dizini oğuşturmasından herkesi unuttuğu anlaşılıyordu. Sonra birden başını kaldırdı, titreyen bacağını ileri atıp ön-

ceki bayağı jestiyle saçlarını geriye itti, kemancıya yaklaşarak kemanını aldı. Kemanı elinde sallarken bir daha üsteledi:

— Bir şey yok! Efendiler, müziğe devam edelim.

Konuklar aralarında konuşuyorlardı:

— Ne tuhaf adam!

— Belki de büyük bir istidattır bu, boşu boşuna yazık olup gidiyor.

— Yazık, yazık.

Delesov ise:

— Ne güzel bir yüz!.. Onda olağanüstü bir şey var, dinleyelim bakalım, dedi.

II

Bu sırada Albert kimseyi umursamadan kemanı omuzuna bastırmış, piyanonun yanında gidip geliyor, kemanı akort ediyordu. Dudaklarının yumuşak bir anlatımı vardı, gözleri görülmüyordu. Kemikli dar sırtı, uzun beyaz boynu, yanpiri bacakları, dağınık siyah saçları bir tuhaftı, ama hiç de gülünç olmayan bir görünüşü vardı adamın. Kemanı akort edince canlı bir şekilde yayı çekti, başını geriye attı, eşlik etmeye hazırlanan piyaniste döndü, emredici bir jestle ona:

— Sol majör, Melânkoli, dedi.

Hemen bunun peşinden emredici jestinden dolayı özür diler gibi saygıyla gülümsedi, bu gülümseyi-

şiyle kalabalığı gözden geçirdi. Yayı tutan eliyle saçlarını geriye attı, piyanonun köşesinde durdu, yayı akıcı bir hareketle tellerden geçirdi. Duru, hoş bir ses odayı doldurdu, herkes kulak kesildi.

Umulmadık derecede parlak, dindirici ışıklarıyla dinleyenlerin iç dünyasını aydınlatan melodi, ilk seslerin peşinden serbest, zarif bir şekilde saçıldılar, serpildiler. Falsolu ve ölçüsüz hiçbir ses dinleyenlerin dikkatini dağıtmıyordu; bütün sesler açık, güzel ve anlamlıydılar. Herkes susmuş, umut titreyişiyle melodinin gelişmesini izliyorlardı. İçinde bulundukları gürültülü eğlenceden, can sıkıntısından ve uyuşukluktan kurtularak, farkında olmaksızın, unuttukları bambaşka bir âleme geçivermişlerdi. Kâh geçmişlerinden sessizce kopup gelen anılar, kâh sınırsız debdebe ve nüfuz isteği, kâh hüzün ve doyulmamış bir aşk, kâh mutlu bir olayın yürekleri tutuşturan anısı ruhlarına doluyor, doluyordu... Albert her notayla biraz daha yükseliyordu. Çirkin ya da tuhaf olmaktan çok uzaktı. Kemanı çenesiyle sıkarken, kendi çıkardığı sesleri ihtiraslı bir dikkatle dinliyordu. Bu sırada da ayakları sarsılarak durmadan oynuyordu. Kâh olanca boyuyla dikeliyor, kâh sırtını iyice kamburlaştırıyordu. Zorlamayla bükülen sol eli öylece donmuş kalmış gibiydi. Yalnız kemikli parmakları tellerde ihtilâçla oynuyordu. Sağ eli akıcı, zarif, belli belirsiz kımıldanıyordu. Yüzü kesintisiz gururlu bir sevinçle ışıldıyordu; gözleri parlak kuru bir ışıkla alevleniyor, burun delikleri kabarıyor, kırmızı dudakları zevkten aralanıyordu.

Arada bir başı kemana iyice eğiliyor, gözleri kapanıyor, saçlarının yarı yarıya örttüğü yüzü, tatlı bir mutluluk gülümsemesiyle aydınlanıyordu. Arasıra birden dikeliveriyor, ayağını ileri atıyor, temiz alnı, odayı süzdüğü ışıklı gözleri gururla, gücünü anlamış olan birinin azametiyle parlıyordu. Bir keresinde piyanist yanılıp yanlış bir ölçü tutturdu, müzisyenin bütün vücudunda ve yüzünde bedensel bir acı belirdi. Bir saniye durdu, bir çocuk öfkesiyle ayaklarını yere vurarak bağırdı: "Moll, ce Moll" (1). Piyanist düzelince, Albert gözlerini kapattı, gülümsedi, kendini, öbürlerini, bütün dünyayı yeniden unutup mutlulukla yaptığı işe teslim oldu.

Albert'in keman çalması sırasında odada bulunan herkes saygılı sessizliklerini sürdürdüler, sanki yalnız onun çıkardığı seslerle soluk alıp yaşıyorlardı.

Neşeli subay, pencere kenarındaki bir sandalyede kımıldamadan oturuyor, canlılığını yitirmiş gözlerini döşemeye dikerken ağır ağır ve seyrek soluk alıyordu. Kızlar konuşmaksızın duvar diplerinde oturuyorlar, arada bir anlayamama derecesine varan beğenmeyle bakışıyorlardı. Evin hanımının gülümseyen tombul yüzü zevkten yaygınlaşmıştı. Piyanist, Albert'in yüzüne gözlerini dikiyor, gerilen bütün vücudunda anlatılan yanılma korkusuyla onu izlemeye çalışıyordu. Öbürlerinden daha çok içmiş olan bir konuk sedirde yüzükoyun yatmış, heyecanını açığa

(1) Yumuşak, ağır.

vurmamak için kımıldamamaya çalışıyordu. Delesov alışmadığı bir duyguyu tadıyordu. Soğuk bir çember bir daralıp bir genişleyerek başını sıkıyordu. Saç dipleri karıncalanıyordu. Sırtından yukarı bir soğuk dalgası geçiyor, boğazında bir şey gittikçe yükseliyor, sanki incecik iğnelerle burnunun içini, damağını iğneliyorlardı. Farkında olmadan gözyaşları yanaklarını ıslatıyordu. Sarsılarak ağlarken gözyaşlarını kimse görmeden içine çekmeye ya da silmeye çalışıyor, ama yaşlar yine de yüzünden aşağıya akıyordu. İzlenimlerin tuhaf şekilde örüşmesinden olacak, Albert'in kemanının sesleri onu ilk gençliğine sürüklemişlerdi. O çağlarını geçirmiş, yaşamaktan yorgun, bitkin adam, kendini on yedi yaşında, güzelliğiyle gururlanan, mutluluktan aptal, sevincinin sebebini bilmeyen biri olarak hissediyordu. Pembe entarili kuzenine olan ilk aşkı hatırına geldi, ıhlamur ağaçlı yola onu ilk çağırışını hatırladı, rasgele bir öpücüğün anlaşılmayan tatlılığı ve sıcaklığını duydu. O zaman onları çevreleyen doğanın çözülemeyen esrarengizliği ve büyüsünü hatırladı. Geçmişe dönen muhayyilesinde, belirsiz ümitler, anlaşılmayan istekler, imkânsız mutluluğun imkânına inanma şaşkınlığı içerisinde *o kadın* parlıyor parlıyordu. O zamanın değerlendirilmeyen bütün dakikaları birbiri ardından gözü önünde ayaklanıyordu. Bu ayaklanma, koşan şimdiki zamanın bir şey anlatmayan anıları gibi değil, geçmişin, durduğu yerden büyüyen, sitem eden şekilleri gibiydi. Delesov bu şekilleri hayranlıkla seyrederken ağlıyordu. Ama o, daha iyi

kullanabileceği zamanın geçmesinden dolayı değil, (bu zamanı kendisine geriye verselerdi daha iyi harcamaya kalkışmazdı) bu zamanın geçtiğinden, bir daha da geri dönmeyeceğinden dolayı ağlıyordu. Anılar ardı ardına canlanıyordu. Albert'in kemanı ise hep aynı şeyi söylüyordu. Keman; "Senin kuvvet, aşk ve mutluluk devrin geçti artık; geçti ve bir daha dönmeyecek. Ağla, gözyaşı dök, geçen zamanların için dökeceğin gözyaşları içinde öl; sana kalan en büyük mutluluk işte budur." diyordu.

Son çeşitlemenin bitimine doğru Albert'in yüzü kızarmıştı; gözleri durmadan parlıyor, iri ter damlaları yanaklarından aşağıya süzülüyordu. Alın damarları şişmişti, bütün vücudu gittikçe hareketleniyor, solan dudakları artık kapanmıyordu. Vücudunun her zerresiyle hazza olan susuzluğunu gösteriyordu.

Albert, bütün gövdesini hırçın bir şekilde sarsıp saçlarını silkerek, kemanını aşağıya indirdi, orada bulunanları mutlu ve gururlu gülümseyişiyle şöyle bir süzdü. Sonra sırtı kamburlaştı, başı önüne düştü, dudakları birleşti, gözleri söndü ve müzisyen, kendinden utanırcasına çevresine bakarak, ayakları birbirine dolaşa dolaşa öbür odaya geçti.

III

Albert'in keman çalmasından sonra ortalığa çöken ölü sessizliğinde orada bulunanlara garip bir

hal gelmiş, tuhaf şeyler hissetmeye başlamışlardı. Bütün bunların ne demek olduğunu ifade etmek istiyorlar, fakat yapamıyorlardı bir türlü. Aydınlık ve sıcak bir oda, pırıl pırıl kadınlar, pencereden görünen şafak, harekete gelen kan, uçup giden seslerin temiz izlenimi ne demek oluyordu? Ne demek olduğunu söylemek için kimse bir harekette bulunmuyor, tersine, hemen hepsi de, bu yeni izlenimi onlara verenin tarafına geçeceklerine, aleyhinde kaynaşıyorlardı.

Bir subay:

— Kötü çalmıyor doğrusu, dedi.

Delesov yanaklarını koluyla gizlice silerek:

— Şaşılacak şey, diye cevap verdi.

Sedirde yatmakta olan adam biraz kendine gelerek:

— Efendiler, artık eve gitmek zamanı, diye söylendi. Ha, adama da bir şeyler vermeniz gerek. Haydi, para toplayalım...

Bu sırada Albert öbür odada, tek başına bir sedirde oturuyordu. Dirseklerini kemikli dizlerine dayamış, terli ve kirli elleriyle yüzünü sıvazlarken saçlarını karıştırıyor, kendi kendine mutlulukla gülümsüyordu.

Epeyce para topladılar, Delesov bunları müzisyene vermeyi üzerine aldı.

Müzikten bu kadar güçlü ve alışmadığı şekilde etkilenen Delesov'un aklına adama bir iyilik daha yapmak geldi. Onu yanına almak, giydirip kuşatmak

ve bir yere yerleştirmek, sözün kısası bu berbat durumdan çekip kurtarmak ne kadar iyi olacaktı!..

Ona yaklaşarak:

— E, yoruldunuz mu? diye sordu.

Albert gülümsüyordu.

— Gerçek bir yeteneğe sahipsiniz. Ciddi olarak müzikle uğraşmanız, dinleyiciler önünde çalmanız gerek.

Albert yeni uyanmış gibiydi.

— Bir şeyler içmek mümkün mü? diye sordu.

Delesov şarap getirdi, Albert iki bardağını oburca içti.

— Ne müthiş şarap!

Delesov:

— Melânkoli ne hoş bir parça! diye karşılık verdi.

Albert gülümseyerek:

— Ha, evet, evet, dedi. Fakat, affedersiniz kiminle konuşmak mutluluğuna erdiğimi bilmiyorum! Belki siz bir kontsunuz, belki de prens, bana biraz borç verebilir misiniz? Benim meteliğim yok. Yoksul bir adamım, geriye veremem ama.

Delesov kızardı, bir tuhaf oldu, toplanan parayı aceleyle müzisyene verdi. Albert parayı çabucak alarak:

— Çok teşekkür ederim, dedi. Haydi şimdi müziğe başlayalım. Size istediğiniz kadar çalarım. Ama içmeliyim, bir şeyler içmeliyim.

Delesov biraz daha şarap getirdi, yanına oturması için rica etti.

— Affedersiniz, size karşı açık kalpli olmam gerekiyor. Yeteneğiniz beni öyle ilgilendirdi ki! Öyle sanırım, durumunuz pek iyi değil.

Albert bir Delesov'a, bir odaya giren evin hanımına bakıyordu. Delesov devam etti:

— Eğer bir şeye ihtiyacınız varsa, izin verin size hizmetimi sunayım. Benim yanımda bir süre yerleşseniz çok memnun olurum. Ben tek başıma yaşıyorum, belki size faydalı olurum.

Albert gülümsedi, cevap vermedi. Evin hanımı:

— Niçin teşekkür etmiyorsun, ha? Elbette bu senin için büyük bir iyilik.

Sonra Delesov'a başını olmaz anlamında sallayarak devam etti:

— Size de böyle bir şeyi tavsiye etmezdim.

Islak elleriyle Delesov'un elini sıkan Albert:

— Çok teşekkür ederim, dedi. Yalnız, ne olur, şimdi müziğe dönelim...

Kalan konuklar gitmek üzereydiler, Albert onların kalmaları için ne kadar uğraştıysa da hole çıktılar.

Albert evin hanımıyla vedalaştı, geniş kenarlı eski şapkasını ve tek kışlık giyeceği olan yazlık eski pardesüsünü giydi, Delesov'la birlikte ön merdivenlere çıktı.

Delesov yeni arkadaşıyla birlikte kupa arabasına biner binmez müzisyene sinen pis içki ve kir kokusunu hissederek, davranışından dolayı pişman olmaya, kendisini çocukça yufka yürekliliğinden ve düşüncesizliğinden ötürü suçlamaya başladı. Bun-

dan başka Albert'in konuştukları öyle aptalca ve bayağıcaydı, hem açık havaya çıkınca öyle sarhoş olmuştu ki, Delesov ondan iğrenmeye başladı. "Onu şimdi ne yapacağım?" diye düşünüyordu.

Çeyrek saat sonra Albert'in sesi kesildi, şapkası ayaklarının ucuna düştü, kendisi de arabanın bir köşesine yığılıp kalarak horlamaya başladı. Donmuş karda dönen tekerler bir örnek gıcırdıyor, şafağın zayıf aydınlığı, buz tutmuş pencerelerden içeri hafifçe sızıyordu.

Delesov yanındaki adama dönüp baktı. Pardesüsüyle yarı örtük uzun gövdesi köşede ölü gibi yatıyordu. Adamın gölgede kalan büyük burnu başıyla birlikte sanki sallanıyormuş gibi geldi Delesov'a, fakat daha yakından bakınca, yüz ve burun diye kabul ettiği şeyin saç olduğunu, gerçek yüzünün daha aşağıda bulunduğunu gördü. Eğilip bakınca Albert'in yüz hatlarını iyice seçti. O zaman bu alnın ve huzurla kapanmış ağzın güzelliği onun yine hayranlığını kazandı.

Yorulan sinirlerinin, sabaha kadar uykusuz kalmanın ve işittiği müziğin etkisiyle, Delesov, bu yüze bakarken, geceleyin bir ara girdiği mutlu âleme doğru yeniden sürüklendi; gençliğin sevinç dolu, *cömert günleri* gene hatırına geldi. Davranışından dolayı pişmanlık duymamaya başladı. O anda Albert'i candan bir sıcaklıkla seviyordu, iyilik yapmaya kesinlikle karar verdi.

IV

Ertesi sabah görevine gitmesi için uyandırdıklarında, Delesov, nahoş bir şaşırma ile çevresinde eski paravanasını, eski uşağını, masadaki saati gördü. Kendi kendine: "Her gün gördüğüm şu şeylerden başka ne görmek isterdim acaba?" diye sordu. Bu sırada hatırına müzisyenin kara gözleri, mutlu gülümseyişi geldi. "Melânkoli'nin" melodisi ile dünkü bütün garip geceyi hatırladı. Ne var ki müzisyeni yanına almakla iyi mi, yoksa kötü mü ettiğini düşünecek vakti yoktu. Giyinirken o gün neler yapacağını zihninde planladı, kâğıtları aldı, ev için gerekli emirleri verdi, aceleyle palto ve lastik ayakkabılarını giydi. Yemek odasının önünden geçerken içeriye bir göz attı: Albert'in yüzü yastığa gömülü, kirli, yırtık gömleğiyle dün akşam sarhoş yatırdıkları şekilde, maroken sedirde sere serpe uzanmış, ölü gibi uyuyordu. Delesov istenilmeyen kötü bir şey yapmış gibi içi burkuldu. Uşağına:

— Boryuzovaski'ye gidiver de, kemanını müzisyan için rica et, dedi. İki günlüğüne istediğimi söyle. Müzisyen uyanınca da kahve ver, çamaşır ve eski elbiselerimden bir şeyler giydir. Kısacası onun her isteğini yap. Haydi hoşça kal.

Gece geç vakit döndüğünde Albert'i evde bulamayınca şaştı kaldı. Uşağına:

— Nereye gitti? diye sordu.

Uşak:

— Öğle yemeğinden sonra çıktılar, cevabını verdi. Kemanı alıp gittiler. Bir saat sonra geleceklerini söylediler, ama bakın şimdiye kadar yoklar.

Delesov:

— Bak işte buna canım sıkıldı, dedi. Eee, Zahar, sen nasıl olur da onu bırakırsın?

Zahar sekiz yıldır Delesov'a hizmet eden Petersburg'lu bir uşaktı. *Yalnız başına yaşayan bir bekâr olarak,* Delesov, niyetlerini elinde olmadan bu adama açar, her teşebbüsü hakkında onun fikrini öğrenmek isterdi. Saatinin zinciri ile oynarken Zahar cevap verdi:

— Onu bırakmamaya nasıl cüret ederdim, Dmitriy İvanoviç? Onu tutmamı söyleseydiniz, evde oyalayabilirdim. Ama siz yalnız elbise vermemi söylediniz.

— Öf, ne berbat iş! Ben yokken evde ne yaptı bakalım?

Zahar alaylı alaylı güldü.

— Durup dururken sanatçı dememişler, Dmitriy İvanoviç! Uyanır uyanmaz şarap istediler, sonra ahçı kadın ve komşunun uşağı ile epeyce oyalandılar. Öyle şakacı imişler ki!.. Tanrı şahidim olsun, iyi bir insan. Çay getirdim, öğle yemeği getirdim, ama yemek istemediler, hep beni yanlarına çağırdılar. Kemanı da öyle güzel çalıyorlar ki, İzler'de bile böyle sanatçılar azdır. Onun gibisi alıkonmağa değer. "Ana Volga'dan aşağı" şarkısını öyle çaldı ki, sanırsınız

biri ağlıyor. Çok, çok iyi! Bütün katlardan insanlar onu dinlemek için aşağı indiler.

Delesov uşağın sözünü kesti.

— E, giymesi için neler verdin bakalım?

— Onu merak etmeyin. Gecelik gömleğinizi verdim, kendi paltomu da giydirdim. Böyle adama can kurban, sevimli de hem. Sizin ne rütbede olduğunuzu, önemli tanıdıklarınızın bulunup bulunmadığını, kaç baş köylünüzün (1) olduğunu benden sorup durdular.

— İyi, iyi, yalnız onu hemen bulmalı, bundan sonra da hiç içki vermemeli. Yoksa daha büyük kötülük yaparsın Zahar!

Zahar:

— Bu doğru, diye efendisinin sözünü kesti. Sağlığı gerçekten bozuk, bizim beyin de böyle bir kâhyası vardı...

Körkütük sarhoşun biri olan bir kâhyanın hikâyesini çoktan bilen Delesov, Zahar'a sözünü bitirtmedi, gece için her şeyi hazırlamasını emrettikten sonra, Albert'i bulup getirmesi için onu dışarı gönderdi.

Yatağına yattı, mumu söndürdü, uzun zaman uyuyamadı. Hep Albert'i düşünüyordu. "Bütün bunlar tanıdıkların çoğuna tuhaf görünebilir, ama birisine iyilik yapmak fırsatını verdiği için Tanrı'ya şükretmeli. Ona yardım etmek için elimden gelen her

(1) Çarlık Rusya'sında köleliğin kaldırılmasından önce soyluların kendilerine mahsus toprakları içerisinde köylüleri de olurdu. (Çeviren)

şeyi, her şeyi yapacağım. Belki o hiç de bir serseri değildir, ama içki düşkünü olabilir. Bu bana çoğa mal olmaz. Bir kişinin doyduğu yerde iki kişi de doyar. Baştan benimle kalsın hele, sonra onu bir yere veya bir orkestraya koyarız; böylece de adamı sığa oturmaktan kurtarırız. Sonra da Allah kerim," diye geçiriyordu aklından.

Bu düşüncelerden sonra kendinden memnun, rahatladı.

"Gerçekten ben pek kötü bir adam değilim, hattâ hiç de kötü değilim, hele başkalarına oranla çok iyi biriyim." diye düşündü.

Açılan kapılar ve holde işitilen ayak sesleri dikkatini çektiği zaman uyumak üzereydi.

"Ona sert davranmalıyım, böylesi daha iyi, bunu yapmalıyım." dedi kendi kendine.

Çıngırağı çaldı, içeri giren Zahar'a sordu:

— Getirdin mi?

Zahar başını anlamlı anlamlı sallayıp gözlerini kapayarak:

— Dmitriy İvanoviç, bu çok zavallı bir adam, dedi.

— Sarhoş mu yoksa?

— Çok zayıf.

— Keman da yanında mı?

— Getirdi, evin hanımı verdi.

— Pekiyi, lütfen şimdi onu buraya sokma, yatır ve yarın evden dışarı bırakma.

Zahar daha çıkmaya vakit bulamamıştı ki, Albert içeri daldı.

V

Gülümseyerek:

— Uyumak mı istiyordunuz? dedi. Ben orada, Anna İvanovna'da idim. İyi bir akşam geçirdim. Müzik vardı, güldük eğlendik, hoş bir topluluktu doğrusu.

Küçük masada duran su dolu sürahiye sarılarak devam etti.

— Bir bardak bir şey içmeme izin verin, fakat su olmasın.

Albert tıpkı geçen akşamki gibiydi; vücudu gene dermansız, alnı aydınlık ve düşünceli, dudaklarıyla gözlerinde aynı hoş gülümseme... Zahar'ın paltosu üzerine tam gelmişti; yüzüne özellikle bir çocuk masumluğu veren gece gömleğinin uzun, temiz, kolasız yakası ince beyaz boynunda çok biçimli duruyordu.

Albert, Delesov'un yatağına ilişmişti, sevinç ve şükranla gülümseyerek konuşmadan onun yüzüne bakıyordu. Delesov da Albert'in gözlerinin içine bakıyordu. Kendini onun gülümsemesinin etkisi altında hissetmişti. Nedense uykusu filân kalmadı, sert olması gerektiğini unuttu; tersine, neşelenmek, müzik dinlemek ve sabaha kadar Albert'le dostça gevezelik etmek istiyordu canı. Zahar'a bir şişe şarap, sigara ve kemanı getirmesini emretti.

Albert:

— Bakın işte, bu mükemmel, dedi. Daha vakit

erken, müzik dinleyiniz biraz, istediğiniz kadar çalarım.

Zahar göze çarpan bir kıvançla bir şişe lâtif şarabı, iki bardak, Albert'in içtiği hafif sigaradan bir miktar ve kemanı getirdi. Efendisinin buyurduğu üzere yatacağı yerde, piposunu yakarak odaya geçti.

Kemanına davranan müzisyene, Delesov:

— Konuşalım daha iyi, dedi.

Albert yatağa saygıyla oturdu, yeniden sevinçle gülümsedi. Birden eliyle alnına vurup kaygılı bir tavır takınarak (yüzünü anlatımı, her zaman söylemek istediği şeye öncelik ederdi):

— Ah evet, sormama izin verin, dedi.

Biraz duraladı.

— Dün akşam sizinle birlikte orada bulunan bey, ona X diyordunuz, ünlü X'ın oğlu değil mi?

Albert için bunun neden ilgi çekici olduğunu bir türlü anlayamayan Delesov:

— Öz oğlu, diye cevap verdi.

Albert kendinden memnun, gülümseyerek:

— Öyle olacak, dedi. Tavırlarından soyluluğu hemen göze çarpıyor. Soyluları severim. Bütün hareketleri ince ve güzeldir. Çok güzel danseden adam da yaver X'di galiba.

Delesov anlamamıştı.

— Hangisi? diye sordu.

— Dansederken benimle çarpışan adam canım. Hatırlı biri olsa gerek.

Delesov:

— Hayır, önemsiz biri, diye cevap verdi.

Albert adamı hararetle savunuyordu.

— Hayır, olamaz. İnsanı etkileyen bir yanı var. O da iyi bir müzisyene benziyor. Operadan bir parça çaldı. Ne zamandan beri kimseden bu derece hoşlanmamıştım.

Albert'i müzik hakkında konuşmaya çekmek isteyen Delesov:

— Evet, iyi çalar, ama ben çalışını pek sevmem, dedi. Klasik müziği anlamaz; Donizetti ve Bellini, bunlar müzik değil zaten. Siz de bu düşüncedesiniz sanırım.

Albert yumuşak, kayırıcı bir anlatımla:

— Ooo, hayır, hayır, özür dilerim! dedi. Eski müzik de güzel, yenisi de... Yeni müzikte de olağanüstü güzellikler var. Uyurgezer'e ne dersiniz? Lüzi'ya'nın bitimine ne dersiniz? Ya Chopin? Ya Robert?.. Bazan düşünürüm de...

Düşünmek için biraz durdu .

— Beethoven sağ olsaydı Uyurgezer'i dinlerken sevinçten muhakkak ağlardı. Her müziğin güzeli var. Viordo ve Rubini çalarken Uyurgezer'i ilk defa dinlemiştim.

Gözlerini ışıldatıp göğsünden bir şey koparır gibi iki eliyle bir hareket yaparak:

— Bu öyle bir şeydi ki, biraz daha olaydı dayanamazdım vallahi, diye devam etti.

— Pekiyi, operayı şimdi nasıl buluyorsunuz?

Albert çöken göğsünü göstererek:

— Buraya dokunmuyor, dedi. Solist için ateş lâ-

zım, Bozio'da bu yok işte! Sevindiriyor, fakat üzmüyor.

— Pekiyi, ya Lablach?

— Onu daha Paris'teyken, Sevil Berberi'nde dinlemiştim. O zaman eşsizdi, şimdi yaşlandı, sanatçı olamaz o, yaşlıdır.

Lablach hakkında hep aynı şeyi söyleyen Delesov:

— Yaşlıysa ne olmuş, *morceauc d'ensemble* (1) da iyidir.

Albert sertçe iştiraz etti:

— Olmaz öyle şey! Sanatçı yaşlı olmamalı.

Gözlerini ışıldatıp iki elini yukarı kaldırarak:

— Sanat için çok şey lâzım, başta ateş, dedi.

Gerçekten de bütün vücudu ateşten yanıyor gibiydi.

— Ah, aman Tanrım! Siz ressam Petrov'u biliyor musunuz?

Delesov gülümseyerek cevap verdi:

— Hayır, bilmiyorum.

— Tanışmanızı çok isterdim. Onunla konuşmaktan zevk alırdınız. O da sanattan anlar. Anna İvanovna'da eskiden sık sık karşılaşırdık, fakat sonra kadın ona bir şey yüzünden kızdı. Tanışmanızı çok isterdim! Çok, çok büyük bir istidattır.

— Eee, şimdi resim yapıyor mu?

— Bilmiyorum, yapmıyor sanırım. Ne fikirleri vardır onun bir bilseniz! Ara sıra konuşur da şa-

(1) Bütünün kırıntıları, iyi şeyden kalanlar. (Fransızca)

şar kalırım. Petrov büyük bir istidattır, yalnız çok sefil bir hayat sürer... Yazık oldu adamcağıza... Böyle söyleyerek yataktan kalktı, kemanı aldı, akort etmeye başladı.

Delesov:

— Çoktandır operada bulunmuyorsunuz galiba? diye sordu.

Albert başını tutarak:

— Ah, artık yapamam, dedi.

Delesov'un yanına oturdu, zor işitilir bir sesle:

— Oraya gidemem, hem orada çalamam da ben, dedi. Bir şeyim kalmadı, bir şeyciğim. Elbisem yok, evim yok, kemanım yok. Sonra oraya niçin gideyim artık? Niçin?

Gülümseyerek içini çekti.

— Ah, *Don Juan!*

Başına vurdu. Delesov:

— Öyleyse bir gün birlikte gidelim, dedi.

Albert cevap vermeden ayağa fırladı, kemanı kaptı, *Don Juan*'ın birinci perdesinin bitimini çalmaya başladı. Operanın konusunu da anlatıyordu.

Ölen komandorun şarkısını çalarken, Delesov'un bütün tüyleri ayağa kalktı. Albert kemanı bırakarak:

— Hayır, şimdi çalamam, çok içtim, dedi.

Ama bunun arkasından masaya yaklaştı, kendine bir bardak şarap doldurdu, bir dikişte içti, Delesov'un yanına yatağa yeniden oturdu.

Delesov gözlerini dikmiş Albert'e bakıyordu. Albert arada bir gülümsüyor, Delesov da gülümsüyor-

du. İkisi de susuyorlardı. Fakat bakış ve gülümsemelerle aralarındaki sevgi bağlantısı gittikçe güçleniyordu. Delesov bu adamı sevdikçe sevdiğini hissediyor, anlaşılmaz bir kıvanç duyuyordu. Ona birden:

— Siz hiç âşık oldunuz mu? diye sordu.

Albert birkaç saniye düşünceye daldı, sonra yüzü hüzünlü bir gülümsemeyle aydınlandı. Delesov'a doğru eğildi, gözlerinin içine dikkatle baktı. Fısıltıyla:

— Benden bunu niçin sordunuz? dedi.

Çevresine bir göz atıp sonra ona bakarak:

— Ama ben size her şeyi anlatacağım, hoşuma gittiniz, diye devam etti. Size yalan söylemeyeceğim, olanları size baştan sona kadar anlatacağım.

Biraz bekledi, gözleri tuhaf ve vahşi bir ışıkla parladı.

— Aklımdan zorum olduğunu biliyor muydunuz? Evet, evet, Anna İvanovna size elbette anlatmıştır. Deli olduğumu herkes söylüyor! Bu doğru değil, şakadan söyler, iyi kalpli bir kadındır. Ben bir zamanlar epey rahatsızdım.

Albert yeniden sustu, durgun belermiş gözlerle odanın karanlığına bakıyordu. Kaşlarını kaldırarak fısıldadı:

— Âşık olup olmadığımı sordunuz. Evet âşık oldum. Bu eskiden, henüz tiyatrodayken oldu. Operaya ikinci kemancı olarak girdim, sol alt taraftaki özel locaya gelirdi o.

Albert kalktı, Delesov'un kulağına eğildi.

— Hayır, adını söylemeyeceğim. Siz de tanırsı-

nız belki, herkes tanır. Hep susar ve yalnız ona bakardım: Benim yoksul bir sanatçı, onunsa bir soylu olduğunu biliyordum. Bunu çok iyi biliyordum. Yalnız ona bakar, başka bir şey düşünmezdim.

Albert kafasını toplamak ister gibi durdu.

— Nasıl olduğunu hatırlamıyorum, beni bir keresinde ona kemanla eşlik etmem için çağırmışlardı... Ben kimim ki!.. Zavallı bir sanatçı! Fakat hayır, anlatamıyorum, olmuyor... Ne kadar mutluydum!..

— E, onlara sık sık gider miydiniz?

— Bir kere, yalnız bir kerecik.. Kendim suçluyum ama, çıldırmışım demek. Ben zavallı bir sanatçıydım, oysa bir soylu... Ona bir şey söylemeliydim. Dedim ya, çıldırmıştım, ne yaptığımı bilmiyordum. O zamanda beri benim için her şey bitti. Petrov doğrusunu söylediydi: Onu yalnız tiyatroda görmeliydim.

— Ne yaptınız ki?

— Ah, durun, durun, bunu anlatamam.

Yüzünü elleriyle kapayıp bir zaman sustu.

— Orkestraya geç gelmiştim. O akşam Petrov'la içmiştik, sıkıntıdan patlayacak gibiydim. Kız, locasında oturuyor, bir generalle konuşuyordu. Generalin kim olduğunu bilmiyorum. Tâ kıyıda oturuyordu, ellerini locanın kenarına koymuştu. Beyaz bir elbisesi, boynunda incileri vardı. Generalle konuşuyor, bana bakıyordu. Saçlarının biçimi şöyleydi işte. Ben çalmıyordum, basın yanında duruyor, bakıyordum. İlk kez o sırada bana tuhaf bir şey oldu. O

yine generale gülümsedi, fakat bana baktı. Hakkımda konuştuğunu hissetmiştim. Birden kendimi orkestrada değil de, locada, onun yanında, elinin şurasından tutarken gördüm... Nasıl bir şey bu?

Delesov:

— Hayal gücünün canlılığı, dedi.

Albert yüzünü buruşturarak:

— Hayır, hayır... Anlatamıyorum gene... O zaman çok yoksuldum. Evim de yoktu. Tiyatroya gidince arasıra orada gecelerdim.

— Nasıl? Tiyatroda mı? Karanlık, boş salonda mı?

— Ah, bu aptallıklarımdan korkmuyorum. Ama durun. Herkes gidince onun oturduğu locaya girer, uyurdum. Tek sevincim buydu. Orada ne geceler geçirmişimdir! Yalnız bir kere yine aynı şey oldu. Geceleyin gözümün önüne çok şeyler gelmeye başladı, size hepsini anlatamam...

Gözlerini önüne indirerek Delesov'a baktı.

— Nedir bütün bunlar?

Delesov:

— Tuhaf! dedi.

Albert, Delesov'un kulağına fısıltıyla anlatmaya devam etti:

— Hayır, durun, durun! Elini öpüyor, yanında ağlıyordum. Onunla uzun uzun konuştum. Esansının kokusunu duyuyor, sesini işitiyordum. Bir gece de bana çok şeyler söyledi. Sonra kemanımı aldım usul usul çalmaya başladım. Çok iyi çalışıyordum. Fakat birden korkuya kapıldım.

Sevimli bir şekilde gülümseyip eliyle alnına dokunarak:

— Aklımdan zorum var diye korkup, akılsız başımın telâşına kapıldım. Başımın içinde bir şeyler oluyordu sanki. Belki de korkulacak bir şey yoktu. Siz ne dersiniz?

İkisi de birkaç dakika sustular. Albert sessizce gülümseyerek şu şarkıyı söyledi.

Und wenn die Wolken sie verhüllen
Die Sonne bleibt doch ewig klar (1).

— Doğru değil mi?

Ich auch habe gelebt und genossen (2).

— Ah! İhtiyar Petrov olsaydı, bütün bunları size o açıklardı.

Delesov susarken, muhatabının heyecanlı solgun yüzüne korkuyla bakıyordu.

Albert:

— Hukuk Valsi'ni biliyor musunuz? diye sordu.

Ve cevap beklemeksizin ayağa fırladı, kemanını kaptığı gibi, neşeli bir vals çalmaya başladı. Büsbütün kendinden geçmişti, arkasında büyük bir orkestranın çaldığını farzederek, gülümsüyor, salınıyor, ayaklarını bir yerden öbür yere koyuyor, çalıyor çalıyordu...

Valsi bitirince kemanı sallayarak:

---

(1) Bulutlar güneşi örtse de
O daima parıldar. (Almanca)

(2) Ben de verdim ve zevkimi aldım. (Almanca)

— E, eğlenme zamanı geldi! dedi.

Konuşmadan biraz oturduktan sonra:

— Gideyim, dedi. Siz gelmeyecek misiniz?

Delesov şaşkınlıkla sordu:

— Nereye?

— Anna İvanovna'ya! Orası neşeli; kalabalık, müzik...

İlk anda Delesov nerdeyse razı olacaktı. Fakat kendini toparlayıp Albert'i bu sefer gitmemesi için kandırmaya başladı.

— Bari ben biraz uğrayayım, dedi Albert.

— Gitmeyin, daha iyi.

Albert içini çekti, kemanını elinden bıraktı.

— Demek gitmiyoruz?

Masaya bir daha baktı şarap kalmamıştı, iyi geceler dileyip odadan çıktı. Delesov çıngırağı çaldı, Zahar'a:

— Bana bak, benim emrim olmadan bay Albert'i bir yere bırakma, dedi.

V

Ertesi gün tatildi. Delesov uyanmış, konuk odasında otururken kahvesini içiyor, kitap okuyordu. Bitişik odada Albert'ten henüz ses yoktu.

Zahar yemek odasının kapısını dikkatle açtı, içeri baktı.

— İnanır mısınız, İvan İvanoviç, kupkuru sedire yatıvermiş, uyuyor! Benden yiyecek bir şey istemiyor. Küçük bir çocuk sanki. Sanatçı işte!..

Saat 12 de kapının ötesinden öksürük ve boğaz temizleme sesleri işitildi.

Zahar yine öteki odadaydı. Delesov Zahar'ın yumuşak, Albert'in ise zayıf, yalvaran sesini işitti.

Zahar odasına girince:

— E, ne var ne yok? diye sordu.

— İçi sıkılıyormuş Dmitriy İvanoviç. Elini yüzünü yıkamak istemiyor. Suratı asık. Hep içki istiyor.

Delesov kendi kendine:

— Hayır, mademki başladım, irademi kullanmalıyım, diye söylendi.

Ve şarap vermemesini buyurup yine kitap okumaya koyuldu. Fakat elinde olmadan yemek odasında olanlara kulak kabartıyordu. İçerde bir hareket yoktu, ancak arada bir derinden şiddetli öksürükler, ardından tükürmeler işitiliyordu. İki saat daha geçti. Delesov giyindi, evden çıkmadan müzisyene bakmaya karar verdi. Albert pencerenin önünde hareketsiz oturuyordu, başı kollarına düşmüştü. Delesov'un ayak seslerini işitince şöyle bir bakındı. Yüzü solgun, buruşuk, yalnız hüzünlü değil, çok çok umutsuzdu. Selâm vermek ister gibi gülümsemeye çalıştı, fakat yüzü daha elemli bir anlatıma büründü. Sanki... ağlamak üzereydi... Güçlükle kalktı, selâm vermek için eğildi. Yalvarırcasına:

— Ne olur, bir kadehçik votka verin. Öyle zayıfım ki... Lütfen!.. dedi.

— Kahve sizi dinçleştirir, tavsiye ederim.

Albert'in yüzü çocuk anlatımını yitirdi, pence-

reye soğuk soğuk, fersiz gözlerle baktı, sandalyeye boş çuval gibi yığıldı.

— Yahut kahvaltı istemez misiniz?

— Hayır, teşekkür ederim, iştahım yok.

Delesov kemanı masaya koyarak:

— Keman çalmayı isterseniz, beni rahatsız etmezsiniz, dedi.

Albert küçümseyen bir gülümsemeyle kemana baktı.

— Hayır, çok dermansızım, çalamam, dedi, kemanı öteye itti.

Daha sonra Delesov, Albert'e gezmek, akşam tiyatroya gitmek gibi ne teklif etti, ne söylediyse, o ancak saygı ile eğildi, ısrarla sustu. Delesov evden çıktı, birkaç ziyarette bulundu, öğle yemeğini gittiği yerde yedi, tiyatroya gitmeden önce elbise değiştirmek ve müzisyenin ne yaptığını öğrenmek için eve uğradı. Albert karanlık holde oturuyordu, başını ellerine dayamış, yanan sobaya bakıyordu. Tertemiz giyinmiş, yıkanmış, taranmış, fakat gözleri donuk, bakışı ölgündü. Bütün vücudunda sabahkinden daha çok bir zayıflık, bir bitkinlik vardı.

Delesov:

— Öğle yemeğinizi yediniz mi, bay Albert? diye sordu.

Albert başıyla doğrulayıcı bir işaret yaptı, Delesov'un yüzüne ürkekçe bakarak gözlerini yere indirdi. Utanmıştı. Delesov da gözlerini önüne indirerek:

— Bugün opera müdürüne sizden sözettim. Çalmak isterseniz sizi dinlemekten memnun olacak, dedi.

Albert çok yavaş bir sesle:

— Teşekkür ederim, çalamam, dedi.

Arkasından kapıyı sessizce kapayarak odasına girdi.

Birkaç dakika sonra mandal kolu aynı şekilde sessizce döndü, muzisyen keman elinde dışarı çıktı. Delesov'a öfkeyle ve çabucak bakıp kemanı sandalyeye koydu, yeniden içeri kapandı.

Delesov omuzlarını silkti, gülümsedi.

— Daha başka ne yapabilirim? Benim suçum ne? diye söylendi.

Geç vakit eve döndüğünde ilk sorusu:

— Ee, müzisyen nasıl? oldu.

Zahar çınlayan sesiyle kısaca:

— Kötü! diye cevap verdi. Hep içini çekiyor, öksürüyor, bir şey söylemiyor, yalnız dört beş kere şarap rica etti. Ne yapayım, bir keresinde verdim. Yoksa, Dmitriy İvanoviç, zavallıyı mahvederiz. İşte kâhya da böyle...

— Keman çalmadı mı?

Zahar gülümsemeyle cevap verdi.

— Elini bile sürmüyor. İki üç kere aldım, içeri götürdüm; şöyle usulcacık aldı, sonra tekrar dışarıya getirdi. E, içki vermemi emreder misiniz?

— Hayır, bir gün daha bekleyelim, ne olacağını görelim. Şimdi ne yapıyor?

— Konuk odasına kapandı.

Delesov odasına gitti; birkaç Fransızca kitap, bir de Almanca İncil aldı, Zahar'a:

— Bu kitapları yarın odasına koy. Bana bak, sakın dışarı bırakma, dedi.

Ertesi sabah Zahar, müzisyenin bütün gece uyumadığını haber verdi. Hep odalarda gezmiş, büfeye gelmiş, dolabı ve kapıyı açmaya uğraşmış, fakat uğraşması boşunaymış, her şey kilitliymiş. Uyur numarası yapan Zahar, onun karanlıkta kendi kendine bir şeyler mırıldandığını, elini kolunu salladığını işitmiş.

Her geçen gün Albert daha üzüntülü oluyor, daha az konuşuyordu. Delesov'dan çekiniyor gibiydi, gözleri karşılaşınca yüzünde marazlı bir ürperti beliriyordu. Eline ne kitap, ne de keman alıyor; sorulan sorulara cevap bile vermiyordu.

Müzisyenin gelişinin üçüncü günü Delesov eve geç vakit döndü, yorgun ve tedirgindi. Bütün gün sağa sola koşmuş, başlangıçta çok kolay ve basit gelen işleriyle uğraşmış, ama her zaman olduğu gibi, artan çabasına rağmen bir adım olsun ileri gidememişti. Bundan başka oyun oynamak için gittiği kulüpte ütülmüştü. Keyifsizdi, Albert'in üzücü durumunu öğrenince Zahar'a:

— Of, Allah müstahakını versin! diye bağırdı. Yarın ondan, yanımda kalıp tavsiyelerimi tutmayı isteyip istemediğini kesinlikle öğreneceğim. Hayır, böyle olmaz! Elimden gelen her şeyi yaptığımı sanıyorum...

Kendi kendine şöyle düşünüyordu: "Gel de in-

canoğluna iyilik yap! Onun için zahmete katlanıyor, pis haliyle evime alıyorum. Herkesten çekinir oldum. Uğraşıp didiniyorum, fakat o, zevkim için onu kafese sokan bir zalimmişim gibi bakıyor bana. Daha önemlisi, kendi kendine bir adım bile ilerlemek istemiyor. Bunun gibilerin hepsi böyle işte. (Bu "hepsi" sözü insanlara, özellikle bugün işinin düştüğü kimselere aitti.) Peki, ona şimdi ne oluyor? Ne düşünüyor, niye kederleniyor? Onu çekip aldığım sefaleti için mi üzülüyor? İçinde bulunduğu hor görülmüşlüğüne mi? Kurtardığım dilenciliğine mi? Böyle düşünüyor olmalı, şereflice yaşamayı görmek bile ona zor geliyor çünkü!.."

Delesov kararını vermişti. "Hayır, çocukça bir harekette bulundum... Daha kendi işimizi düzene sokmamışken, başkalarınınkini düzeltmeye yeltenmek neyimize?" Müzisyeni hemen o gün salmak istedi, ama biraz düşündü ve ertesi güne bıraktı.

Geceleyin, Delesov'u, holde devrilen masanın gürültüsü, ayak patırtıları, insan sesleri uyandırdı. Mumu yaktı, şaşkınlıkla kulak kabarttı. Zahar:

— Durun, Dmitriy İvanoviç'e söyleyeceğim, diyordu.

Albert'in sesi anlamsız, sert sert bir şeyler homurdanıyordu. Delesov ayağa fırladı, mum elinde hole koştu. Zahar geceliğiyle kapının önünde duruyordu. Albert pardesü ve şapkasını giymiş, bir yandan Zahar'ı kapının önünden iterken, bir yandan da ağlamaklı bir sesle bağırıyordu:

— Nasıl olur da sen beni bırakmazmışsın! Nü-

fus kâğıdım var, sizin bir şeyinizi de götürmedim. Üstümü arayabilirsiniz. Emniyet müdürüne kadar çıkacağım.

Kapıyı sırtıyla tutmaya devam eden Zahar efendisine:

— Bakın, Dmitriy İvanoviç, dedi. Geceleyin kalkmışlar, anahtarları paltomun cebinden bulmuşlar, tam bir sürahi tatlı şarabı içmişler. İyi bir şey mi sanki? Şimdi de gitmek istiyorlar. Siz emir verdiniz, onun için ben de bırakamazdım.

Delesov'u gören Albert, Zahar'a daha sert çıkışmaya başladı. Sesini yükselttikçe yükselterek:

— Beni kimse tutamaz! Buna hakkı yok! diye bağırıyordu.

Delesov:

— Zahar, sen git, dedi.

Albert'e dönerek:

— Ben sizi tutmak istemem, tutamam da, fakat yarına kalmanızı tavsiye ederim, diye devam etti.

Albert, Delesov'a bakmaksızın, yalnız Zahar'a dönerek, gittikçe şiddetlenen bir sesle bağırıyordu:

— Beni kimse tutamaz! Emniyet müdürüne gideceğim.

Sonra şiddetli bir sesle:

— İmdat! diye bağırmaya başladı.

Zahar kapıyı açarak:

— Ne bağırıyorsunuz? dedi. İşte, sizi tutan yok!..

Albert bağırmaktan vazgeçti. Lâstik ayakkabılarını giyerken: "Başaramadınız, değil mi? Beni ge-

bertmek istemiştiniz. Olmadı işte..." diye kendi kendine mırıldanıyordu. Allaha ısmarladık demeden, anlaşılmaz sözler söyleyerek dışarı çıktı. Zahar müzisyenin yolunu dış kapıya kadar aydınlattı ve geri döndü. Efendisine:

— Oh, Allaha şükür, Dmitriy İvanoviç! dedi, günaha girecektik nerdeyse. Sadaka versek yeri var!

Delesov başını salladı, cevap vermedi. Müzisyenle birlikte geçirdikleri ilk iki akşam canlı bir şekilde hatırına geldi, kendi yanlışı dolayısıyle Albert'in burada geçirdiği son iki hüzünlü geceyi hatırladı. Öncelikle bu garip adamın ilk görüşte onda uyandırdığı o şaşkınlık, hayranlık, sevgi, şefkat aklına geldi. "Şimdi ne yapmalı?" diye düşünmeye başladı. "Parasız pulsuz, sırtında kışlık elbisesi olmadan, gecenin ayazında, yapayalnız." Zahar'ı arkasından göndermek istedi, fakat vakit geçmişti artık.

— Dışarısı soğuk mu?

— Sert bir ayaz var. Dmitriy İvanoviç, söylemeyi unutmuşum, bahara kadar daha odun almak gerekecek.

— Ama nasıl olur? Daha var diyordun?

VII

Dışarısı gerçekten soğuktu, fakat Albert'in soğuğu falan dinlediği yoktu, içmiş olduğu şaraptan ve kavgadan sonra kızışmıştı.

Sokağa çıkınca çevresine bakındı, ellerini se-

vinçle oğuşturdu. Sokak bomboştu, uzun fener dizisi kırmızı ışıklarıyla ortalığı yeni aydınlatıyordu. Gök parlak ve yıldızlıydı, Delesov'un dairesinde aydınlanan bir pencereye dönerek:

— Aldınız mı? dedi.

Paltonun altında ellerini pantalon ceplerine sokup öne doğru eğilerek, sokağın sağından ağır ve düzensiz adımlarla yürüdü gitti. Bacaklarında, midesinde fazlaca bir ağırlık duyuyordu; kafasında bir şey uğulduyor, görülmez bir kuvvet onu bir yandan öbür yana atıyor, ama o hep Anna İvanovna'nın evi doğrultusunda ileri doğru yürüyor, yürüyordu... Zihninde tuhaf, bağlantısız düşünceler dolaşıyordu. Kâh Zahar'la son atışmasını, kâh nedense denizi, vapurla Rusya'ya ilk gelişini, kâh önünden geçtiği bir dükkânda bir dostu ile birlikte geçirdiği bir geceyi hatırlıyordu. Kâh tanıdığı bir ezgi hayalinde çalınmaya başlıyor ve tutkusunun nedenini, tiyatrodaki korkunç geceyi hatırlıyordu. Fakat bütün bağıntısızlığına rağmen anıları öyle bir parlaklıkla canlanıyordu ki, gözlerini kapayınca, neyin daha çok gerçek olduğunu anlayamıyordu. Acaba yaptıkları mı, yoksa düşündükleri mi? Adımlarını attığını, sallanırken bir duvara tosladığını, çevresine bakarak bir sokaktan öbürüne geçtiğini hatırlamıyordu bile... Hatırlayıp duyduğu tek şey, hayal şeklinde değişip karışarak kafasında beliren düşüncelerdi.

Küçük Deniz sokağından geçerken Albert tökezledi ve düştü. Biraz sonra kendisine gelince, önün-

de koskoca, şatafatlı bir yapı gördü; yine ileri doğru yürüdü. Gökte ne yıldızlar görünüyordu, ne şafak, ne ay... Fenerler bile yoktu, gene de her şey açıkça seçiliyordu. Sokağın sonunda yükselen bir evin pencerelerinde ışıklar yanıyor, fakat bu ışıklar yanıma gibi salınıyorlardı. Ev, Albert'in önünde yaklaştıkça yaklaşıyor, büyüdükçe büyüyordu. Albert geniş kapılardan içeri girince, bu ışıklar kayboluverdi. İçerisi karanlıktı. Seyrek adımları kemerlerin altında çınlıyor, birtakım gölgeler, o yaklaştıkça kayarak gözden siliniyordu.

Albert: "Buraya niçin geldim ben?" diye düşündü; yenilmez bir kuvvet onu ileriye, büyük salonun derinliğine çekiyordu... Orada yüksekçe bir yer vardı, bu yükseltinin çevresinde birtakım küçük insanlar konuşmadan duruyorlardı. Albert: "Konuşacak olan kim?" diye sordu. Kimse ona cevap vermedi. Yalnız birisi ona yükseltiyi gösterdi. Orada benekli sabahlığı ile uzun boylu, zayıf, diken diken saçlı bir adam duruyordu. Albert dostu Petrov'u hemen tanıdı. "Onun burada bulunması ne tuhaf." diye düşündü. Petrov birini göstererek: "Hayır, kardeşlerim! Aramızda yaşayan o adamı tanımadınız, onu anlamadınız! O, satılık bir sanatçı, makine gibi bir icracı, bir deli, düşmüş bir insan değildir. O bir dahi, aramızda farkedilip değeri anlaşılmadan yok olan bir müzik ustasıdır." Albert, dostunun kimden sözettiğini anlayıverdi, fakat onu utandırmak istemediğinden alçak gönüllülükle başını önüne eğdi.

Ses devam ediyordu: "O, hepimizin hizmet et-

tiğimiz kutsal ateşten yanıp kül oldu, fakat Tanrı'nın içerisine koyduğu yeteneği kullanmasını bildi. Bundan dolayı da, o, büyük olarak adlandırılmalıdır. Siz onu hor görüyor, üzüyor, küçük düşürüyordunuz, ama o, ölçüsüz derecede yüksekti, yüksektir ve yüksek kalacaktır. O mutludur, o iyi kalplidir. Sevse de, küçümsese de herkese karşı eşit davranır. Hizmet ettiği tek şey Tanrı vergisi olan sanattır. Bir şeye, dünyanın kuşkusuz tek mutluluğu, "güzelliğe" tapar." Ses şiddetle bağırdı: "İşte bakın, kimdir o! Önünde hepiniz yere kapanın! Dize gelin!"

O sırada başka bir ses salonun karşı köşesinden yavaş yavaş konuşmaya başladı. Albert'in Delesov'a ait olduğunu anladığı bu ses: "Onun önünde diz çökmek istemiyorum. Onun neresi büyük? Sonra niçin önünde diz çökecekmişim? Acaba o şeref ve doğrulukla hareket etti mi? Topluma bir fayda getirdi mi? Borç para alarak ödemediğini, bir sanatçı arkadaşının kemanını götürüp rehine verdiğini biz bilmiyor muyuz sanki?" Başını daha çok önüne eğen Albert: "Aman Tanrım, bütün bunları o nereden biliyor?" diye düşündü. "Değersiz adamlara yaltaklandığını, hem de para yüzünden yaltaklandığını bizler bilmiyor muyuz sanıyorsunuz?" diye devam ediyordu aynı ses. "Tiyatrodan kovulduğunu bilmiyor muyuz? Anna İvanovna'nın onu polise teslim ettirmek istediğini de mi?.."

Albert:

— Hay Allahım? Bütün bunlar doğru, beni sen

esirge! Bunları neden yaptığımı ancak Sen biliyorsun! diye söyleniyordu.

Petrov'un sesi yine konuşmaya başladı: "Kesin sesinizi! Onu hangi hakla suçluyorsunuz? Acaba siz onun yaşayışını biliyor musunuz? Onun heyecanlarını tattınız mı? (Albert: — Doğru, doğru, diye fısıldıyordu.) Sanat, insan gücünün en yüksek görünümüdür. Bu güç ancak seçkin kimselere verilir ve onu öyle bir yüksekliğe çıkarır ki, orada insanın başı döner, bilinçli kalması zorlaşır. Her savaşta olduğu gibi, sanatta da kendilerini görevlerine adayan, amaçlarına ermeden yok olan kahramanlar vardır."

Petrov sustu, Albert başını kaldırdı, yüksek sesle bağırdı: "Doğru, doğru!" Fakat sesi işitilmeden ölüp gitti. Ressam Petrov sertçe ona dönerek: "Bu sizinle ilgili değildir." dedi. Sonra devam etti: "Onu küçük görün, hor görün, ama içinizde en iyisi ve mutlusu odur!"

Bu sözleri ruhunda bir mutlulukla dinleyen Albert dostuna yaklaştı, onu öpmek istedi.

Petrov: "Yıkıl karşımdan, ben seni tanımıyorum. Git kendi yoluna, yoksa evine varamayacaksın..." cevabını verdi.

Yol kavşağında bir gece bekçisi:

— Sarhoş sarhoş burada ne sallanıyorsun? Evine varamayacaksın! diye bağırıyordu.

Albert durakladı, bütün gücünü topladı, sallanmamaya çalışarak ara sokağa saktı.

Anna İvanovna'nın evine birkaç adımı kalmıştı.

Holün ışıkları avlunun karlarına düşüyordu, bahçe kapısının önünde kızak ve kupa arabaları vardı.

Üşüyen elleriyle korkuluğa sarılarak merdivenlerden yukarıya koştu, zili çaldı.

Hizmetçi uykulu yüzünü kapının deliğine yaklaştırdı, Albert'e öfkeyle baktı.

— Olmaz! diye bağırdı. Bırakamam sizi, hanımefendi emretti.

Sonra deliğin kapağını çarptı. Müzik ve kadın sesleri merdivene kadar geliyordu. Albert yere oturdu, başını duvara dayadı, gözlerini yumdu. Hemen o anda aynı bağlantısız hayaller kalabalığı yeni bir kuvvetle zihnini sardılar, onu kollarına aldılar ve düşlerin özgür güzel ülkesine sürükleyip götürdüler. Hayalinde, elinde olmadan "Evet, o en iyisi ve en mutlusudur!" sözleri tekrarlanıyordu. İçerden polka sesleri işitiliyordu. Bu sesler de onun en iyi ve mutlu olduğunu söylüyordu. Yakın kiliseden bir çan sesi de aynı şeyi söylüyordu: "Evet, o en iyi ve en mutludur." Albert düşünüyordu: "Yine salona gideyim, Petrov bana daha çok şeyler söyleyecektir."

Salonda kimsecikler yoktu, ressam Petrov'un yerine, yükseltide Albert kendisi duruyor, sesin önceden söylediği şeyleri kendisi kemanıyla çalıyordu. Kemanın tuhaf bir yapılışı vardı: Bütünüyle camdandı. Ses vermesi için de Albert'in iki koluyla kucaklaması ve göğsüne hafifçe bastırması gerekiyordu. Sesler Albert'in daha önce işittiklerinden çok daha tatlı, çok daha okşayıcıydı. Kemanı göğsüne bastırdıkça sevinci artıyor, daha çok haz duyuyordu.

Sesler şiddetlendikçe gölgeler daha hızlı kaçışıyor, salonun duvarları parlak bir ışıkla aydınlanıyordu. Kemanı ezmemek için çok dikkatli çalmak gerekiyordu. Bu cam çalgıyı Albert çok dikkatli ve güzel çalıyordu. Kimsenin bir daha işitmeyeceğini hissettiği eserlerdi onun çaldığı. Başka uzak ve boğuk bir ses onu kendine çektiği zaman Albert yorulmaya başlamıştı. Bu, çan sesiydi. Ses hep "Evet" sözünü söylüyordu. Uzak ve yüksekten uğuldarken çan: "Size zavallı görünüyor, hepiniz onu küçümsüyorsunuz, halbuki o en iyi ve en mutludur! Bu çalgıyı kimse hiçbir zaman çalamayacaktır."

Bu tanıdık sesler Albert'e öyle akıllıca, öyle yeni, öyle haklı geldi ki, kucakladığı kemanı çalmaktan vazgeçti; kımıldanmamaya çalışarak ellerini ve gözlerini havaya kaldırdı. Kendini çok sevinçli, çok mutlu hissediyordu. Salonda kimsenin bulunmamasına aldırmadan göğsünü şişirdi, başını gururla dikleştirdi, herkesin kendisini görebilmesi için yükseltide ayakta durdu. Birdenbire birinin eli omuzuna usulca dokundu, geriye dönünce yarı karanlıkta bir kadın gördü. Kendisine hüzünle bakıyor, başını olmaz anlamında sallıyordu. Albert hemen yaptığı şeyin ayıp olduğunu anladı, kendinden utanmaya başladı. Kadına sordu: "Nereye böyle?" Kadın ona bir daha dik dik, uzun uzun baktı, başını kederle eğdi. Bu, sevdiği kadının kendisi, hem de ta kendisiydi, elbisesi de aynıydı. Dolgun beyaz boynunda bir sıra inci vardı, çok güzel kolları, dirseklerinden yukarıya kadar çıplaktı. Albert'in elinden tutup salondan

dışarıya çıkardı. Albert: "Çıkış bu taraftan!" dedi, kadın cevap vermeden gülümsedi, onu salondan çıkardı. Salonun eşiğinde Albert ay ve su gördü. Gerçekte olduğu gibi su aşağıda, ay da yukarıda değildi, fakat gerçekte olduğu gibi, ay beyaz ve yuvarlaktı. Ay ve su her yerde birlikteydiler. Yukarıda, aşağıda, yanda, onların çevresinde, hep yanyana bulunuyorlardı. Albert kadınla birlikte suya atıldı, her şeyden çok sevdiği varlığı sevmenin ancak şimdi mümkün olduğunu anladı. Onu kucakladı ve dayanılmaz bir mutluluk duydu. Kendi kendine: "Yoksa bu rüyada mı oluyor?" diye sordu. Hayır değil! Bu bir gerçek, gerçekten fazla bir şeydi. Bu bir gerçek ve hatırlamaydı. Hazzını duyduğu bu anlatılmaz mutluluğun o dakikada geçip gittiğini, bir daha da geri dönmeyeceğini hissetti. Kadına sordu: "Ben niçin ağlıyorum?" Kadın konuşmadan kederle ona baktı. Albert bununla onun neyi anlatmak istediğini sezdi. "Ben sağken bu nasıl olur?" dedi. Kadın cevap vermeden ileriye hareketsizce bakıyordu. Albert dehşetle: "Ne korkunç! Sağ olduğumu ona nasıl anlatmalı?" diye düşündü. "Hey Allahım, evet, ben sağım, beni anlayın!" diye fısıldıyordu.

Ses: "O en iyidir ve en mutludur." diyordu. Fakat bir şey gittikçe artan bir ağırlıkla onu sıkıyordu. Bu ay mı, yoksa su muydu; kadının gözyaşları yahut kucaklaması mıydı, bilemiyordu. Yalnız gerekli olanı söyleyemiyeceğini, her şeyin çok geçmeden biteceğini hissediyordu.

Anna İvanovna'nın evinden çıkmakta olan iki kişinin ayağı eşikte uzanan Albert'e takıldı. Biri geriye dönerek evin hanımına seslendi:

— Vicdansızlık sizin yaptığınız! Adamcağızı dondurabilirdiniz.

Evin hanımı şaşırarak:

— Ah, bu benim Albert! dedi.

Sonra hizmetçisini çağırdı:

— Anyuşka! Koyun şunu odalardan birine.

Odaya baygın halde götürülürken Albert mırıldanıyordu:

— Bakın ben sağım, beni niçin gömüyorsunuz?

KORNEV VASİLYEV

I

Korney Vasilyev, köyüne son gelişinde 54 yaşlarındaydı. Kıvırcık gür saçlarında ağarmış tek bir tel yoktu, elmacık kemiklerine kadar çıkan siyah sakalına ise yeni yeni kır düşüyordu. Dolgun, kırmızı bir yüzü; kalın, kuvvetli ensesi; bakımlı şehir hayatı yaşamaktan semirmiş, dayanıklı vücudu vardı.

Yirmi yıl önce, askerliğini bitirirken evine eli paralı dönmüştü. Önce bir dükkân açtı, sonra dükkânı kapatarak celepliğe başladı. Çerkası'ya "mal" (hayvan) almaya gidiyor, bunları Moskova'ya getirip satıyordu.

Gayi köyündeki taştan yapılmış, saç damlı evinde yaşlı anası, (biri kız, biri oğlan) iki çocuğuyla karısı, on beş yaşlarında sağır bir yeniyetme olan öksüz yeğeni, bir de yanaşma kalıyorlardı. Korney iki kere evlenmişti. Birinci karısı zayıf, hastalıklı bir kadındı; ona hiç çocuk bırakmadan öldü. Korney genç yaşında dul kalınca, ikinci kez, komşu köyden yoksul bir dulun sağlıklı, genç kızıyla evlendi. İkinci karısından çocukları oldu.

Moskova'da son mal satışı çok kârlı geçmiş, Korney'in elinde birdenbire 3000 rubleye yakın para toplanmıştı. Bir hemşehrisinden, köyünün yakının-

da, iflâs efen bir pomeşçik'e (1) ait korunun uygun fiatla satıldığını işitince ormancılıkla da uğraşmaya karar verdi. Zaten bu işten anlardı; askere gitmeden önce, ormanda, bir kereste tüccarının kâhyasının yanında çalışmıştı.

Korney, Gayi'ye giden yolun üzerindeki istasyonda inince, orada, köylüsü kör Kuzma'yla karşılaştı. Kuzma, bir çift uzun tüylü, lâğar atını kızağına koşarak, Gayi'den, yolcu almak için her trene çıkardı. Kendisi yoksuldu, bu yüzden zenginleri, özellikle Korney'i hiç sevmezdi. Onu Kornyuşka (2) diye çağırırdı.

Korney, sırtında koyun postundan kürkü, onun üzerinde gocuğu, elinde ufak valiziyle istasyonun merdivenlerine çıktı. Orada durup göbeğini dışarı çıkartarak, derin derin soluk aldı, sağına soluna bakındı.

Vakitlerden sabahtı. Hafif ayaz vardı; hava durgun, kapalıydı.

— Hey Kuzma dayı, yolcu bulamadın mı? diye seslendi. Beni götürür müsün?

— Bir rubleyi verirsen götürürüm tabiî.

— Haydi oradan, yedi grivennik (3) nerene yetmez...

— Göbeğini şişirdin şişirdin, şimdi de yoksulun otuz kapiğine göz dikersin, değil mi?

— Peki, senin dediğin olsun.

---

(1) Geniş arazi sahibi soylu kişi, derebeyi, ağa.
(2) Korneycik.
(3) 10 kapik.

Korney böyle diyerek küçük kızağa valizini, çıkınını koydu; kendisi de arkadaki yere genişçe yayıldı.

Kuzma kızağın önünde kalmıştı.

— Haydi, sür bakalım!

İstasyonun önündeki bozuk alandan düz yola çıktılar.

— E, anlat bakalım, köyde ne var ne yok? diye sordu Korney.

— Hiç, ne olsun, işler kötü.

— Neden öyle?.. Benim ihtiyar sağ mı?

— Sağ, sağ... Geçenlerde kilisede gördüm. İhtiyarın sağlığı yerinde. Genç karın da iyi... Yeni yanaşma tuttu.

Kuzma bunları söylerken tuhaf tuhaf gülüyor gibi geldi Korney'e.

— Ne yanaşması?.. Piyotr'a ne olmuş?

— Hastalandı. Karın da Kamenkaların Yevstigney Belıy'ı tuttu. Kendi köylüsü...

— Demek öyle! dedi Korney.

Korney daha Marfa'yı istetirken kadınların bazı sözleri kulağına çalınmıştı.

— Ya işte, Korney Vasilyeviç!.. Kadınlar çok serbest olmaya başladılar.

— Doğru söylüyorsun... Senin boz at da çok yaşlanmış.

Korney Vasilyeviç konuşmayı orada kesmek için konuyu değiştirmişti.

— Eh, artık ben de genç sayılmam. Sahibine göre at.

Kuzma böyle söyleyerek uzun tüylü topal ata kırbacını salladı.

Yarı yolda bir han vardı. Buraya gelince Korney kızağı durdurup hana doğru yürüdü. Kuzma ise atları boş bir tekneye yanaştırdı. Başı önde, koşumları düzeltirken, Korney'in kendisini çağırmasını bekliyordu.

Hanın sahanlığına çıkan Korney, oradan;

— Kuzma dayı, haydi sen de gel, diye seslendi. Bir kadeh bir şey içersin.

Kuzma acele etmiyormuş gibi yaparak:

— Eh, geliriz bakalım, dedi.

Korney bir şişe açtırarak önce Kuzma'nın bardağını doldurdu. Sabahtan beri ağzına tek lokma koymamış olan arabacının başı hemen dumanlandı. Böyle olunca da, Korney'e sokulup sesini alçaltarak, köyde söylenenleri ona anlatmaya başladı. Söylenenlere bakılırsa, karısı Marfa eski sevgilisini yanaşma tutmuş, onunla yaşıyordu.

İyice sarhoş olan Kuzma:

— Beni ilgilendirmez, ama sana acıyorum, diyordu. Çok kötü bir şey, herkes gülüyor. Anlaşılan seninkinin günahtan korktuğu yok. 'Bekle sen, görürsün. Gün olur, kendisi gelir." dedim. İşte böyle kardeşim Korney Vasilyeviç!

Korney, Kuzma'nın anlattıklarını sesini çıkarmadan dinledi. Pırıl pırıl parlayan kara gözlerinin üzerindeki gür kaşları yavaş yavaş aşağı düştü.

Şişe bitince Kuzma'ya sordu.

— E, atları suvaracak mısın? Değil mi? Haydi öyleyse, gidelim...

Sonra han sahibine borcunu ödedi, dışarı çıktı.

Köye akşam karanlığında gelebildiler. Korney'in karşısına ilk çıkan, yol boyunca kafasından bir türlü atamadığı Yevstigney Belıy oldu. Selâm verdi ona. Şuraya buraya koşturan adamın açık sarı saçları altındaki zayıf yüzünü görünce, Kuzma'nın söyledikleri geldi hatırına. "Yalan söylemiştir ihtiyar köpek!" diye düşündü. "Ama kimbilir! Kendim öğrenirim en iyisi..."

Atının yanında duran Kuzma tek gözünü Yevstigney'e kırptı.

— Demek bizde kalıyorsun? diye sordu Korney.

— Öyle... Bir yerde çalışmazsak olmaz.

— İçerde soba yanıyor mu?

— Yanmaz olur mu? Matvevna (1) orada.

Korney merdivenlere tırmandı. Sesleri işiten Marfa da sofaya çıkmıştı. Kocasını görünce birden yüzü kızardı, özellikle tatlı bir sesle, çabucak selâm vererek:

— Annemle biz de artık umudumuzu kesmiştik, dedi.

Sonra kocasının arkasından oturma odasına girdi.

— E, ne var ne yok? Ben gideli beri nasılsınız? diye sordu Korney.

— Eskisi gibi...

(1) Marfa Matvevna.

Marfa böyle diyerek, eteğini çekip duran iki yaşındaki kızını kollarına aldı, çocuğa süt vermek için, geniş, kararlı adımlarla sofaya çıktı.

Korney gibi kara gözleri olan annesi, bu sırada, keçe çizmeler içindeki ayaklarını sürüye sürüye girdi içeri. Titreyen başını sallayarak:

— Sağ ol oğul, gelip hatırımızı sordun, dedi.

Korney annesine hangi iş için uğradığını söyledi, o anda da Kuzma'yı hatırlayarak para vermek için dışarı davrandı. Kapıyı yeni açmıştı ki, tam karşısında, avluya çıkan kapının önünde Marfa'yla Yevstigney'i gördü. Birbirlerine iyice sokulmuşlardı, Marfa bir şeyler anlatıyordu. Korney'i görür görmez Yevstigney kendini avluya attı, Marfa ise semaverin yanına gelerek üzerinde uğuldayıp duran boruyu düzeltmeye başladı.

Korney bir şey söylemeden, eğilerek duran karısının arkasından geçti; kızaktan çıkını aldıktan sonra Kuzma'yı çay içmeye içeri çağırdı. Çaya oturmadan önce Korney herkese Moskova'dan aldığı armağanları dağıttı: Annesine yün bir atkı, Fedka'ya (oğlu) resimli bir kitap, sağır yeğenine yelek, karısına ise entarilik basma.

Çay içerken Korney, kaşları çatık, konuşmadan oturuyor; neşesiyle herkesi güldüren yeğenine baktıkça arada bir isteksiz isteksiz gülümsüyordu. Çocukçağız yeleğe o kadar memnun olmuştu ki, ikide bir katlayıp açıyor, üstüne giyiyor, kendi elini öpüyor, Korney'e bakıp bakıp gülümsüyordu.

Çaydan ve akşam yemeğinden sonra Korney, ka-

rısı ve kızıyla birlikte yattıkları odasına çekildi hemen. Marfa kapkacağı yıkamak için mutfakta kaldı. Masada dirseklerine dayanarak oturan Korney karısını bekliyordu. Ona olan öfkesi büyüdükçe büyüyordu içinde. Bir şeyle oyalanmış olmak için duvardan hesap kutusunu (1) aldı, cebinden de not defterini çıkararak hesap yapmaya başladı. Bir yandan hesap yaparken bir yandan da kapıyı gözetliyor, dışarda konuşulanlara kulak kabartıyordu.

Birkaç kere kapının açılıp sofaya birinin girdiğini işitti ama karısı değildi bu. En sonunda yatak odasının kapısı sarsılarak açıldı, içeriye kucağında çocukla, kırmızı entarili, kızarık yüzlü, güzel karısı girdi.

— Yolda çok yorulmuşsundur, dedi gülümseyerek.

Kocasının asık suratını görmezlikten geliyordu. Korney bir şey söylemeden ona şöyle bir baktı, hesaplayacağı bir şey kalmadığı halde yeniden işine koyuldu.

Marfa çocuğu kucağından yere indirip oda bölmesinin arkasına geçerek:

— Vakit de geçti, dedi.

Yatağı düzelttikten sonra kızı yatırdığını işitti Korney. Kuzma'nın "Herkes gülüyor..." deyişini hatırladı. "Şimdi görürsün!" diye geçirdi içinden. Güçlükle soluk alarak yavaş yavaş yerinden kalktı, elin-

(1) Bir kutu içinde millere dizilmiş onar adetlik on dizi yuvarlak. (Çeviren)

deki kalem artığını yelek cebine koydu, hesap kutusunu duvara astıktan sonra bölme kapısına doğru yürüdü. Karısı yüzünü tasvirlere çevirmiş dua ediyordu. Durdu, bekledi. Karısının haç çıkarması, eğilip kalkması, mırıldanarak dua okuması epey sürdü. Sanki işini çoktan bitirmiş de her şeyi baştan bir daha, bir daha yapıyor gibiydi. Ama işte son kez yere kadar eğilip doğruldu, içinden birtakım dua sözleri mırıldandı, sonra yüzünü ona çevirdi.

Kızını göstererek:

— Agaşka uyudu, dedi; yüzünde bir gülümsemeyle gıcırdayan karyolaya oturdu.

Korney kapıdan içeri girerken sordu:

— Yevstigney çoktandır mı burada?

Marfa acele etmeden kalın saç örgülerinden birini omuzundan aşırıp göğsüne bıraktı, örgüyü becerikli parmaklarıyla çözmeye başladı. Kocasının yüzüne dik dik bakarken gözlerinin içi gülümsüyordu.

— Yevstigney mi? Kimbilir, iki-üç hafta olsa gerek...

— Onunla yaşıyormuşsun, öyle mi?

Marfa sert, sık saç örgüsünü elinden bıraktı, ama hemen yeniden yakalayarak çözmeye devam etti. Yevstigney kelimesini söylerken sesi çınlayarak:

— Kim uydurur böyle şeyleri!.. dedi. Yevstigney'le yaşıyormuşum! Saçma! Sana bunu kim söyledi.

Korney güçlü yumruklarını sıktı.

— Söyle, doğru mu dedikleri?

— Bırak şimdi bu saçmaları!.. Çizmelerini çıkartayım mı?

— Haydi cevap ver! diye üsteledi Korney.

— Şuna bakın, kala kala Yevstigney'e mi kaldım!.. Kim söyledi sana bu kuyruklu yalanı?

— Sofada onunla ne konuşuyordun?

— Ne mi konuşuyordum? Fıçıya çember geçirmesini söylüyordum. Hem neden sen öyle üstüme düşüyorsun?

— Sana doğruyu söyle diyorum! Yoksa seni gebertirim! Aşağılık, pis karı!

Böyle diyerek karısının saç örgüsüne yapıştı.

Marfa saçlarını kocasının elinden çekip kurtardı, acıdan yüzü buruştu.

— Zaten kavga etmekten başka bir işe yaramazsın. İyi bir şey gördüm mü ki senden? Böyle hayat yaşandıktan sonra ne yaptığını bilmez insan!..

Korney karısının üstüne yürüdü.

— Söyle ne yaparmışsın!

— Nedir öyle saçlarımın yarısını yoldun? Şuna bak! Bir de üstüme yürüyor!.. Söylesene neden bana sataşıp duruyorsun?

Korney daha fazla dayanamadı, karısını kolundan yakaladığı gibi karyolaya yatırdı; başına, böğürlerine, göğsüne vurmaya başladı. Vurdukça öfkesi artıyordu. Marfa bağırıyor, yumruklardan korunuyor, kaçmaya çalışıyor, ama kocasının elinden kurtulamıyordu. O sırada çocuk uyanarak:

— Anneciğim! çığlıklarıyla annesine doğru atıldı.

Korney kızı kolundan yakaladı, çekip annesinden kopardı. Sonra kedi yavrusu gibi bir köşeye fırlattı. Çocuk bir çığlık attıktan sonra birkaç saniye sesi çıkmadı.

Marfa:

— Haydut! Çocuğu öldürdün! diyerek kızının yanına gitmek istedi.

Ama Korney onu bir kere daha tutup göğsüne öyle bir vuruş vurdu ki, kadıncağız sırt üstü yere düşerek sesini kesti. Yalnız kızın ardı arası kesilmiyen çığlıkları işitiliyordu.

Örtüsüz, dağınık, kır saçlarıyla ihtiyar kadın başı titreyerek, sallana sallana içeri girdi; ne Korney'e, ne de Marfa'ya bakmaksızın doğruca ağlayan torununun yanına gidip onu yerden aldı.

Korney derin derin soluk alarak ayakta duruyor, buraya niçin geldiğini anlamak ister gibi aval aval bakınıyordu.

Marfa başını kaldırdı, kana bulanmış yüzünü gömleğine silerken inliyordu.

— Zalim! Haydut! Haydi ne yapacaksan yap! Yevstigney'le yaşadım da, yaşıyorum da... Hem Agaşka da senin kızın değil! Ondan oldu işte!..

Bunları çabucak söyleyerek yumruklardan sakınmak için dirseğini yüzüne siper etti. Ama Korney, bunlardan bir şey anlamamış gibi, burnundan soluyarak çevresine bakınıyordu.

İhtiyar kadın, çığlıklarının arkası kesilmeyen çocuğun ters dönerek sarkan kolunu oğluna gösteriyordu.

— Kıza bak ne yapmışsın! Kolu kırılmış!

Korney bir şey söylemeden geriye döndü, sofaya çıkıp merdivenlere doğru yürüdü.

Dışarda hava gene öyle kapalı, ayazdı. Cayır cayır yanan alnına, yanaklarına kırağı tanecikleri düşüyordu. Korney bir basamağa oturarak korkuluklardan topladığı karları avuç avuç yedi. Ta içerden Marfa'nın inlemeleriyle kızın acıklı çığlıkları işitiliyordu. Sonra yatak odasının kapısı açılarak, annesi, torunu kucağında sofaya çıktı, oradan geçip oturma odasına girdi. Korney oturduğu yerden kalktı, yatak odasına doğru yürüdü.

İyice kısılan lâmba masada ölgün ölgün yanıyordu. Marfa'nın, o içeri girince artan inlemeleri geliyordu bölmenin arkasından. Korney sesini çıkarmadan giyindi, sedirin altından valizini aldı, içine öteberisini koyup iple bağladı.

— Suçum neydi de dövdün beni? Ha, söylesene?.. Ben sana ne yaptım? diyordu Marfa acıklı sesiyle.

Sonra sesi daha da değişerek, öfkeyle:

— Katil! Haydut! Bak sana ne yapacağım! Mahkemeye vereyim de gör! diye söyleniyordu.

Korney bir şey söylemeden kapıyı ayağıyla itti, hem öyle hızlı itti ki, ta duvarlar sarsıldı.

Oturma odasına girerek orada uyuyan sağır yeğenini uyandırdı, ona kızağı koşmasını söyledi. Uykusu ağır olan çocuk, "Ne oluyoruz?" dercesine şaşkın şaşkın baktı amcasına, iki eliyle birden saçlarını kaşımaya başladı. En sonunda kendisinden istenileni anlayarak yerinden fırladı; keçe çizmeleri-

ni, yırtık gocuğunu giydi, feneri kaptığı gibi ahıra yollandı.

Korney küçük kızağı içinde, yeğeniyle birlikte avludan dışarı çıkıp bir gün önce Kuzma'yla geldikleri yoldan gerisin geriye gitmeye başladığı zaman ortalık iyice ağarmıştı.

Trenin kalkmasından beş dakika önce istasyona vardılar. Sağır çocuk, amcasının biletini aldıktan sonra valiziyle vagona yerleştiğini, tren hareket ederken kendisine başını salladığını, sonra da gözden kaybolup gittiğini gördü.

Marfa'nın yüzündeki eziklerden başka iki kaburga kemiği kırılmış, kafası da yarılmıştı. Ama güçlü kuvvetli, sağlam, genç bir kadın olduğu için, altı ay sonra dayaktan ufak bir iz bile kalmadı onda. Kız ise ömrü boyunca yarı sakat kaldı. Kolunun iki kemiği kırılmıştı, sonra da çarpık kaynadı.

Korney hakkında gideli beri kimse bir şey bilmiyordu; hattâ ölü mü, yoksa diri mi olduğunu bile...

II

On yedi yıl geçti aradan. Bir güz mevsiminin son günleriydi. Güneş alçaktan gelip geçiyor, saatin dördünde hava kararıyordu.

Andreyevka köyünün sürüsü otlamaktan dönüyordu; süresini dolduran çoban perhize (1) kadar

(1) Hıristiyanların oruç tuttukları ay.

gelmeyeceği için, hayvanları köyün kadınlarıyla çocukları sırayla otlarıyorlardı.

Sürü, biçilmiş çavdar tarlasından çıkıp da çift toynak izleriyle, tekerlerle delik deşik olmuş, çamurlu, geniş, alaca bulaca özlü toprak yola girince melemeler bağırmalara karışarak köye doğru yürüdü.

Sürünün önünden, yoldan, yağmur yemekten kararmış yamalı paltosu içinde, başında kocaman şapkası, kambur sırtında meşin torbasıyla uzun boylu, yaşlı bir adam gidiyordu. Ağarmış sakalı, kırlaşmış saçları vardı; siyah kalan tek yeri gür kaşlarıydı. Çamurlar arasından ağır ağır ilerliyor; ayaklarında ıslak kaba köylü çizmeleri, her adımda bir elindeki meşe sopaya dayanıyordu. Sürü ona yetişince sopasına dayanarak durdu. Sürünün arkasından gelen genç bir kadın, ayaklarında erkek çizmeleri, eteklerini beline sokup başına kalın dokumadan bir örtü atarak, hızlı hızlı yolun bir o yanına bir bu yanına koşuyor; geride kalan koyunları, domuzları topluyordu.

Yaşlı adamla aynı hizaya gelince genç kadın durup ona baktı.

— Merhaba dede! dedi çınlayan, okşayıcı, canlı sesiyle.

— Merhaba akıllı kızım!

— Yoksa gece kalmaya mı geliyorsun köye?

— Öyle, öyle ya... Yorgunluktan da ölüyorum.

İhtiyarın sesi kısık kısık çıkıyordu.

Genç kadın tatlı sesiyle:

— Bak, dede, köy kolcusuna hiç gitme, dedi.

Doğrudan doğruya bizim eve uğra. Girişte üçüncüdür. Kaynanam Tanrı misafirlerini sever.

— Üçüncü ev mi dedin? Zinoveyev'in olacak.

Yaşlı adam bunları söylerken tuhaf tuhaf kaşlarını oynattı.

— Yoksa sen buraları tanıyor musun?

— Eh, bulunmuştum bir zamanlar...

— Hey, Feduşka, ne ağzını açıp duruyorsun? Bak topal koyun geride kalmış!..

Genç kadın böyle diyerek, arkada üç ayağı üzerinde topallaya topallaya gelen koyunu gösterdi çocuğa. Sonra da sağ elindeki çubuğu sallayıp sol eliyle de başındaki örtüyü tuhaf bir şekilde tutarak geride kalan kara koyuna doğru seğirtti.

Yaşlı adam, Korney; genç kadın ise on yedi yıl önce Korney'in kolunu kırdığı Agaşka'dan başka birisi değildi. Agaşka, Gayi'den dört versta (1) uzaktaki Andreyevka köyüne zengin bir aileye gelin gitmişti.

*

Korney Vasilyev, bu bir zamanların güçlü, zengin, kibirli adamı, şimdi sırtındaki eski giysileri, torbasındaki iki rublesi ve askerlik tezkeresinden (2) başka bir şeyi bulunmayan yaşlı bir dilenci durumuna düşmüştü. Bütün bu değişiklikler öyle yavaş olmuştu ki, kendisi bile ne zaman başlayıp, ne zaman bittiğini söyleyemezdi. Bildiği, adı gibi bildiği bir şey

(1) 1060 metre.

(2) Kimlik kâğıdı olarak da kullanılırdı. (Çeviren).

varsa o da, bütün bunlarda vicdansız karısının suçlu bulunduğuydu. Eski durumunu hatırladıkça bir tuhaf oluyor, içi sızlıyordu. Her hatırlayışta da, on yedi yıldır başına gelen kötü olayların tek suçlusu saydığı o kadını nefretle anıyordu.

Karısını dövdüğü gece, korusunu satan pomeşçike gitmişti. Hoş, koruyu da satın alamadı, çünkü daha önce başkasına satılmıştı. Bunun üzerine Moskova'ya giderek içmeye başladı. Korney eskiden de içerdi, ama bu kez tam iki hafta ara vermeden içti içkiyi, ayıldıktan sonra da ova köylerine hayvan almaya yollandı. Alış verişi kârlı olmadı, zarar etti. İkinci gidişinde de gene başarısızlığa uğradı. Böylece bir yıl sonra, elindeki 3000 den 25 ruble kaldı ancak. O da birinin yanında çalışmaya başladı. Eskiden az içerken şimdi elinden içki şişesini düşürmez oldu.

Önce bir yıl kadar bir hayvan tüccarının yanına kâhya olarak girdi, ama bir gün yolda içki içti diye işinden kovuldu. Sonra, tanıdığı bir şarap tüccarının yanında iş buldu, ama burada da fazla tutunamadı: Hesap yanlışı yaptığı için yol verdiler. Evine dönmekten hem utanıyor, hem de düşündükçe kanı beynine sıçrıyordu. "Yaşasınlar ben olmadan. Belki oğlan da benden değildir." diye düşünüyordu.

Gittikçe kötüye gidiyordu işler. İçkisiz günü geçmiyordu. Kâhyalığa girmeyi bırakmış, sürülere çobanlığa başlamıştı. Sonra onu bu işe de almaz oldular. Durumu kötüleştikçe karısını daha çok suçluyor, ona olan hıncı gitgide artıyordu.

Son kez tanımadığı bir ağanın sürüsüne sığırtmaç oldu. Hayvanlar bir hastalığa yakalandılar; Korney'in hiç suçu olmadığı halde ağa öfkelenerek hem kâhyayı, hem de onu işten attı. Artık Korney'in gireceği yer kalmamıştı. Başıboş dolaşmaya karar verdi. Kendisine bir çizme ile iyi bir torba diktirdi; yanına çay, şeker ve sekiz ruble alarak Kiyev'e doğru yola çıktı. Kiyev hoşuna gitmediği için oradan ayrılıp Kafkasya'ya, Yeni Afon'a yollandı. Daha oraya varmadan sıtmaya yakalanmıştı. Çok geçmeden de zayıflayıp kuvvetten düştü. Cebinde bir ruble yetmiş kapiği vardı. Burada kimsiz kimsesiz kalınca evine, oğlunun yanına dönmeye karar verdi. "Belki başımın belâsı cani karı gebermiştir." diye düşünüyordu. "Daha sağsa bile, ölmeden önce başıma ne işler açtığını anlatırım alçağa..."

Sıtmadan yakasını kurtaramıyordu. Gün geçtikçe daha çok zayıflayarak günde 10 - 15 verstadan fazla yürüyemez oldu. Köyüne 200 versta kala parası suyunu çekmiş, İsa adına dilenerek kendini köy kölcularının eline bırakmıştı.

— Beni ne hallere düşürdüğünü gör de sevin!.. diye söyleniyor, eski alışkanlığı üzere zayıf, kuru ellerini yumruk yapıyordu. Ama artık ne döveceği bir kimse, ne de kollarında güç vardı...

Bu 200 verstayı iki haftada ancak alabildi. Köyüne dört versta kala iyice hastalanmış, dizlerinin dermanı kesilmişti. Ama işte burada, ne kendisinin tanıdığı, ne de onu tanıyabilen Agaşka ile; kızı sa-

yıldığı halde öyle olmayan, bir zamanlar kolunu kırdığı genç kadınla karşılaştı.

III

Agafya'nın (1) söylediği gibi yaptı Korney. Zinoveyevlerin evine varınca kapıyı çalarak bir geceliğine almalarını rica etti. Kapıyı açtılar ona.

Sofrayı hazırlamakta olan buruşuk yüzlü, güleç bir ihtiyar kadın onu görünce:

— Üşümüşsün dede. Haydi gel, ocağın (2) üstüne çık, ısın!.. dedi.

Agafya'nın kocası olan gençten bir adam, masanın yanındaki sıraya oturmuş, önündeki lâmbayı düzeltmeye çalışıyordu.

— Dede, çok da ıslanmışsın, dedi genç adam. Neyse olan olmuş, kurut üstünü.

Korney soyunarak ayakkabılarını çıkardı, ayak bağlarını ocağın önüne attıktan sonra yukarı tırmandı.

O sırada elinde bir testiyle Agafya girdi içeri. Sürüyü köye getirdikten başka kendi hayvanlarını da ahıra sokmuştu.

— Kimsesiz bir ihtiyar gelmedi mi? diye sordu. Bize uğramasını söylemiştim...

Kocası ocağın üstünde kıllı, zayıf bacaklarını oğuşturup duran Korney'i gösterdi.

---

(1) Agaşka küçüklük adı, Agafya asıl adı. (Çeviren)

(2) Duvara yapışık büyük tuğla soba. (Çeviren)

— Nah, orada!

Çay içmeye çağırdılar onu. Korney aşağı inerek sıranın bir ucuna ilişti. Önüne bir fincan çayla bir şeker koydular.

Havalardan, hasattan konuşuluyordu. Daha ürünü kaldırmamışlardı. Ağaların ekinleri yığınlardayken yeşermişti. İşe sarılmayagörsünler, hemen yağmur iniyordu tepelerine. Yoksul köylücükler harmanı kaldırmışlardı. Olan ağalara olmuş, ekin tarlada çürürken bir de sıçanlar dadanmıştı.

Korney yollarda ekin yığınlarıyla dolu tarlalar gördüğünü söyledi.

Genç kadın fincanını beşinci kez artık iyice açılıp sararan çayla doldurdu. Onun almak istememesi üzerine:

— Zararı yok. İç dede, afiyet olsun, dedi.

Korney ağzına kadar dolu fincanı kadının elinden özenle alıp kaşlarını oynatarak sordu:

— Ne o kızım, elin sakat mı yoksa?

Konuşkan bir kadın olan kaynanası:

— Daha ufacıkken kırılmış, dedi. Babası olacak adam kızcağızı öldürmek istemiş.

— Sebep neymiş?..

Korney böyle söyledikten sonra tazenin yüzüne baktı, bakar bakmaz da mavi gözlü Yevstigney Belıy'ı hatırladı. Fincanı tutan eli titremeye başladı, onu masaya koymadan önce içindeki çayın yarısı çalkalanıp döküldü.

— Gayi'de Korney Vasilyev adında bir adam vardı. Agafya'nın babası... Çok da zengindi. Bir gün

karısına kızıp zavallıyı dövdü, bunu da sakat bıraktı.

Korney susuyor, kımıldanıp duran kaşlarının altından bir Agafya'ya, bir de kocasına yan yan bakıyordu.

Şekerini dişleyerek sordu.

— Niye yapmış?

— Kimbilir! Biz kadınlar için herkes ağzına geleni söyler, cezayı çeken de gene biz oluruz. Yanaşmaları yüzünden derler... Bizim köyden, güçlü kuvvetli, iyi bir delikanlıydı. Onların evinde de öldü.

— Öldü mü?

Korney böyle söyleyerek öksürdü.

— Çoktan... Bu tazeyi de onlardan aldık işte. Durumları iyiydi. Babaları varken köyün birinci zenginiydiler.

— O şimdi ne oldu?

— Ölse gerek. O günden beri kayıp. Aradan on beş yıl kadar geçti.

— Daha da fazladır. Annem beni yeni memeden kestiğini söylerdi.

— E, kolunu kırdığı için şimdi babana...

Korney başladığı sözü bitiremedi, hıçkırıklar tıkadı sesini.

— El değil ya! Gene kendi babası, dedi yaşlı kadın. İç daha, soğuktan geldin... Doldurayım mı?

Korney kadına cevap vermedi. Hıçkıra hıçkıra ağlıyordu.

— Ne oldu sana böyle?

— Hiç!.. İsa yardımcımız olsun.

Korney ocağa yaklaşıp küçük masaya, oradan

da kerevete tutunarak uzun zayıf bacaklarıyla yukarı çıktı.

Oğluna göz kırparak ihtiyarı gösteren yaşlı kadın:

— Vah vah, zavallı, dedi.

IV

Ertesi gün Korney herkesten önce uyandı. Ocağın üstünden indi, kuruyan ayak bağlarını açtı, çeken çizmelerini güçlükle ayaklarına geçirdi, torbasını sırtına bağladı.

— Nereye böyle dede? Kahvaltı yapsaydın!.. dedi yaşlı kadın.

— Allah razı olsun. Gideyim ben...

— Dünkü peksimetleri bari al. Torbana koyayım.

Korney teşekkür ederek ayrıldı.

— Geriye dönersen, biz de sağ kalırsak gene uğra...

Her şeyi örten koyu bir sis vardı dışarda. Ama Korney buraları çok iyi tanıyor, bütün iniş çıkışları, tek tek her çalıyı, yolun sağındaki solundaki söğüt ağaçlarının hepsini biliyordu. Aradan geçen on yedi yılda kimisi kesilmiş, yaşlıların yerine gençleri dikilmiş ,gençler büyüyüp serpilmiş de olsa...

Gayi köyü tıpkı eskisi gibiydi, ancak yeni evler kurulmuştu yolun girişinde. Ahşap evler yerini tuğla olanlara bırakıyordu.

Kendi taş evi olduğu gibi duruyordu, yalnız biraz eskimişti. Damı çoktandır boyanmamış, bir köşesinden tuğlalar dökülmüş, önündeki sahanlığı çarpılmıştı.

Eski evine doğru yaklaşırken avlu kapısı gıcırdayarak açıldı, dışarıya yaşlı bir kısrakla kulunu, alnı akıtmalı bir erkek at, bir de üç yaşında tay çıktı. Yaşlı kısrak tıpatıp Korney'in gitmeden bir yıl önce panayırdan aldığı annesine benziyordu. "Aldığım sırada karnında bulunan yavru olsa gerek." diye düşündü. "Tıpkı anası gibi düşük sağrısı, geniş döşü, saçaklı ayakları var."

Atları suvarmak için kara gözlü bir erkek çocuğu geliyordu arkalarından. "Fedka'nın oğlu, torunum olsa gerek, tıpkı babasına çekmiş." diye düşündü Korney.

Çocuk garip ihtiyara baktı, sonra çamurlar arasında oynaşan kulunun ardından koştu. Çocuğun arkasından ise eski Kurt'a benzeyen siyah bir köpek seğirtiyordu.

"Kurt olmasın?" diye geçirdi aklından Korney. Ama sağ kalsa onun yirmi yaşına gireceğini hatırladı.

Sahanlığın merdivenlerine yürüdü, bir zamanlar korkuluktan kar toplayıp yerken oturduğu basamakları güçlükle tırmandı, sofanın kapısını açtı.

Evin içinden bir kadın sesi:

— Sormadan etmeden nereye giriyorsun? diye çıkıştı ona.

Onun sesini hemen tanıdı. İşte buruşuk yüzlü,

elleri damar damar, kuru bir ihtiyar çıktı ortaya. Oysa Korney, onu küçük düşüren, genç, güzel Marfa'yı bekliyordu karşısında. Ondan nefret ediyor, yaptıklarını unutamıyordu, ama şimdi onun yerinde yaşlı bir kadın vardı.

Kadın çığlık çığlığa çıkan hışırtılı sesiyle bağırıyordu:

— Sadaka istiyorsan pencereden söyle!..

— Sadaka istemiyorum.

— Öyleyse niye geldin? Ne istiyorsun?..

Birden durdu. Korney onun yüzünden kendisini tanımış olduğunu anladı.

— Senin gibilerin yüzlercesi gelir. Haydi yürü yoluna, uğurlar ola!..

Korney yıkılırcasına duvara yaslandı, sopasına dayanarak dik dik Marfa'ya baktı. Ne tuhaf, bunca yıldır içinde taşıdığı kinden eser yoktu!.. Şefkatle dolu bir zayıflık kaplamıştı birden benliğini.

— Marfa, öleceğiz nasıl olsa.

— Haydi, yolun açık olsun! diye bağırdı Marfa öfkeli sesiyle.

— Söyleyecek başka sözün yok mu?

— Sana ne sözüm olsun? Haydi git, güle güle!.. Senin gibi iblisler, asalaklar yığın yığın burada.

Böyle diyerek hızla içeri girdi, ardından kapıyı çarptı.

— Kime sövüyorsun? dedi bir erkek sesi.

Bunu arkasından da, beline balta sokulu, karayağız bir köylü çıktı dışarı. Kırk yıl önceki Korney'in

bir eşiydi genç köylü, yalnız boyu biraz kısa ve zayıftı, onunki gibi parlayan kara gözleri vardı.

Köylü, Korney'in on yedi yıl önce resimli kitap armağan ettiği Fedka'nın ta kendisiydi. Dilenciye acımadı diye annesine çıkışıyordu. Onunla birlikte gene belinde balta sokulu sağır yeğeni de çıkmıştı içerden. Şimdi damarlı yüzünde kırışıklar bulunan, seyrek sakallı, uzun boyunlu, yetişkin bir adam olmuştu bayağı; kararlı bakışı insanın içine işliyordu. Her iki köylü de yeni kahvaltı yapmışlar, ormana gidiyorlardı.

— Hemen şimdi amca! dedi Fiyodor (1).

Sağır köylüye önce yaşlı dilenciyi, sonra içeriyi göstererek eliyle ekmek keser gibi yaptı.

Fiyodor dışarı çıktı, sağır ise eve döndü. Korney sırtı duvara dayalı, başı önünde, sopasına yaslanarak öylece duruyordu. İçinin eriyip gittiğini hissediyor, ağlamamak için kendini zor tutuyordu.

Elinde burcu burcu kokan iri bir siyah ekmek parçasıyla evden çıkan sağır bunu Korney'e verdi. Korney haç çıkararak ekmeği alınca, sağır evin kapısına döndü, elleriyle yüzünü sıvazladı, tükürür gibi yaptı. Bununla yengesinin davranışını kınadığını gösteriyordu.

Sağır birden gözlerini Korney'e dikerek bir şeyler hatırlamış gibi ağzını açtı. Korney artık gözyaşlarını tutamadı. Gözlerini, burnunu, ak sakalını pal-

(1) Fedka küçültülmüş adı, Fiyodor asıl adı. (Çeviren)

tosunun eteğiyle silerek yüzünü öte yana çevirdi, aşağı doğru yürüdü. Şimdiye kadar tatmadığı, içini şefkatle, heyecanla dolduran bir alçakgönüllülük, ezilmişlik duyuyordu. O anda karısına, oğluna, herkese karşı duyduğu bu his benliğini coşkun bir sevince boğuyordu.

Marfa pencereden onu gözlüyordu. İhtiyarın evin köşesini kıvrıldığını görünce rahat bir soluk aldı. Artık bir daha gelmeyeceğinden emin olunca da dokuma tezgâhının başına oturdu, çalışmaya başladı.

Kalçasıyla en az on kere vurduğu halde elleri bir türlü işlemiyordu. Bunun üzerine durup düşünmeye başladı. Korney'i gözlerinin önüne getirdi. Onu öldüresiye döven, bir zamanlar da deli gibi seven adamın o olduğunu biliyordu. Ona karşı davranışını hatırlayınca içi burkuldu. Hiç böyle yapılır mıydı! Peki, nasıl davranacaktı ya?.. Korney olduğunu bile söylememiş, evde kalacağını bildirmemişti...

Tekrar tezgâhın başına döndü, akşama değin bez dokudu.

V

Korney akşama doğru Andreyevka'ya vardı, Zinoveyevlere gecelemek için bir daha rica etti. Onu içeri aldılar.

— Dede, neden daha öteye gitmedin?

— Gidemedim, dermanım yok. Geriye döneceğim. Geceyi burada geçirebilir miyim?

— Yeri yiyecek değilsin ya! Haydi gel, kurun.

Bütün gece Korney ateşten yandı kavruldu, ancak sabaha doğru dalabildi. Uyandığı zaman ev halkı işlerine gitmiş, içerde yalnız Agafya kalmıştı.

Ocağın üstünde, ihtiyar kadının altına serdiği kuru bir paltonun üzerinde yatıyordu. Agafya pişirdiği ekmekleri ocaktan çıkarıyordu.

İhtiyar ölgün sesiyle onu çağırdı.

— Akıllı kızım, biraz gel buraya.

— Şimdi dede... Susadın mı yoksa? Kvas (1) vereyim mi?

İhtiyar cevap vermedi.

Son ekmekleri de çıkardıktan sonra, Agafya, elinde kvas dolu bir tasla yaklaştı. İhtiyar yüzünü ona döndürmeden kvası içti; arka üstü yattığı yerden, gene yüzünü kadına döndürmeden konuşmaya başladı.

— Gaşa! dedi zayıf sesiyle. Artık vaktim geldi, ölmek istiyorum. Onun için İsa aşkına beni bağışla.

— Tanrı bağışlasın. Sen bana bir kötülük etmedin ki!..

İhtiyar bir süre sustu.

— Bak, sonra şunu da söyle akıllı kızım... Annene deki... Hani şu gelen yabancı, de... Ona de ki...

Hıçkırmaya başladı.

— Bizimkilere de mi gittin yoksa?..

— Gittim ya... de ki ona, dünkü yabancı... dünkü yabancı...

Hıçkırıklardan gene konuşamadı. Sonra bütün gücünü toplayarak:

(1) Ekmekten, meyvelerden yapılan ekşimsi içecek. (Ç.)

— Özür dilemeye gelmiş, de... diye tamamladı sözünü.

Ondan sonra da koynunda bir şeyler aramaya başladı.

— Söylerim, dede, söylerim!.. Ne aranıp duruyorsun öyle?

İhtiyar ona cevap vermedi, zorlanmadan dolayı yüzü buruşarak, kıllı elleriyle koynundan bir kâğıt çıkarıp uzattı.

— Bunu da isteyenlere ver. Benim askerlik tezkerem... Çok şükür, bütün günahlarım son buldu.

Yüzü görkemli bir anlatıma büründü, kaşları yukarı kalktı, gözleri tavana dikildi, sustu.

— Mum ver... dedi dudaklarını kıpırdatmadan.

Agafya onu anladı. Tasvir kutusunun önündeki bir balmumu dibini alarak yaktı, ihtiyarın eline verdi. İhtiyar bunu baş parmağıyla tuttu yavaşça.

Agafya tezkereyi sandığa koymak için gidip tekrar geldiğinde mum ihtiyarın elinden devrilmişti. Durgunlaşan gözleri bir şey görmüyor, göğsü kalkıp inmiyordu. Agafya haç çıkardı, mumu üfledi, temiz bir havlu alarak ihtiyarın yüzünü örttü...

★

Marfa o gece sabaha dek uyuyamamış, hep Korney'i düşünmüştü. Sabah olur olmaz mantosunu giydi, başına atkısını sararak onu aramaya çıktı. Çok geçmeden de ihtiyarın Andreyevka'da olduğunu öğrendi. Çitten bir sopa çekerek köyün yolunu tuttu.

Yolda ilerledikçe içi fena oluyordu. "Birbirimizi bağışlar, onu eve alırız. Günahlarımız sona erer böylece... Varsın oğlunun yanında ölsün." diye düşünüyordu.

Kızının evine doğru yaklaşınca Marfa orada büyük bir kalabalık gördü. Kimisi kapıda, kimisi de pencerelerin altında toplanmıştı. Herkes kırk yıl önce çevrede adını saydıran ünlü zengin Korney Vasilyev'in, kızının evinde yoksul bir gezici olarak öldüğünü duymuştu. Evin içi de insan doluydu. Kadınlar fısıldayarak konuşuyorlar, "ah vah" ediyorlardı.

Marfa evden içeri girince kalabalık ona yol vermek için önünden çekildi. Yunup yıkanmış, temiz havlulara sarılmış ölü, aziz resimlerinin altında yatıyordu. Köyün okumuş adamı Filip Kononıç, ölünün başucunda, Zebur'un İslavca (1) sözlerini zangoçları taklit ederek şarkı söyler gibi okuyordu.

Ne bağışlamak, ne de af dilemek mümkün değildi artık. Korney'in sert, güzel, yaşlı yüzünden ise bağışlayıp bağışlamadığı anlaşılmıyordu.

(1) Eski İslâv diliyle de yazılmış Rus din kitapları vardır. (Çeviren)

ÇİLEKLER

Rüzgârsız, sıcak temmuz günleri geldi. Ormanlarda ağaçlar sık, gürbüz, yeşil yapraklarla örtülü; ancak şurada burada kayın ve ıhlamur ağaçlarının sararan yapraklarına raslanıyor. Yaban gülü çalıları kokulu çiçeklerle donanmış, orman arası çayırlıkları bal rengi yoncalar bürümüş, yarı yarıya olgunlaşan çavdar başakları sık, uzun saplarında sallanıp dalgalanıyor. Düzlüklerde çulluklar ötüşüyor, arpa ve çavdar tarlalarında bıldırcınlar cıvıldaşıp pır pır ediyor, ormanlarda bülbüller arada bir uzun uzun şakıyarak sonra birden susuyor. Hava yakıcı sıcak. Yollar bir parmak tozla kaplı, şöyle hafif bir rüzgâr esmeyegörsün, hemen koyu bir bulut yükselerek bir o yana, bir bu yana savruluyor.

Köylüler yapılarına son taşları koyuyor, gübre taşıyor. Hayvanlar yeni otun çıkmasını bekleyerek nadaslarda aç aç dolaşıyor. Ahırlarına girmek istemeyen ineklerle danalar kuyruklarını havaya dikip böğürerek sığırtmaçlardan kaçıyor. Yollarda, bayırlarda atları çocuklar koruyor. Kadınlar ormanlardan çuval çuval ot taşıyor, kızlarla çocuklar kovalaşarak çalıların arasından geçiyor, ormanın kesilmiş yerlerinden çilek toplayıp yazlığa gelenlere satıyor.

Süslü bir mimarî ile yapılan, pırıl pırıl evlere yazlığa çıkanların kimisi kum döşeli bahçe yollarında pahalı, temiz, yazlık elbiseleriyle, elde şemsiye,

gezinirlerken, kimisi de sıcaktan yorulmuş, ağaç altlarında, kameriyelerde oturarak ufacık süslü masalarda çaylar, soğuk şeyler içiyorlar.

Nikolay Semyonoviç'in balkonlu, sundurmalı, teraslı, kuleli, gıcır gıcır, pırıl pırıl, tertemiz, şahane yazlık evinin önünde, çıngıraklı üç atın çektiği bir kupa arabası duruyordu. Arabacının dediğine göre başkentli (1) bir beyefendiyi "al aşağı, ver yukarı" 15 rubleye getirmişti.

Özgür düşünceli olmakla ün yapan bu beyefendi, çara bağlıymış gibi gösterilen, ama aslında en özgür düşüncelerin tartışıldığı bütün toplantılarda, kurullarda, derneklerde boy gösterirdi. Şimdi de başkentten kalkıp bir dostunun, daha doğrusu epeyce kafa dengi olan çocukluk arkadaşının evine gelmişti. (Son derece meşgul bir insan olarak şehirde yalnız gündüzleri bulunurdu.)

Bu iki dostun ayrıldıkları tek nokta, anayasa ilkelerinin uygulanma şekliydi. Petersburglu konuk daha çok Avrupalıydı, hattâ biraz toplumculuğa eğilimi bile vardı, doldurduğu mevkilerden dolayı da eline bir hayli para geçerdi. Öpöz bir Rus insanı, bir ortodoks olan Nikolay Semyonoviç ise panislâvizme ilgi duyardı; arazisinin genişliğini sorarsanız, binlerce dönüm vardı...

Birlikte bahçede beş çeşitlik bir öğle yemeği yediler, ama sıcak yüzünden hiçbir şey yiyememişlerdi. Bundan dolayı da, konuk için ellerinden geleni

(1) Petersburg.

yapan 40 ruble aylıklı ahçıyla yamaklarının emekleri boşa gitti. Bütün yedikleri, taze akbalık üstüne soğuk sebze haşlamasıyla, çeşit çeşit sebzelerin, bisküvitlerin süslediği renk renk dondurmalar oldu. Yemekte bulunanlar, sözü geçen konukla özgür düşünceli bir doktor, çocukların öğretmeni olan ateşli bir üniversiteli (İleri derecede bir toplumcu olan bu gencin dizginlerini ancak Nikolay Semyonoviç toplayabiliyordu.), Nikolay Semyonoviç'in karısı Mari ve evin üç çocuğuydu. Bunlardan en küçükleri yalnız börek yemeye gelmişti.

Yemek biraz uzun sürdü. Çünkü titiz bir kadın olan Mari, Goga'nın midesinin bozulmasından korkuyordu. (Kalbur üstü insanların yaptıkları gibi, onlar da Nikolay'e, en küçük oğlana, Goga diyorlardı.) Ayrıca, konuklarla Nikolay Semyonoviç arasında siyasî bir tartışma başlar başlamaz, düşüncelerini kimseden çekinmeden söyleyebileceğini göstermek isteyen ateşli öğrenci bir ağzını açıyor, herkes sus pus olup bir köşeye çekilince devrimci genci yatıştırmak Nikolay Semyonoviç'e düşüyordu.

Yemek saat yedide bitti. Yemekten sonra hep birlikte terasa çıktılar; ellerinde buzlu maden sularıyla beyaz şarap kadehleri, sohbete başladılar.

İlk anlaşmazlık seçimlerin nasıl olacağı konusunda baş gösterdi. Seçimler iki dereceli mi olmalıydı, yoksa tek dereceli mi? Bu konuda sert bir tartışmaya tutuşmuşlardı ki, pencereleri sineklere karşı telle örülmüş salona çay içmeye çağrıldılar.

Çay masasının başında Mari'nin de katıldığı ge-

nel bir konuşma başladı, ama Goga'nın midesi bozulacak diye bir an gözünü ondan ayırmayan Mari'nin konuşulanlara pek aldırdığı yoktu. Resimden konuşuluyordu; Mari, dekadan (1) resminde reddi imkânsız olan bir *Un je n'sais quoi* (2) bulunduğunu tanıtlamaya çalışıyordu. Onun bu sırada dekadan resmini filân düşündüğü yoktu, her zaman söylediklerini bir daha söylüyordu, o kadar.

Masada dekadanlıktan mı, yoksa başka bir şeyden mi konuşulduğu konuğun hiç umurunda değildi; herkesin söylediklerini onun da tıpatıp tekrarlaması bu konuyla ne kadar az ilgilendiğini gösteriyordu. İkide bir karısının yüzüne bakan Nikolay Semyonoviç ise onun bir şeye canının sıkıldığını, nahoş bir olayın çıkabileceğini hissediyordu. Üstelik karısının en az yüzüncü kez söylediği şeyi dinlemekten artık bıkkınlık getirmişti.

Avludaki pahalı lâmbalarla fenerleri yaktılar. Çocukları yataklarına yatırıp hastalanan Goga'yı annesinin bakımlı ellerine bıraktılar.

Nikolay Semyonoviç, konuk ve doktor tekrar terasa çıktılar. Uşak masalara abajurlu mumlar, maden suları koydu; saat on iki sularında da asıl ateşli konuşma başladı. Rusya için büyük önemi olan şu zamanda devletin ne gibi tedbirler alması gerektiğinden söz ediyorlardı. Sigaraların, konuşmaların sonunun geleceği yoktu.

---

(1) XIX. Yüzyıl sonlarına doğru sanatta doğan gerici, aşırı bireyci, "sanat için sanat" isteyen bir akım. (Çeviren)

(2) Bilmem ne. (Fransızca)

Avlu kapısının dışında yemsiz bekleyen atlar ikide bir çıngıraklarını şıngırdatıyorlar, arabasında oturan yaşlı arabacı ise esnemeler arasında başı önüne düşerek horluyordu. Yirmi yıl bir beyin hizmetinde çalışan bu arabacı, içmek için kendine ayırdığı üç-beş rublenin dışında bütün aylığını kardeşine göndermişti.

Yazlık evlerde ötmeye başlayan horozlardan sonra yakındaki bir evden bir horoz çığlık çığlığa bağırınca arabacı uyanarak onu unutmuş olabileceklerini düşündü. Ama eve girip de terasta oturan müşterisinin hâlâ bir şeyler atıştırarak konuşmakta olduğunu görünce epey telâşlandı. Hemen uşağı aramaya başladı. Uşak sofada emre hazır beklerken sandalyesinde uyuyakalmıştı. Arabacı uyandırdı onu. Eski bir konaklı (1) olan uşak hizmeti karşılığında aldığı parayla (On beş rublelik ücreti, beylerden aldığı bahşişlerle yüz rubleyi bulurdu.) beşi kız ikisi oğlan olan kalabalık ailesini geçindiriyordu. Uşak uyanır uyanmaz silkinerek üstünü başını düzeltti, ondan sonra da arabacının artık gitmek istediğini bildirmek için beylerin yanına yollandı.

Uşak terasa geldiği sırada konuşma en ateşli devresindeydi. Tartışmaya bu sefer doktor da katılmıştı.

Konuk:

— Rus halkının birtakım yabancı gelişme usulleriyle ilerlemesi gerektiğini kabul etmiyorum, di-

(1) Kölelik zamanında bey konağında karın tokluğuna hizmet eden köylü. (Çevirən)

yordu. Her şeyden önce özgürlük, siyasî özgürlük gereklidir... Hem de özgürlüklerin en genişi... Başkalarının haklarına son derece saygılı olmayı gerektiren...

Konuk şaşırdığını, istediği şekilde konuşamadığını anlıyordu. Ama tartışmanın alabildiğine hızlandığı bir sırada neyin nasıl söyleneceğini nerden hatırlayabilirdi ki!

Zaten konuğu dinlemeyen Nikolay Semyonoviç pek beğendiği kendi düşüncesini söylemek için can atıyordu.

— Doğru... Doğru söylüyorsunuz. Ama sizin dediğiniz çoğunluğun oylarıyla değil, oy birliğiyle, herkesin kabul etmesiyle elde edilebilir. Köy kurulları öyle değil midir?

— Ah, sizin şu köy kurulları da!..

— İslâv milletlerinin kendilerine özgü görüşleri olduğunu reddedemeyiz, dedi doktor. Polonyalıların "Veto" hakkını ele alalım... Ama demiyorum ki en iyisi budur!..

Nikolay Semyonoviç heyecanlandı.

— İzin verirseniz benim de söyleyeceklerim var. Rus milletinin de kendi özellikleri, hem de...

Tam bu sırada üstünde uşak elbisesiyle İvan'ın uykulu uykulu içeri girmesi efendisinin konuşmasını yarıda kesti.

— Arabacı merak ediyor da efendim...

— Ona hemen geleceğimi söyleyin, fazla beklediği için de ücretini öderim. (Petersburglu konuk uşaklara "siz" diye hitabetmesinden ayrı bir övünme payı çıkarırdı.)

— Peki efendim.

Uşak gitti. Böylece Nikolay Semyonoviç düşündüklerini sonuna kadar söylemek fırsatını buldu. Ama bunları en az yirmi kez dinlemiş olan konukla doktor (O kadar olmamışsa bile onlara öyle geliyordu.) hemen karşı çıktılar. Çok iyi tarih bilen konuk verdiği örneklerle Nikolay Semyonoviç'e göz açtırmıyordu.

Doktor konuğun tarafını tutuyor, onun derin bilgisine hayran kalırken, böyle bir tanışma fırsatı çıktığı için de için için seviniyordu.

Konuşma o kadar uzadı ki, ormanın arkasındaki yolun öbür yanı aydınlanmaya başladı; bülbüller uykudan uyandılar. Tartışmacılar hâlâ sigara üstüne sigara içiyor, konuşmanın ardı arası kesilmiyordu.

Belki daha da arkası gelmezdi bu konuşmanın, fakat kapıyı açarak hizmetçi kız çıktı terasa.

Hizmetçi kimsesiz bir kızdı, bu işte ekmek parası kazanmak için çalışıyordu. Bir zamanlar tüccarların yanında hizmet etmiş, tüccar kâhyalarından biri onu baştan çıkarınca bir çocuk doğurmuştu. Sonra çocuk öldü, o da bir memurun evine hizmetçi girdi. Bu sefer de memurun oğlundan rahat yüzü göremiyordu. Daha sonra Nikolay Semyonoviç'in evine ahçı yamağı olarak geldi, şimdi burada mutlu hissediyordu kendisini. Artık peşini bırakmayan şehvet düşkünü beyler yoktu, aylığını düzenli olarak veriyorlardı. Terasa, doktorla Nikolay Semyonoviç'i hanımefendinin çağırdığını söylemek için gelmişti.

Nikolay Semyonoviç: "Goga'nın başına bir şey gelmiştir." diye düşündüyse de sormaktan kendini alamadı.

— Ne var kızım?

— Nikolay Nikolayeviç rahatsızlar efendim (Nikolay Nikolayeviç, "onlar", çok yediği için ishale tutulan Goga'dan başka biri değildi.)

— Eh, artık gideyim, dedi konuk. Bakın, ortalık aydınlanmış, biz oturmuş kalmışız...

Bunları söylerken gülümsüyordu. Bunca zaman oturup konuştukları için hem kendini, hem de ötekileri takdir ettiği belliydi.

İvan konuğun şapkasıyla şemsiyesini bulmak için yorgun yorgun sağa sola koşturdu durdu. Bunları en uygunsuz yere sokan konuğun kendisiydi oysa. İvan bahşiş alacağını umuyordu, eli açık bir bey olan konuk ise ona bir rubleyi esirgemeden verebilirdi. Ama konuşmanın heyecanıyla bunu çoktan unutmuş, ancak yolda uşağa bahşiş vermediğini hatırlamıştı. Yapacak bir şey yoktu artık!

Arabacı yerine çıktı, dizginleri topladı, yan otururak atları sürdü, çıngıraklar ötmeye başladı. Yumuşak yaylar üzerinde sallana sallana giden başkentli, dostunun dar görüşlülüğünü, peşin fikirli oluşunu düşünüyordu.

Karısının yanına hemen gitmeyen Nikolay Semyonoviç de dostu hakkında aynı şeyi düşünüyordu. "Şu Petersburglıların sınırlılığı da korkunç bir şey. Bir türlü bildiklerinden dışarı çıkamıyorlar!.." diyordu.

Karısının yanına gitmek için ağırdan alıyordu, nasıl olsa bu görüşmeden bir fayda çıkmayacaktı. Çileklerdeydi bütün dert. Bir gün önce köylü çocukların eve getirdiği pek iyi olmamış çileklerden iki tabak dolusu almıştı, hem de fiyat bile kırdırmadan. Bunu gören oğlanlar tabakların başına üşüşerek hemen atıştırmaya koyulmuşlardı. Mari o sırada odasındaydı, daha sonra dışarı çıkıp da Goga'ya çilek verildiğini öğrenince müthiş öfkelendi. Çocuğun midesi zaten bozuktu. Bunun üzerine kocasına verdi veriştirdi. Kocası da ona. Böylece tatsız bir konuşma, nerdeyse ağız kavgası başladı. Akşamleyin Goga'nın durumu hiç iyi değildi, Nikolay Semyonoviç bu kadarla geçeceğini sanırken bir de doktorun çağrılması işlerin kötüye gittiğini gösteriyordu.

Karısının yanına gittiği zaman onu benekli sabahlığını giymiş olarak buldu. (Bu sabahlık Mari'nin çok hoşuna giderdi, ama şimdi sabahlık düşünecek durumda değildi.) Çocuğun odasında karısı ayakta dikiliyor, bir çömleğe eğilip bakan doktora aydınlık olsun diye, damlayıp duran bir mum tutuyordu.

Gözlüklerini takan doktor çömleğe bütün dikkatiyle bakarken bir yandan da içindeki pis kokulu şeyi bir sopayla karıştırıyordu.

Karısı anlamlı anlamlı:

— Bütün bunlar kahrolası çilekler yüzünden oldu, dedi.

Nikolay Semyonoviç çekinerek:

— Niçin çilekler yüzünden olacakmış? diye sordu.

— Niçin mi? Çocuğa tıka basa yedirmişsin de ondan. Bütün gece gözüme uyku girmedi. Zavallı ölecekti nerdeyse.

— Bir şey olmaz, dedi doktor gülümseyerek. Birkaç bizmutlu hap veririz, siz de dikkat edersiniz, olur biter. Hemen içirelim.

— Şimdi uyuyor ama.

— Öyleyse rahatsız etmeyelim daha iyi. Yarın gene uğrarım.

— Lütfen.

Doktor gitti, karısıyla başbaşa kalan Nikolay Semyonoviç onu uzun süre yatıştıramadı. Uyuduğu zaman ortalık iyice ağarmıştı.

★

Bu sırada komşu köyden birkaç adamla çocuk gece at otlatmaktan dönüyorlardı. Kimisi atına binmiş, kimisi de yedekte çekiyordu. Arkada kulunlar, taylar koşuşuyordu.

Sırtında gocuğu, başında kasketi olduğu halde ayakları çıplak bir çocuk ötekileri geçerek köye doğru sürdü. On iki yaşlarında, Taraska Rezunov adındaki bu çocuk ala bir kısrağa binmiş, yedekte bir erkek at çekiyordu; arkadan ise gene anası gibi ala bir kulun geliyordu. En önde de dönüp dönüp atlara bakan siyah bir köpek vardı. Karnı doyan ala kulun, çorap giymişçesine beyaz ayaklarıyla bir o yana, bir bu yana çifte savuruyordu. Taraska eve gelince atları kapıya bağladı, içeri girdi.

Sofada yere serili kilimler üzerinde uyuyan kız kardeşleriyle küçük oğlana seslendi.

— Hey, amma da uyurmuşsunuz ha!

Kardeşleriyle aynı odada yatan annesi inek sağmaya kalkmıştı çoktan.

Olguşka yerinden fırlayarak iki eliyle birden dağılan saçlarını düzeltmeye başladı. Onun yanında yatan Fedka ise başını kürküne sokmuş, hâlâ uyuyor, bir yandan da kürkün altından çıkan biçimli bacağını nasır tutmuş topuğuyla kaşıyordu.

Çocuklar akşamdan çilek toplamaya niyetliydiler. Taraska at otlatmadan dönünce bir kızla küçük oğlanı kaldıracağını söylemişti.

Söylediği gibi de yaptı. At otlatırken uykusuzluktan göz kapakları yapıştığı halde şimdi iyice ayılmış, uykuya yatmaktan vazgeçerek kardeşleriyle çilek toplamaya karar vermişti. Annesi ona bir tas dolusu süt verdi. Kendi eliyle kestiği bir dilim ekmeği de alarak masaya oturdu, yemeye koyuldu.

Taraska, sırtında yalnız gömleği ve askılı pantalonu, tozlu yollarda çıplak ayaklarıyla iz bıraka bıraka koşmaya başladığı zaman iki kız uzakta, ormanın koyu yeşilliği arasında kırmızı, beyaz benekler halinde gözüküyordu. Yolda onların da birinin büyük, ötekinin küçük, parmakları iyice belli olan izleri vardı. (Akşamdan çömleklerini, kaplarını hazırlayan kızlar kalkar kalkmaz dışarı fırlamışlar; ağızlarına tek lokma koymadıkları gibi, ekmek de

almamışlardı yanlarına.) Büyük ormanın arkasına doğru kıvrılan yolda Taraska yetişti onlara.

Otlara, fundalara, hattâ ağaçların alt dallarına çiğ düşmüştü. Kızların çıplak ayakları hemen ıslandı, önce üşürken sonra yumuşak otlara, pürüzlü kuru toprağa bastıkça yanmaya başladı ayak tabanları. Çilek yeri yeni kesilen ormandaydı. Kızlar, ilkin, geçen yılki kesim yerine girdiler. Genç sürgünler yeni yeni boy veriyordu, genç gürbüz fundalar vardı. İşte buralarda, kimisi kızarmış pembemsi beyaz çilekler çıkıyordu karşılarına. İki büklüm kızcağızlar güneş yanığı küçük elleriyle çilekleri ardı ardına topluyorlar; kötü olanları ağızlarına, iyilerini kaplarına atıyorlardı.

— Olguşka buraya gel! Bak ne kadar çok!

— Hey, nerdesin? Cevap ver!

Çalıların arasında kaybolunca iyice uzaklaşmamak için birbirlerine böyle sesleniyorlardı.

Taraska onlardan ayrılarak yolun arkasındaki iki yıl önce kesilen koruya gitti. Orada çoğu fındık ve akçaağaç olan sürgünler adam boyu yükselmişti. Ot örtüsü ise daha sık ve kalındı, otlar kuruduğu için kökenlerindeki çilekler iri iriydi, suluydu.

— Gruşka!

— Ne var?

— Kurdun burada işi ne? Korkutma beni öyle. Zaten korkmam ki!

Gruşka böyle dediği halde kurdu düşünüyor, dalgınlıkla çileklerin en iyisini çömleğine değil ağzına koyuyordu.

— Taraska yarın arkasına gittiydi. Taraska! Nerdesin?..

— Buradayım! Siz de gelin!

— Haydi biz de gidelim, belki orada daha çoktur.

Böyle diyerek fundalara tutuna tutuna aşağı indiler, oradan da karşı yakaya geçtiler. Orada, güneşin iyice ısıttığı açıklık bir yerde bodur otların arasına gizlenmiş birçok çilek buldular.

Sessizliğin ortasında birtakım kımıldamalarla birlikte fundaların, otların arasından korkunç bir gürültü koptu ansızın.

Ödü patlayan Gruşka yere düşerek çömleğindeki çileklerin yarısını döktü.

— Anneciğim! diye ağlıyordu.

Olguşka ise fundaların arasından hızla geçen uzun kulaklı boz-yanık renkli bir sırtı göstererek bağırıyordu:

— Tavşan! Tavşan kaçıyor... Taraska! Tavşana bak!

Bunca korkudan, gözyaşından sonra birdenbire kahkahayı basan Gruşka:

— Ben de kurt sandıydım... dedi.

— Bak sen şu akılsıza!

Gruşka çıngırak gibi çınlayan sesiyle gülmesine devam ediyordu.

— Aman ne korktum!..

Çilekleri toplayıp daha ileri gittiler. Güneş doğmuş, yeşilliğin üzerinde koyulu açıklı lekeler bıraka-

rak çiylerde ışıldamaya başlamıştı. Kızlar ise yarı bellerine kadar ıslanmışlardı çiyden.

İleri gittikçe daha çok çilek bulacakları umuduyla durmadan yürüyen kızlar nerdeyse ormanın sonuna yaklaşmışlardı. O sırada sağdan soldan çın çın öten kadın, kız sesleri gelmeye başladı birden. Çilek toplamaya onlardan sonra çıkan komşuların sesiydi bunlar. Aralarında Akulina teyze de vardı. Bu sırada kuşluk vakti olmuş, kızların çömleklerinde epey çilek birikmişti.

Akulina teyzenin arkasından, sırtında yalnız gömleği olan başı açık, çıkık karınlı bir oğlan çocuğu kalın çarpık bacaklarıyla paytak paytak yürüyerek geliyordu.

Akulina teyze oğlunu kucağına alarak:

— Arkama takıldı, dedi. Bırakacak bir kimse de yoktu.

— Şimdi biz kocaman bir tavşan ürküttük. Patır patır kaçınca öyle korktuk ki!..

Akulina oğlanı tekrar yere indirerek:

— Yok canım! dedi.

Böylece bir iki lâf ettikten sonra kızlar Akulina teyzeden ayrılarak kendi yollarına koyuldular.

Bir fındık ağacının koyu gölgesi altına çöken Olguşka:

— Haydi biraz oturalım, yorgunluktan ölüyorum, dedi. Ah şimdi ekmeğimiz olsaydı ne güzel yerdik!

— Benim de canım istiyor, dedi Gruşka.

— Akulina teyze niye böyle bağırıp duruyor? İşitiyor musun? Hey, Akulina teyze!..

— Olguşka-a-a! diye sesleniyordu Akulina.

— Ne va-a-ar?

— Benim oğlan sizinle mi?

— Hayır!

O sırada çalılar hışırdadı, eteğini dizlerine kadar toplayan Akulina teyze gözüktü uzaktan. Elinde de bir torba vardı.

— Küçüğü görmediniz mi?

— Yok!

— Aman Tanrım! Mişka-a!

— Mişka-a!

Cevap veren çıkmadı.

— Vay başıma gelenler! Yolunu şaşıracak! Koskoca ormanda kimbilir nereye gider!

Olguşka hemen ayağa fırladı, yanına Gruşka'yı da alarak bir yöne yürüdü, Akulina da başka bir yöne. Çınlayan sesleriyle durmadan Mişka'yı çağırıyorlar, ama cevap veren olmuyordu.

Gruşka arkalarda kalarak:

— Çok yoruldum, diye bağırıyordu.

Olguşka ise habire Mişka'ya sesleniyor, bir sağa bir sola koşturarak her yeri arıyordu.

Akulina'nın mutsuz sesi büyük ormanda ta uzaklardan geliyordu. Olguşka bir ara aramaktan vazgeçip eve gitmek üzereydi ki, genç bir sürgünün fışkırdığı ıhlamur kütüğünün yakınındaki gür çalılıktan ısrarlı, kızgın, hırçın kuş sesleri gelmeye başladı. Yanında yavruları olan kuşcağız bir şeylerden ür-

küp öfkelenmiş olmalıydı. Olguşka dönüp çalılığa baktı. Uzun beyaz çiçekli sık otların bürüdüğü çalılığın dibinde hiçbir orman bitkisine benzemeyen mavimsi bir tümsek gördü. Durdu, iyice baktı. Mişka'ydı bu. Kuş ondan ürktüğü için ötüp duruyordu anlaşılan.

Çıkık karnının üzerine yatarak başını ellerinin üzerine koyan Mişka, kalın, çarpık bacaklarını da uzatarak derin bir uykuya dalmıştı.

Olguşka Akulina'ya seslendi, çocuğu uyandırıp eline çilek koydu.

Olguşka karşısına çıkan herkese, evde anasına, babasına, komşulara Akulina'nın oğlunu nasıl arayıp bulduğunu anlata anlata bitiremiyordu.

★

Güneş ormanın üstünde iyice yükselerek toprağı, toprağın üzerindeki her şeyi yakmaya başladı.

Olga'nın (1) yanına gelerek birlike yürüyen kızlar:

— Haydi Olguşka, yüzelim! dediler.

Hep bir ağızdan şarkılar söyleyerek ırmağa doğru yürüdüler. Suda debelenip çığlık atan, oynaşan kızlar batıdan koyu alçak bir bulut yükselerek güneşin bir kapanıp bir açıldığını, ortalığı çiçek ve kayın yaprağı kokusu aldığı, gök gürlemeğe başladığını neden sonra farkettiler. Yağmur gelip de onları ilikilerine kadar ıslatıncaya kadar da zor giyindiler.

(1) Olguşka küçüklük adı, Olga asıl adı. (Çeviren)

Vücutlarına yapışan koyulaşmış entarileriyle evlerine koşa koşa gelen kızlar bir şeyler yediler, sonra da tarlada patates söken babalarına öğle yemeği götürdüler.

Eve dönüp öğle yemeklerini yediklerinde entarileri iyice kurumuştu. Çilekleri ayıklayıp kâselere koyarak Nikolay Semyonoviç'in yazlığına yollandılar. Orada iyi para veriyorlardı ama bu sefer almadılar nedense.

Geniş koltuğunda şemsiyesinin altında oturan Mari, sıcaktan bitkin, çilek getiren kızları görünce yelpazesini onlara doğru sallayarak:

— İstemez! İstemez! dedi.

On iki yaşındaki en büyük oğlan Valâ klâsik diller kolejinden sonra tatilde dinlenmek için komşu çocuklarıyla kroket oynuyordu. Çilekleri görünce koşa koşa Olga'nın yanına geldi.

— Kaça? diye sordu.

— Otuz kapik.

— Çok!..

Büyüklerinden öyle işittiği için "çok" demişti.

— Bekle biraz. Köşeyi dön ama.

Böyle diyerek dadısına koştu.

Olguşka'yla Gruşka bu sırada üzerinde küçük küçük evler, ormanlar, bahçeler görünen aynalı küreyi seyrediyorlardı. Ne bu küre, ne de öteki şeyler onlar için hiç de şaşırtıcı değildi. Çünkü onlar beylerin esrarlı, akıl almaz yaşantısından çok daha olağanüstü şeyler bekliyorlardı.

Valâ koşarak dadısına geldi, otuz kapik istedi.

O da yirmi kapiğin yeteceğini söyleyerek sandıktan çıkarıp verdi.

Sabahleyin güçlükle uyanan Nikolay Semyonoviç sigarasını tüttürüp gazetesini okuyordu. Valâ babasını atlattıktan sonra kızlara yirmi kapiği verdi, çilekleri bir tabağa döküp hemen tıkınmaya başladı.

Eve döndüklerinde Olguşka mendilinin ucundaki düğümü dişleriyle açtı, içindeki yirmi kapiği çıkarıp annesine verdi. Annesi parayı sakladıktan sonra ırmağa çamaşır yıkamağa gitti.

Kuşluktan beri babasıyla tarlada patates söken Taraska bu sırada gür bir meşe ağacının koyu gölgesinde mışıl mışıl uyuyordu. Oğlunun yanında oturan babası ise koşumdan çözerek ayaklarını köstekliediği atına bakıyordu dönüp dönüp. Yabancı bir tarlanın kelisinde otlayan at bir de bakmışın yulafa, ya da başkasının çayırına girivermiş.

Nikolay Semyonoviç'in evinde her şey her zamanki gibiydi. İşler tıkırında gidiyordu. Üç çeşitlik kahvaltı çoktan hazır bekliyor, kimsenin canı isteyip gelmediği için sinekler üşüşmüşler yiyorlardı.

Nikolay Semyonoviç, düşüncelerinin doğruluğundan dolayı ne kadar sevinse azdı, çünkü bugünkü bir gazete de öyle yazıyordu. Mari'nin keyfine diyecek yoktu, çünkü Goga sapasağlam uyanmıştı. Doktor hastanın ailesinden aldığı ücretten memnundu. Valâ ise koca bir tabak çileği yediği için neşesi yerindeydi.

SON

Tolstoy'un, ünlü büyük romanları yanında aynı derecede ünlü büyük hikâyeleri de vardır. Bunların en çok anılanı ve sevileni, şüphesiz, "İvan İlyiç'in Ölümü" adını taşıyanıdır. Mehmet Özgül'ün doğrudan doğruya rusçadan çevirdiği bu hikâyeden başka bu ciltte Tolstoy'un daha üç nefis hikâyesini okuyacaksınız.

100 lira